

25258
2

აღ. განმეორებითი.

ვაჟის-ტყაოსანი

და

რუსთველის ზნაობრივი იდეოლოგია

« ზოგჯერ თქმა სჯობს არა თქმასა,
ზოგჯერ თქმითაც დაწედეების » .
რუსთაველი .

1933

899.262-1 (092 ხესთაველი) აქტუა

ნაგა.

აღ. მანველიშვილი.

თბილისი 1/12 33

ვეფხისტყაოსანი

და

რუსთველის ზნეობრივი იდეოლოგია

ა/კ 2528
2

«ზოგჯერ თქმა სჯობს არა თქმასა,
ზოგჯერ თქმითაც დაშვდების»
რუსთაველი.

შინ არ გავიშვებ

1933

დანუმრული 20 ცალი ამ გამოცე-
მისა დაბეჭდილია განსაკუთრებულ
ქალაღდზედ.

განსაკუთრებული

ავტორისაგან

წინამდებარე წიგნაკი წარმოადგენს მოხსენებას, რომელიც წავიკითხეთ პარიზის ქართველ საზოგადოებაში 10 აპრილს 1932 წელს.

მოხსენება იბეჭდება უცვლელად. თუმცა აქ აღძრული ზოგიერთი საკითხები მოითხოვდნენ უფრო ვრცელ დასაბუთებას, და მოხსენების შემდეგ, დაბეჭდვისათვის სასურველი იყო მისი დამუშავება, მაგრამ, რადგან ერთის მხრით არც ერთი პირობა ამისთვის ხელს არ გვიწყობდა, მეორეს მხრით რადგან საკითხი მხოლოდ ბ. ზ. ავალიშვილის ერთი დებულების (*) გარშემო კოლემიკას წარმოადგენს და სხვა საკითხების ვრცელი დამუშავებით პირდაპირ მიზანს გადავცდებოდით, ამიტომ, გზა და გზა სადაც რაიმე აზრების გამოთქმა დაგუქირდა, უმრავლესობისათვის დაუკმაყოფილდით მხოლოდ მცირე განმარტებით, რადგან თქმულიც საკმარისად მიგვაჩნია ნათელსაყოფად ბ. ზ. ავალიშვილის დებულების მცდარობისა.

დასასრულ მოვალეობად მიმაჩნია უღრმესი მადლობა გამომწვევად მ. შ. ვარდიძეს, რომელმაც იკისრა ამ წიგნაკის სრული გამოცემა.

პარიზი, 1 მაისი 1933 წ.

ა. მ.

(*) იხ. ბ. ავალიშვილის „ვეუზის ტყაოსნის საკითხები“ მეოთხე თავი. (პირველი სამი თავის შესახებ იხ. გაზ. „თეთრი გიორგი“ ს. № 48-44).

ვეფხისტყაოსანი

საქართველოს კულტურულ-წინააღმდეგობრივ გარემოცვაში

I

1. საქართველოს ჩვენ მეცნიერებაში აქამდე გაბატონებული იყო ის აზრი, რომ მთელი ჩვენი კულტურული ურთიერთობა მეზობელ კულტურა არის შედეგი რაღაც „გავლენების“: ხან სპარსეთის, ხან არაბეთის, ბიზანტიის, ევროპის და სხ.

ხალხი ფიქრად არავის მოსდიოდა ჩაეხედა საკუთარ სულში, გადაეთვალისწინებინა ეროვნულ-კულტურული შემოქმედება, და ნახვდა რომ ქართველ ერმა ყოველ სფეროში თავისი საკუთარი კულტურაც შექმნა. უცხო ელემენტები კი ისე გარდაქმნა, რომ ის სავსებით ეროვნულ გეზსა და მიმართულებას დაუმორჩილა.

ქართველურ მეცნიერებათა დღევანდელი განვითარების დაბალი დონეც კი ყველა სფეროებში ამ დასკვნებს აკეთებს.

ჩამოთვლა შორს წაგვიყვანს. ამ თვალსაზრისით თუ მივალთ ვეფხისტყაოსანთან, იქ ვნახავთ აკლდამას საუნჯეთა: იქ ინახება ჩვენი ეროვნული სულბ ამაყი; სიყვარულის, მიჯნურობის, სიმართლის, მეგობრობის, სიამაყის, ძლიერი ნების ყოფის—უმალღესი ფორმების შემეცნება; ქართველთა მრავალ-საუკუნოვანი კულტურისა და ცივილიზაციის დაწმენილი და განსპეტაკებული სახე: ქართველი ერის ოპტიმისტური სული; მისი ესთეტიკა, მის მრერ ამ ქვეყნიური არსებობის და დანიშულებების უმშვენიერესი გაგება...

რომელ დროს ნაშთებსაც კი გადაავლებთ თვალს, ერთი რამ ცხადია: აროდეს უცხო კულტურასა და ხელოვნებას, მორალსა და ზნე-ჩვეულებებს, ძლიერი კვალი არ დაუტოვებიათ ჩვენს ცხოვრებაზედ. იგიინი ვერ ჩასწვდენიან ეროვნული შემოქმედების სულს ხიდრმეს.

შემოსწრებულ სტუმარს უკეთეს შემთხვევაში თავისი გავლენით ისტუმრებდა უკან, უარეს შემთხვევაში, თუ კი უცხო გავლენის რაიმე კვალი რჩებოდა ჩვენში, ის ჩვენი შემოქმედების პრიზმაში იმსხვრეოდა და საკუთარ მოთხენილებათა სივრცეში იბნეოდა ხოლმე.

ეს არც შეიძლება ასე არ ყოფილიყო, რადგან ქრ. წ. მე-X-ე საუკუნის აქეთ აროდეს არ გვექონია საქმე ისეთ ერთან, არ განგვიცდია გავლენა ისეთი ერის, რომელიც თავისი თანამედროვე კულტურით ჩვენზედ მაღლა მდგარიყოს, რომელსაც ჩვენზედ დიდი წარსული ქონებოდეს საკუთარი კულტურითა და ცივილიზაციით, ნივთიერი თუ გონებრივი კულტურით, შემოქმედებითი ნიჭითა და პოტენციით. ის კი, რასაც ფიჭიკურად ძლიერი ჩტერი ძალად თავს გვახვევდა, მის მოცილებასთან ერთად ქრებოდა ხოლმე.

ოდნავ თვალი გადავავლოთ ისტორიის გასწვრივ ცივილიზაციურ სამყაროთ და ზემოდ გამოთქმული აზრი ნათელი შეიქმნება.

2. ჰელადა, ბიზანტია და ვიწყოთ საბერძნეთიდან: ძველი და საქართველო. ჰელადის კულტურის ცხოველმყოფელი სხივები აღმოსავლეთის ქვეყნებს უხვად ეფინებოდენ. გავლენა ძლიერი იყო, რათგან თვით ბერძენთა კულტურის პირველი სამშობლო ისევ აღმოსავლეთია და კერძოდ მცირე აზია. შემთხვევით კი არ მომხდარა, რომ ბერძენთა კულტურის უპირველესი და უმთავრესი ცენტრები მცირე აზიის ნაპირებზედ და კუნძულებზედ გაჩნდა.

აღრეც და მერეც, განსაკუთრებით ალექსანდრე მაკედონელის ლაშქრობის დროს, ელინიზმი უხვად ვრცელდებოდა აღმოსავლეთში.

მაგრამ საინტერესო ის არის, რომ ჯერ კიდევ ძველადის გაფურჩქვნის ხანაში ქართველებს თავიანთ პირველ სამშობლოში საკუთარი კულტურა და ძლიერი პოლიტიკური ცხოვრება ჰქონდათ (*). ხილო გარეშე ძალების მიერ სახელმწიფოებრივი ცხოვრების დანგრევის და ქართველ ტომთა პირველ სამშობლოთგან განდევნის შემდეგ მათზედ რაიმე კულტურული გავლენის შესახებ ლაპარაკი ზედმეტია, რათგან ცველა არსებული ცნობების მიხედვით ქ. წ. მე-VII სა-თგან მე-III—II ს. ს-მდე ქართველობა კულტურულად დაცემულია; მან მთელი ეს საუკუნოეები მოგზაურობაში გაატარა, სანამ დამკვიდრდებოდა კავკასიაში (**).

(*) იმ დროინდელ ქართველთა კულტურული ცხოვრება თვით ელინთათვის ძალიან საინტერესო იყო. მაშინ ქართველებს სულიერი კულტურისა და აზროვნების დარგში შეუქმნიათ თუ არა რაიმე, თუმცა ეს დღეს კიდევ უცნობია, მაგრამ ნივთიერი კულტურის დარგში ისინი თვით ბერძნების ყურადღებას იქცევდნენ. ქართველთა დამზადებულ სპილენძს ბერძნებში დიდი გასაღალი ჰქონდა. ფოლადის მზადება კ ბერძნებს ქართველთაგან უსწავლიათ. ხოლო უმრავლეს ლითონთა აღმოჩენასა და დამუშავებას ქართველებს მიაწერენ. ეს სჩანს თვით ლითონთა საკუთარი სახელების ეტიმოლოგიითგან.

ქართულ კულტურაზე და ხელოვნებაზე მოგვყავს ზოგიერთ მეცნიერთა შეხედულებანი: 1) ე. შანტრის აზრით ძველი კავკასიის ხელოვნებას მცირე აზიის და ხეთების ხელოვნებასთან აქვს კავშირი. 2) პროფ. ვირხოვიც ამტკიცებს რომ კავკასიაში აღმოჩენილი მადნეულობის ხელოვნების ნაშთები კავკასიის ადგილობრივ ხალხს უნდა ეკუთვნოდეს. 3) მ. ბლანკენპორნიშა გამოსთქვა ის აზრი, რომ რკინის დამუშავებას მე-XXX საუკუნეებში ქ. წ. უნდა მომხდარიყო სხვა და სხვა ხალხის მიერ პარალელურად. ასეთები იყვნენ: ტუბალეზი და ხალიბეზი მცირე აზიაში (ქართველი ტომები), ხანგები აფრიკაში, ინდონი და ჩინელნიცო. 4) დე-მორგანი თიქრობს, რომ რკინის დამუშავების ხელოვნება კაცობრიობას კავკასიითგან უნდა ქონდეს შეთვისებულიო. 5) მ. ბლანკენპორნის აზრი ტუბალ-მოლოხებსა და ხალიბეზის შესახებ პროფ. მ. პერნესმაც გაიზიარა. (1912.)

(**) ჩვენი ისტორიის ეს ხანა ჯერ ბნელით არის მოცული, ამიტომ გარკვევით რამის თქმა ჯერ ძნელია. მაგრამ ამავე დროს შეუძლებელია ეს ხანა სრული სიკალიერით ხასიათდებოდეს. შეიძლება ზოგიერთი ტომები მართლა დაცემული იყვენ, მაგრამ მოგზაურთა ცნობები გადაჭარბებული უნდა იყვენ, რათგან ხანდისხან ზოგიერთი ქართველთათვის დამახასიათებელი თვისებები მათ დაცემის ნაშნად მიაჩნდათ. ანალოგიური მაგალითები სავსეა მოგზაურთა მწერ სხვა და სხვა ქვეყნების აღწერებში.

ქართველმა ტომებმა ფეხი მოიკიდეს კავკასიის მიდამოებში თუ არა, ხელახლად დაიწყეს კულტურულ-სახელმწიფოებრივი ცხოვრების მოწყობა. მანამდე კი მოუსწრო ჰელადის კულტურულ სამყაროს დაცემამ.

მაგრამ, შემდეგი ბიზანტიის ძლიერების ხანის გავლენა, რომელზედაც უფრო ბევრს ლაპარაკობენ ჩვენი მეცნიერნი, აგრეთვე სუსტათ არის დასაბუთებული. და აქ ისინი ჯერ კიდევ იმყოფებიან იმ მეცნიერთა გავლენის ქვეშ, რომელნიც წარსულ საუკუნეში სცილობდნენ გაერკვიათ და შეესწავლათ ქართული კულტურა და მისი გენეზისი. ჩვენდა სამწუხაროდ მათი უმრავლესობა იყო უცხოელები; ქართული ენა ხეირიანად თითქმის არც ერთმა არ იცოდა; ვერც კი წაიკითხეს რიგიანად ქართული წერილობითი ნაშთები, ვერა გაიგეს რა ქართული ენისა და ამიტომ მისი კულტურის მრავალ საკითხებში ყალბ დასკვნებამდე მივიდნენ.

მაგრამ დღეს, როდესაც მეცნიერება ამ ნიადაგზედ თვით შიგნით, ეროვნულ სფეროში იფურჩქნება, დღის სინათლეზედ სულ სხვა სინამდვილე გამოდის.

გასაგებიც არის, რათგან გაქსაკუთრებით მე-XI—XII ს. ს-ში ჩვენი ეროვნული კულტურა გაცილებით შორს წაყიდა. ამ დროს ქართველებმა მეცნიერებასა და ფილოსოფიაში, ხელოვნებასა და ხუროთმოძღვრებაში გადააჭარბეს კიდევ ბიზანტიელებს, და რომელ გავლენაზედ შეიძლება ლაპარაკი?

აი რას სწერს ჩვენი ხელოვნების ნიჭიერი მკვლევარი პროფ. გ. ჩუბინაშვილი: «ბიზანტიის ხელოვნებამ მიაღწია თავის უმაღლეს განვითარებას იუსტინიანეს ხანაში, მე-VI ს-ში. ეს მიღწევა გამოიხატა სოფიოს კათედრალში — კონსტანტინეპოლში (*), და რავენის მოზაიკურ მხატვრობაში... მაგრამ

(*) თანამედროვე მეცნიერთა მტკიცებით თვით სოფიოს ტაძრის სტილი, მასი თაღობრივი აღნაგობის ფორმა ისევ ქართველთა უძველესი კულტურული მიხწევაა. ამის ნაშთად დღეს საქართველოში მოიპოება ე. წ. დაბაზი, ხოლო მცირე აზიაში „ბოლახ-კოხს“ ნანგრევებშიც ამის კვალია აღმოჩენილი. ძალან სანტერესოა პასუხი კითხვაზედ: ვინ იყვნენ ის ხუროთმოძღვრნი, რომელთა გეგმითაც აიგო ეს დიდებული ტაძარი, ან საიდან იყვნენ მოსულნი?

ბიზანტიის ხელოვნებამ ვერას დროს ვეღარ მიადწია ისეთ ძლიერებასა და დიდებულებას, შეერთებულს სტილის მხატვრული ფორმების სილამაზესთან, დამთავრებასთან და მთლიანობასთან, როგორც ამ ძეგლებშია.

«ქართული ხელოვნების ისტორია პირიქით წარმოადგენს არსებითად სხვანაირ სურათს. იგი წარმოადგენს არა თუ მარტო კაშკაშად-ინდივიდუალურ მხატვრულ შემოქმედებას, არამედ მხატვრულად და სტილისტიურად დამთავრებულს, ევოლუციონურ მოვლენასაც» და სხ. (*).

ამ გვარად, იმ დროს, როდესაც ქართული კულტურა და ხელოვნება გაცილებით დამთავრებულ მთლიანს წარმოადგენდნენ, ბიზანტიის კულტურას არ შეეძლო ჩვენზე დროთა განვლენა მოეხდინა, რათგან მას სრული ევოლუციით დამთავრებული სახე იქაც არ მიუღია. მართალია, ჩვენი კულტურული ცხოვრების მზავალ დარგებს დიდი ნათესავობა აქვთ ბიზანტიურ კულტურასთან. ვინც უკანასკნელად ქართველ მკვლევართა ნაწერებს თვალს ადევნებს, მისთვის ეს ნათელია. მაგრამ ისიც არა ნაკლებ ნათელია, რომ თითქმის ისეთ ელემენტებშიც კი რაც მათგან არის პირდაპირ შემოტანილი, მასში ისე ძლიერად არის ქართული ეროვნული სული შთაბერილი, ის ისეთ ნაირად არის ეროვნულ მოთხოვნილებათა და საჭიროებათა ნიჰადაგზე გარდაქმნილი, ისეთ ფორმებით არის შემოსილი, რომ ის უკვე სავსებით ეროვნული კულტურის საგანძურს ეკუთვნის და საზომია ეროვნული შემოქმედების პოტენციისა.

3. არაბეთი და საქართველო. რაც შეეხება აღმოსავლეთს, დაახლოებით აქაც მსგავს მოვლენასთან გვაქვს საქმე. მე-VII ს-ში იწყება არაბეთის დიდი კულტურული ორგანიზაცია. იბადება ისლამი და ამ დოქტრინით ფანატიურად გატაცებული ერი ილაშქრებს სხვა და სხვა ქვეყნებში. 634 წელს იპყრობენ დამასკოს, ანტი-

(*) იხ. გ. ჩუბინაშვილის „ქართული ხელოვნების ისტორია“ გვ. 18.

ოქიას, იერუსალიმს და სხ. ხოლო 637 წ. ამარცხებენ დიდ სპარსეთსაც. შემდეგ გაეშურებიან თურქესტანისაკენ, აფრიკისაკენ, კიბრალტარის სრუტით შედიან ისპანიაში და შემდეგ 743-744 წლებში ილაშქრებენ საქართველოზედაც.

არაბეთის ამ დაბყრობითმა მოძრაობამ დიდი როლი ალასრულა აღმოსავლეთის კულტურულ ცხოვრებაში.

ამ ლაშქრობის დროს მათ მიიღეს დიდი გავლენა ელინიზმისა. ალექსანდრიის ბიბლიოთეკიტიგან ვადაზიდეს უზარმაზარი ლიტერატურა, სადაც უოუაღ ბევრ რასმეს ამოიკითხავდენ. მეორეს მხრით მათ შეიკვისეს სავსებით ინდოეთ-სპარსეთის კულტურა, შექმნეს ერთი მთლიანი რამ და შთაბერეს ისლამის სული. ბოლოს არაბულმა კულტურამ მთელი აღმოსავლეთი მოიცვა და იქ დიდი გავლენაც დასტოვა (ხოლო ზოგიერთ შტოს მისას დასავლეთიც ეზიარა!). ეს გასაგებია, რათგან მას აღმოსავლეთში აღარც დიდი მეტოქე ჰყავდა და, განსაკუთრებით, ხალხებში, რომლების ფსიქოლოგიაში ისლამის სული მიიკარა, არაბთა კულტურასაც ადვილად დაემარჩილა. გადახედეთ დღევანდელ მაჰმადიანურ ქვეყნებს, რამდენი აქვთ მათ საერთო კულტურულ და მორალურ სფეროში, მიუხედავად იმისა, რომ მოდგმით იგინი ხშირად განსხვავდებიან, და მაშინ ნათელი შეიქმნება ეს ჭეშმარიტება.

რაც შეეხება საქართველოზედ არაბთა ძლიერ გავლენას, ეს არ მომხდარა, რათგან მათ შემოსევას საქართველოში ძლიერი ადგილობრივი კულტურა და ხელოვნება დახვდა. ეს იყო ბრწყინვალე ეპოქა ვახტანგ გორგასლანის, რომელიც ჯერ სამწუხაროდ ნაკლებ შესწავლილია, და ბევრი რამ კულტურისა და ხელოვნების ნაშთთაგან განადგურებული (*).

(*) მე-V — VI საუკუნოებში დასავლეთ საქართველოში ძლიერი კულტურული ცხოვრება ყოფილა. მიუხედავად იმისა რომ ამის შესახებ ჩვენს მწერლობაში არაფერი ცნობები არ მოიპოება, მაინც სხვა წყაროებიტიგან სჩანს, რომ ამ დროს აქ მწერლობა და ხელოვნებაც განვითარებული ყოფილა. პოეზიაც ისე მაღლა მდგარა, რომ ელინები დღესასწაულებზედ კოლხებსაც იწვევდენ, სადაც ქართველებს არა ერთხელ უსახელებიათ თავი რიტორიკითა და მკერმეტყველებით. და ივ. ჯავახიშვილი ფიქრობს, რომ ამ დროს რაგინდ

არაბთა გაჭლენის განსამტკიცებლად უპირველეს ყოვლისა საჭირო იყო ამ აღორძინებაში მათი სულის შთაბერვა, ქართული აღორძინების შინაგანი გაბათილება, რაც ვერ მოხდა. თუმცა ფიზიკურად განადგურებული ერის კულტურულ მსვლელობას პირველ ხანებში ცოტა შეფერხება ემჩნევა, მაგრამ ეს ხანმოკლე აღმოჩნდება რათგან ის რაც დღეს, მაშინ არ ხდებოდა დაპყრობილ ქვეყნებში. მაშინ დამპყრობელთა უმთავრესი მიზანი წმიდა ეკონომიური იყო, — და ისიც მოძრავი და ყოველდღიური ხარკი ან სხვა რამ დახმარების გაწევა დაპყრობილისაგან დამპყრობელისადმი.

ამ გვარ პირობებში რასაკვირველია ქართული ეროვნული კულტურა არ შეიძლებოდა ჩამქრალიყო. და მე-VIII — IX საუკუნეებში იყო უდიდესი მოსამზადებელი ხანა ჩვენი ძლიერი რენესანსის, მე-XI — XII ს-ის. იმ დროინდელი ხელოვნებისა და ისტორიულ-ლიტერატურული ძეგლები მჭერმეტყველურად ამტკიცებენ ამას. და მიუხედავად მარჯლატ დიდი კულტურული ურთიერთობისა ქართველთა და არაბთა შორის, დრმა კვალ ი ქართულ კულტურაზე არაბთა არ შეეძლოთ დაეტოვებინათ, რათგან ჩვენ მაშინ მათზედ გაცილებით უფრო მაღლა ვიდექით. იგივე ვეფხის-ტყალსანი ამის შვენიერი დოკუმენტია. ხოლო ის, რომ დავით აღმაშენებელი არაბებს ყორანის საკითხებზედ ეკამათებოდა. — უდიდესი დამამტკიცებელი საბუთია.

4. სპარსეთ - ინდოეთი. სპარსეთ-ინდოეთის კულტურაზედ და საქართველო. აღარ ვლაპარაკობთ, რათგან არაბებმა, რაჟამს პოლიტიკური ძლევამოსილების ზეიმი გადაიხადეს, მათ ნელ ნელა სრულებით შე-

ძლიერი არ ყოფილიყო ელინთა გავლენა, ის ისეთ სურათს ვერ შექმნიდა „თუ რომ ოვით კოლხეთის მკვიდრნი თავისთავადაც და წინათაც კულტურულად მაღლა არ მდგარიყვნენ“. (იხ. ივ. ჯავახიშვილის ისტორია ტ. I, გვ. 254) — იქ მაშინ მწერლობა იქამდე განვითარებული ყოფილა, რომ ის სახელმწიფო მართვა გამგობაშიც იხმარებოდა. ბერძენ ისტორიკოსთა მოწმობით იმ დროს ქართველები სახელმწიფო წერილობითი აქტებს, ხელშეკრულებებს ინახავდნენ კიდევ.

შეისუნთქეს სპარსულ-ინდოური ცივილიზაციის ატმოსფერო ერთი მხრით, ხოლო მეორე მხრით დასავლეთის ელინიზმი, და ეს ახალი სახის ცივილიზაცია გარკვეულ კალაპოტში მოაქციეს. კერძოდ სპარსეთსა და ინდოეთში ამ დროს ისეთ ძლიერ კულტურასთან არ გვაქვს საქმე, რომელსაც შესაძლებლობა ჰქონოდა ღრმა კვალი დაეტოვებია ჩვენს კულტურაზედ.

ერთ უბედურ დღეს რომ მთელი კაცობრიობის ყველა კულტურული ძეგლები დაიღუპოს და დარჩეს მხოლოდ რჩეული ნაწერები არაბულ-სპარსული ლიტერატურითგან და მეორე მხრით ვეფხის-ტყაოსანი, იმ დროის დიდნი მეცნიერნი დაასკვნინან რომ ყველა ეს ქვეყნები ქართული კულტურისა და ლიტერატურის დიდი გავლენის ქვეშ იქნებოდნენ!..

ფირდოუსის შაჰნამე, ვისრამიანი, ყისაჰამზა, და სხვ., მართალია, იქნებ ბევრს შეიცავენ ისეთს, რაც ვეფხის-ტყაოსანშია, მაგრამ მკითხველს ეს უშუალო გავლენად ნუ მოეჩვენება, რათგან საერთოდ აღმოსავლეთსა და მცირე აზიაში, გარდა კერძობით მოვლენებისა, არსებობდა ერთგვარი საერთო სულიერი საუნჯეც, საერთო ხალხური შემოქმედებაც, რომელთაგანაც შოთასაც ისევე შეეძლო სარგებლობა, როგორც სპარსელ მწერლებს. სხვათა შორის, დღეს საქართველოს სხვა და სხვა კუთხეებში გაბნეულ ხალხურ თქმულებებს ჩაუკვირდით და იქათასი მსგავსი რამ აღმოჩნდა იმისა რაც ვეფხის-ტყაოსანში მხატვრული აფორიზმების სახით გვხვდება. და, ბოლოს, რუსთაველს უკუო მწერალთაგან ბევრი ადგილებიც რომ ამოეღო, ეს ისეა გარდაქმნილი, რომ ასეთ შემთხვევებს გავლენას ვერ ვუწოდებთ.

თუმცა ისიც უდავოა, რომ ქართულმა ლიტერატურამ გაცილებით მეტი გავლენა სპარსთაგან მე - XVI — XVII ს.ს - ში განიცადა, რათგან ამ დროს ჩვენი კულტურა და ლიტერატურაც სუსტნი იყვნენ. და, გასაგებია, უცხოთა გავლენა ძნელი არ იქმნებოდა. თვით ამ დროინდელი ჩვენი ლიტერატურაც იყო მიბაძვა რუსთაველის და მიუხედავად იმისა, რომ არჩილი თავის «გაბაასება»-ში თეიმურაზს შოთასთან აკამათებს: «ახლა ჩემი სჯობსო», არამც თუ მის სიმაღლემდე ვერ ავიდა, ოდნავაც ვერ მიუახლოვდა მას. არჩილის «გაბაასება» საუკეთესო

დახასიათებას წარმოადგენს იმ დროინდელი ლიტერატურული გემოვნებისა. და თუ პოეტი ასეთი იყო, სხვა რაღა იქნებოდა!.. და აი, ასეთ ხანაში, რასაკვირველია, გავლენა მეტი იყო, მაგრამ აქაც მხოლოდ გარეგნული იყო იგი და ძირეულად ქართული სულის მიმართულების ოდნავ შეცვლა—ვერც ამ გავლენამ შესძლო.

5. ჩინეთ - მონღოლეთი ამ დროს აგრეთვე ანგარიშ გავსაწევ ფაქტორს წარმოადგენს ჩინეთ - მონღოლეთის კულტურა.

მე-XII-ე საუკუნეში შიდა ჩინეთსა და მონღოლეთშიც იწყება ერთგვარი კულტურული აღორძინება, რასაც მოყვა შემდეგ მონღოლთა პოლიტიკური ძლიერება და დაპყრობითი პოლიტიკაც. მონღოლეთის აღნიშნული კულტურის ნამდვილ სურათს აგვიწერს ცნობილი მოგზაური მარკო პოლო. მაგრამ, მის გავლენაზედაც ლაპარაკი ზედმეტია, რათგან, როდესაც მონღოლები შემოესიენ საქართველოს, ეს დრო უკვე სცილდება ვეფხისტყაოსნის ეპოქას.

ამ გვარად მთელი ცივილიზაციური სამყარო აღმოსავლეთ-დასავლეთისა იმ დროს ისეთ ურთიერთობაში იყო საქართველოსთან, რომ იმდენივე უფლება გვაქვს აღვიაროთ მათი გავლენა ჩვენს კულტურაზედ, რამდენიც ჩვენისა მათზედ.

ამას მით უფრო ვფიქრობთ, რომ, როდესაც თვითეულ მოსაზღვრე ქვეყანას ჩვენზედ მეტი კულტურა გააჩნდა, ჩვენ ისეთ ისტორიულ პირობებში ვიყავით, რომ ჩვენი ცხოვრება მას ვერ მიიკარებდა, ხოლო კარგ პირობებში მოპირდაპირეთ ეს არ გააჩნდათ. და მე-XII ს-ში კი ყველა ეს ქვეყნები საქართველოზედ კულტურულად დაბლა იდგენ, ხოლო დაბალი კულტურის ერი, ვერაოდეს კულტურულ და მორალურ გავლენას ვერ ახდენს მასზედ მაღალი კულტურის მატარებელ ერზედ, თუნდაც ის პოლიტიკურად მასზედ ბატონობდეს. ამ უკანასკნელის საშუალებით კი, გარკვეული მიზნით, ისიც ხანგრძლივი დროის განმავლობაში, შეიძლება გავლენის

კვალის შეტანა, რასაც მთელი საუკუნის განმავლობაში მიხზწი-
ეს, გაცილებით უკულტურო რუსებმა კულტურულ საქართვე-
ლოში.

მოვიყვანთ კიდევ პრ. გ. ჩუბინაშვილის აზრს კერძოდ ხელო-
ვნებასა და ლიტერატურაზედ. ის სწერს: «ქართული ხელოვნე-
ბის ისტორია გვიჩვენებს, რომ ეს ხელოვნება სრულია-
დაც არ ყოფილა რაღაც ნამყენი, უცხოეთით გან-
გადმონერგული მცენარე, არამედ პირიქით ბუ-
ნებრივი შინაგანი აუცილებლობით განვითარე-
ბული (ხ. ჩ. ა. მ.) და თავისებური მხატვრული წესის
ფართე სახალხო ხასიათზედ აღზრდილი»ო (*).

იმ უზარმაზარი ხელოვნების ძეგლების შესწავლამ, რომლე-
ბიც აწყვია საქართველოს მუზეუმებში და რომელნიც აღიმარ-
თებიან ქართველთა მიწა-წყალზედ, ჩვენი მეცნიერი ამ დასკვნა-
მდე მიიყვანა.

იგივე ჩუბინაშვილი ადარებს ხელოვნების სხვა და სხვა დარ-
გების განვითარებას ლიტერატურის ისტორიას და დაასკვნის:

«ამ ნაირად საქართველოს ლიტერატურისა და ხელოვნების
განვითარების დაპირდაპირება გვიჩვენებს მოვლენათა პარალე-
ლურ მსვლელობას. ე. ი. ქართული კულტურის ევოლუცია წარ-
მოადგენს მთლიან, ერთიან პროცესს, და მისი მაღალი მხატ-
ვრული მიღწევანი როდი წარმოადგენენ გაუგებარსა და შემთხვე-
ვით მოვლენას»ო (**).

ასეთი სახე ჩვენმა კულტურამ მიიღო განსაკუთრებით მე - XII
ს - ში და ამგვარ კულტურულ მდგომარეობაზედ ძლიერი გავ-
ლენის მოხდენა, რასაკვირველია, შეუძლებელი იყო.

ბოლო მორალის სფეროში, რომელიც უფრო რთულ მოვლე-
ნას წარმოადგენს, მე - XII ს - ის საქართველო ვერავითარ შემ-
თხვევაში უცხოთა გავლენას ვერ განიცდიდა. ისეთი «ჰანგების»
ხატვას ლიტერატურაში, რაც სხვაგან მისაღებ და ან ნორმალურ
მოვლენად ითვლებოდა, ჩვენი ლიტერატურა თავის გულში აღ-

(*) იხ. პრ. გ. ჩუბინაშვილის „ქართ. ხელოვნების ისტორიიდან“ გვ. V.

(**)

გილს ვერ დაუთმოდა, მით უმეტეს, რომ ამ გვარი «კანგები», როგორც ქვემოთ დავინახავთ, ჩვენი ერის ცხოვრებაში ითვლებოდნენ ფრიად გასაკიცხ მოვლენებად, და ამისი მსგავსი რამ საქართველოში არ ყოფილა გავრცელებული!

ისე როგორც დღეს ევროპის კულტურულ ქვეყნებზედ არ ამბობენ: ფრანგები გერმანელების გავლენას განიცდიან, ან უკანასკნელნი ინგლისებისას, და სხვ. ასევე ანალოგიურად შეიძლება ითქვას იმ დროინდელ საქართველოსა და მეზობელ აღმოსავლეთის კულტურულ ხალხებზედ. რასაკვირველია მათ შორის განსხვავებაც ყოფილა, და მას საუკუნეთა მანძილზედ რხევაც განუცდია, სპარსეთის, არაბეთის, საქართველოსა და სხვ. შორის, ხოლო სწორედ მე-XII საუკუნეში, პოლიტიკურ ძლევამოსილებასთან ერთად კულტურული ცხოვრებაშიც საქარელოს ეჭირა პირველობის დროშა.

ამ გვარად ის გადაჭარბებული შეხედულება, რომელიც აქამდე ბატონობდა და რომელსაც ზოგი ახლაც იზიარებს, — თითქოს ჩვენ ყოველთვის სხვების გავლენის ქვეშ ვყოფილიყავთ, — სამუდამოდ უკუგდებულ უნდა იქმნეს, რათგან ამ გვარ აზრს არავითარი ისტორიული და მეცნიერული საფუძველი არა აქვს.

6. ქართული კულტურის გავლენა უცხოელებზედ. უცხოელთა თქმულებანი.

ამით, რასაკვირველია, ჩვენ ქართულ კულტურას არ ვითმავთ იმ ხალხთა კულტურისაგან, რომელთანაც ქართველ

ერს საუკუნეებით ერთად უცხოვრია. მაგრამ მიუდგომელ ისტორიას ჭეშმარიტი მსჯავრი უყვარს და ჩვენც ვამბობთ, რომ ის არ ყოფილა, რაცა ჰგონიათ, და პირიქით, ქართველებსაც უდიდესი გავლენა ჰქონებიათ სხვებზედ. ამას არა ერთი თანამედროვე მეცნიერი ადასტურებს.

კაცობრიობამ კულტურული განვითარება დაიწყო ლითონების აღმოჩენით. დღეს კი არა, ძველადაც კარგად იცოდნენ, რომ ამ აღმოჩენის ისტორიაში ქართველ ერს უდიდესი ღვაწლი მიუძღვის. და კიდევ რამდენი რამ არის ისეთი, რაც არ ვიცით და ხვალ გამოვა მზის სინათლეზედ. მართო მოგზაურები არ იყვნენ

განცვიფრებაში ქართველთა კულტურული და მორალური მიხწევებით, არამედ ძველად ამას დიდი მწერლებიც უგალობდნენ. საქართველო მათთვის მისტიური ქვეყანა შეიქმნა, რომელიც საკმაოდ საზრდოს აწვდიდა მათ შემოქმედებას. მისი ხსენებაც საამაყო საგანს წარმოადგენდა. ხალხმაც კი თავის შემოქმედებაში ქართველ ერს და საქართველოს შვენიერების, სიმდიდრის, გამირობის და რაინდობის ადგილი დაუთმო.

ქართველებს აღმოსავლეთსა და დასავლეთში დიდი სახელი ჰქონდათ გავარდნილი. ბერძენთა გმირის პრომეთეოსის ანალოგია ამირანთან არ უნდა იყოს შემთხვევითი მოვლენა. ეს თქმულება ქართველების უდიდესი კულტურის დასაბამს უთითებს. ამის საბუთია ის, რომ ბერძენთა შემოქმედებამ პრომეთეოსი კავკასიონზედ მიაჯაჭვა, — იქ, სადაც გმინავს საუკუნოდ ამირანი.

ევრიკიდემ თავის ტრადიციის გმირად ქართველი ქალი მედეა გამოიყვანა.

ხოლო ეს ხილის პრომეთეს ქალიშვილების ხორცს უგალობს:

« შენი ტანჯვა კოლხიდაში იციანო. »

და არა მარტო იციან: « სტირიან ქალწულნი კოლხიდის ბრძოლაში გამოწრთობილნი »

სტირიან მთიელნი კავკასიის

შუბთა და ორალთა ჩამსხდარნი »

აღმოსავლეთშიც ხომ მთელი ზღაპრები დადის, სადაც უამბობენ საქართველოს სიდიადეს, ქართველი ქალის სილამაზეს, და საქართველო სამოთხედ არის გამოყვანილი. ერთ შვენიერ სპარსულ ხალხურ პოემა-თქმულების თურქულ ვარიანტში, როცა გაქცეული სატრფო ვაჟს უსაყვედურებს:

« ბაღში ვარდის — ხილის ფასი არ იცი,
კომშის ნაცვლად, ბროხეული ვერ იციან »

ვაჟის მიმართვაში ვკითხულობთ:

« შენს ლაწვებს არ გავცვლი საქართველოზედ »

და აი, ასეთ საქართველოს კულტურული და მორალური გავლენა უფრო მეტი იყო მეზობელ ერებზედ, ვიდრე მეზობელთა ცუდ ზნეთა გავლენა ჩვენზედ.

7. ვეფხის-ტყაოსანი,
გილგამეში, ფაუსტი.

პირ იქით, რუსთაველის ქმნი-
ლებაში მოცემული დიდი საკა-
ცობრიო ჰანგი — იდეალი არ

არის ახალი; ის მოდის უძველეს დროითგან და იარსებებს სა-
ნამ კაცობრიობა არსებობს. ის, ჯერ პრიმტიული სახით, ადა-
მიანთა მოდგმას მისი კულტურის პირველ რიქრაჟზედ ებადება.
მისი ხორც-შესხმა, მხატვრულ სახეებში გადატანა და ხელოვნუ-
რი ამუსიკება ხდება გარკვეულ კულტურულ საფეხურზედ. და
ყველა ეს ჰანგები წამოიჭრენ კაცობრიობის პირველი ცივილი-
ზაციის ხანაშივე.

რუსთაველის იდეალი: ძიება ჭეშმარიტების, სიმართლის,
სინათლის — არ ახალია. შოთას ტრადედიამ, ეს იგივე ფაუს-
ტის ტრადედიამ (*), იმ განსხვავებით, რომ შოთამ სხვა ეპოქაში
და სხვა სიტყვით, მოქმედებით და ფსიქოლოგიით მიახწია იმას
სანამ: «ბორბტსა ჰსძლია კეთილმან, — არსება მისი გრძელია!».

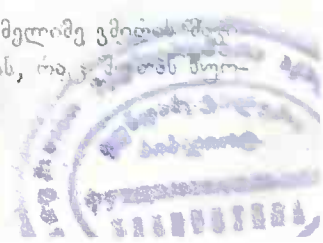
ფაუსტისათვის კი სულ სხვა გზების გავლა შეიქმნა საჭირო
სანამ მიახწევდა ამ ქვეყნიური არსებობის მიზანს, სანამ ნახავ-
და აწორიაქებული სულის საყუდარს.

გაიხსენეთ სუმერ-ბაბილონელთა ეპოსი. რამდენი მსგავსება
აქვსთ იმ ჰანგებს, რაც იქ არის — აგერ გუშინდელ რუსთაველის
და დღევანდელ ფაუსტის იდეალებთან!

ამ მხრით თუ თქვენ შეადარებთ მათ, ნახავთ განსაცვიფრებელ
იგივეობას. აიღეთ ფაუსტი და გილგამეში. ძიება უკვდა-
ვების, რომელიც წარმოადგენს ამ გმირთა ტკივილების მიზეზს,
განა ერთი და იგივე ძირის არ არის? ის საბოლოო იდეალი, რა-
მელიც ფაუსტმა შრომაში დაისახა, გილგამეშმა ბრძოლაში არ
იქნო? ეს დასკვნა გამოგვყავს გილგამეშის ერთი სცენითგან, რა-
დესაც ის ჩადის ქვესკნელში, გამოიწვევს მეგობრის ენკიდუს
სულს და ეუბნება: «მითხარ წესი და განგება ქვესკნელისა, რა-
მელი იხილუ, მითხარი!» ო. ენკიდუს ჩამოუთვლის ყოველგვარ პი-

JK 2528

(*) ფაუსტის გვერდით ვასახელებთ შოთას, მისი რომელიმე ვმბოს ში-
ურ მიტომ, რომ მხოლოდ ერთი გმირით არ გამოისახება ის, რაც შოთას სუ-
ლა, ისე როგორც ეს მოხდა ფაუსტში.

რობებში დახოცალთა მდგომარეობას და იქ, საიქიოს, კარგად ყოფაში ახასიათებს მხოლოდ ბრ 'ოლაში დახოცილთ. გილგამეშ ეკითხება: «ვინც ბრძოლაში მომკვდარა, გინახავს ასეთი?». ენკიდუ: «მინახავს. — მამას და დედას უსვენიათ თავი მისი, ცოლი თავზედ დასცქერის» ო. . .

ერთი და იგივე იდეალი მეცობრამეტე საუკუნეში სხვა ტანსაცმელით იმოსება და ხუთი ათასი წლის წინა ეპოქაში კიდევ სხვით. ერთი და იგივე საკაცობრიო ტკივილი ერთ ეპოქაში იკურნება ერთი წამლით, მეორეში მეორით. ყველას თავისი ეპოქის დალი აზის.

იგივე მოტივი განმეორებული ვეფხის-ტყაოსანში ხორცს შეისხამს სულ სხვა ფორმით. უფრო საინტერესო ის არის, რომ ხშირად ერთი და იგივე ტკივილების გამო ატირება თუ ამღვრებაც მხოლოდ ერთი და იგივე ფორმითა და სტილით არის შესაძლებელი. მაგ. ფაუსტისაც და გილგამეშისაც დასაწყისი ერთნაირია (*): იქ ფაუსტი სწავლობს ყველაფერს, ფილოსოფიის დოქტორი ხდება და მაინც უვიცია და ტრადედიას განიცდის; აქაც გილგამეშ რომელმან:

«განიცადა ყოველი, ისწავლა ყოველი
ერთბამად განსჭვრიტა ყოველი საიდუმლო».

მაინც დარჩა სულით ცალიერი, ვერ კმაყოფილდება და უკვდავების ძიების სურვილი ცეცხლივით ეკიდება. საინტერესოა ასეთი ფსიქოლოგიური ყოფის სიტუვიერი გამოხატვა. ფაუსტი იტყოდა: ,, რაც მინდა ის არა მაქვს და რაც მაქვს ის არაოდეს მომინდების “ ო და ამ საერთო საკაცობრიო ქმუნვისა და გოდების მიხეზს შოთა უფრო მარტივად გამოსთქვამს:

,, მით რაცა მინდა არა მაქვს, რაცა მაქვს არ მომინდების “ ო. გარდა იმ პრავალ საინტერესო შედარებათა, რომელიც მოყვანილი აქვს პატივცემულ მიხ. წერეთელს მისი გილგამეშიანის თარგმანის შენიშვნებში, ჩვენის მხრით კიდევ ერთს დავუმატებთ.

(*) თუმცა ცოტა მკრთალია, მაგრამ ამას შეიძლება შევადაროთ ვეფხის-ტყაოსანის დასაწყისიც, როსტევეანის უკმაყოფილება; მიუხედავად იმის რაც ის არის (და ჩვენ ვიცით რაც არის!).

ხშირად ამ ხანგრძლივ დროთა მანძილით დაცილებულ ქმნილებების მიზანთა იგივეობის გარდა, მიზწვევის მეთოდებიც და საშუალებებიც ერთნაირია.

ავთანდილმა რომ საბოლოოდ მიახწიოს თავის მიზანს, ტარიელის შველას, აქ, ამ დიდი საიდუმლოების კვანძი, რაც აქამდე დაფარულია და რისთვისაც გმირნი ველად რბიან გახვლებულნი, იზსნება ფატმანის სახლში, და ამას ავთანდილი აწწევს ფატმანთან კავშირით. გილგამეშიანშიც, როცა ენკიდუსგან დაშინებული მონადირე მიმართავს რჩევისათვის გილგამეშს, ის ურჩევს მიმართოს მეძავ ქალს და მართლაც ეს უკანასკნელი შეასრულებს ყველაფერს.

თუ ცოტა კიდევ განყენებული თვალით შევხედავთ ამ მოვლენას, არ შეიძლება პირველში ფატმანი და მეორეში მეძავი ქალი ზღაპრებში მიღებულ კუდიან ბებრებს არ შევადაროთ!..

აქეთგან ნათელია, რომ ისეთ ქმნილებებში, რომელნიც წარმოადგენენ დიდი ცივილიზაციის და კულტურის ნაყოფს, რომელნიც შეიცავენ საკაცობრიო უკვდავ იდეალებს, ყოველ წერილმანებში ნახავთ საერთო ნიშნებს.

სასაცილო იქმნებოდა გვეთქვა რომ ფაუსტის ავტორმა გავლენა განიცადა ვეფხის-ტყაოსანის და (ასევე ალბათ!) რუსთაველმა — გილგამეშიანისა!

მაგრამ თუ მივიდებთ მჭედველობაში იმას, რომ გილგამეშის ეპოსს კავშირი აქვს კაცობრიობის იმ პირველ ცივილიზაციასთან, რომლის შემქმნელად ქართველთა მონათესავე ხალხს აღიარებენ, ჩვენთვის გასაკვირველი არ იქმნება, რომ იმ სხივებს, რომელნიც მაშინ შთანთქა ქართველთა გენიამ, აგერ, რამოდენიმე ათასი წლის შემდეგ ვეფხის-ტყაოსნის სახით მოვლინებულ ვარსკვლავში გამოეშუქებოთ!..

8. მე-XII ს. საქართველო.

მაინც რას წარმოადგენდა რუსთაველის საქართველო?

მე-XII საუკუნეში საქართველოს უმეტესი პოლიტიკური ძლიერება მთელი წინა აზიის ერთა შორის ცნობილია, ამ დროს მან

კულტურულადაც უმაღლეს წერტილს მიახწია. გაიდურჩქნა ხელოვნება და მწერლობა, მეცნიერება და ფილოსოფია. განვითარება და ვაჭრობა, შინა-მრეწველობა, ალებ-მიცემობა გარედ და შიგნით. შეაქმნა ხელოსანთა გარკვეული საზოგადოებრივი ფენა, — ქალაქის კორპორაციები. ხოლო მიწის მეურნეობასაც საგრძნობი განვითარება ეტყობა. სოციალურ-პოლიტიკური ცხოვრებაც იცვლება. ფეოდალიზმის განვითარება თავის მწვერვალს ახწევს. ფეოდალური არისტოკრატია და ახლად ამოტივტივებული საზოგადოებრივი ჯგუფები, «სამდიდრით აღწევებულნი» შეეჯახებიან ურთიერთს. პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივ აზროვნების ისტორიაშიც იშლება ახალი ფერცელები. ქართველთა გენიამ სრული გამოაშკარალება შესძლო თავის პოტენციის, — ყველა დარგებში. ერთი სიტყვით, ამ დროს საქართველომ ნივთიერი და გონებრივი კულტურის სრულიად დამთავრებული შენობა მოგვცა.

ამ დროის ჩვენი კულტურის ეროვნული ხასიათი გასაოცარი არ არის, რათგან ჩვენში მას საფუძველი უფრო ადრე ჩაეყარა. ძველ საუკუნეებს რომ თავი დავანებოთ, პირველი პერიოდის ჩვენი ეროვნული კულტურისა და ხელოვნების ძლიერი განვითარების ვახტანგ გორგასლანის ხანა იყო.

მე-VI—VII ს-ში აგებული ეკლესია-მონასტრების ნაშთები მჭერმეტყველურად ამტკიცებენ ჩვენი ეროვნული კულტურის იმ დროინდელ სილადეს, გაშლილობას. ხოლო ლიტერატურული ძეგლები — ეს ხომ შედევრია! . . .

იაკობ ხუცესის თხულები ენა და სტილი არ არის უკულტურო ხალხის ან დაბალი დონის კულტურული ეპოქის ნიშანი. ეს ერთი მრავალთა შორის ბრწყინვალე მაგალითია ქართული მეტყველებისა და მხატვრული განსახიერების უდიდესი წარმატებისა და მიზწევისა. და ცხადია, თვით ეს ფაქტი ამ პერიოდში იმასაც ამტკიცებს, რომ მტერთა შემოსევები ხშირად არამც თუ რაიმე გავლენას აჩვენებდნენ ჩვენი ეროვნული კულტურის ევოლუციაზედ, არამედ დაბრკოლებაც არ ძალუძდათ მისი, და ის თავისას მაინც განაგრძობდა.

გარდა ამისა, მაშინ დაპყრობითი პოლიტიკის ინტერესიც, თუმცა ეკონომიური, მაგრამ პრიმიტიული იყო და დამპყრობთ

არც ჰქონდათ დიდი ინტერესი ეროვნული კულტურის განვითარებისათვის ხელი შეეშალათ. ამისი საუკეთესო მაგალითი არაბებსა და ქართველთა შორის დადებული ხელშეკრულებაა (*).

არაბთა შემოსევის პირველი საუკუნე, მართალია, დიდად აკნინებს ჩვენ ეროვნულ ცხოვრებას, მაგრამ სასტიკი ფიზიკური წნევით გამოქაჩილი, ეროვნული თვითშემეცნების იოვანე საბანისძისებური ყვილთ არ დარჩენილა ხმად მლადედბლისა უდაბნოსა შინა, და უკვე მე-IX ს-ითგან ჩვენი კულტურა კვლავ ახალი სახით იწყებს ევოლუციას.

ერთი მხრით ზარზმა, გელათი, ხახული, ვარძია, ოშკი და სხვები, მეორე მხრით გრ. ხანძთელი, გ. მერჩული, ბასილ ზარზმელი, გ. მთაწმიდელი, გ. ზუცეს მონაზონი, ეფრემ მცირე, იოვანე პეტრიწი და ბოლოს მ. მოღრეკილი, მტბევაი, შავთელი, ჩახრუხაძე, თმოგველი და დიდი რუსთველი — ეს იყო ამ ეპოქის დაგვირგვინება და სრულ-ქმნილი ფორმის მიცემა, რასაც მტერი აფერხებდა ხოლმე, მაგრამ როგორც აუცილებლობა, ერის შემოქმედებითმა გენიამ თავისი მანც გაიტანა და აზრს ხორცი შეასხა.

9. ჰომიროსი, რუსთველი, ამ გვარ ეპოქაში დაიბადა დანტე და შექსპირი. ვეფხის-ტყაოსნის ავტორი და საქართველოს მზეს უკანასკნელი ჰიპონი მან უგალობა. ვეფხის-ტყაოსანი განსაკუთრებული მოვლენაა; ამ ეპოქის გარეშე ის ვერ დაიწერებოდა.

კულტურისა და ცივილიზაციის ისტორიულ ეპოქებს უმეტესად აზასიათებს ხელოვნების მაღალი განვითარება. ხელოვნება, როგორც უმაღლესი ფორმა იდეოლოგიისა, არის რთული გამოჩატველი ერის და ეპოქის განცდების: სიბარულის და მწუხარების, სევდის და აღმაფრენის. ლიტერატურული შემოქმედება ყოველთვის ატარებს თავის წიადში სულს მისი შემომქმედი ერის მთელი ისტორიის, მისი კულტურის, მისი ცივილიზაციის.

დიდი ხელოვნური შემოქმედება არაოდეს არ იბადება ერის

(*) იხ. ივ. ჯავახიშვილის „ქართველი ერის ისტორია“ წიგნი II გვ. 343.

დაცემის ხანაში. პოლიტიკური, ეკონომიური, კულტურული და მორალური კრიზისის დროს ძლიერი ხელოვნების ძეგლები არ ჩნდებიან. ან და თუ ამის მსგავსი რამ შეიქმნა, მისი ღირებულება იქმნება ხანმოკლე, და ერთ დღეს მხოლოდ ისტორიული ღირებულებად შეჩნდება. მსოფლიო კულტურის და ხელოვნების ისტორია ამტკიცებს ამას.

ჰომეროსით განთავსებული გოეთემდე მთელი კაცობრიობის შემოქმედების გენია მხოლოდ რამოდენიმე ერმა გამოსახა, რამოდენიმე ნაწარმოების სახით. თითხედ ჩამოითვლება ისეთი გენიები, რომელთა შემოქმედების იდეა და შვენიერებანი დღესაც ისე ანათებენ, როგორც მისი დაბადების დღეს; განივლის კიდევ მრავალი დრო და მათი ღირებულება კვლავ უკვდავად დარჩება.

სამი ათასი წლის განმავლობაში ასეთი გენია კაცობრიობამ მხოლოდ ოთხის სახით მოგვცა: 1.) ჰომეროსი, რომელმან ამქვეყნიურა სიამოვნებისადმი მარად ლტოლვილი სული, ანტიური კულტურის აზრი, ოლიმპოს მწვერვალებამდე აზიდა. მის სრულქმნას მოქმედების სილადე და სიტყვანი გულისა გასაგმირეთა, ფიანდაზად დაუფინა და შექმნა უკვდავი ეპოპეა. 2.) რუსთველი, რომელმან მთელი საუკუნეებით დაგროვილ ქართველი ერისა და მცირე აზიის ძველ კულტურულ ერთა გენიას ხორცი შეასხა, ჩაჰბერა უკვდავი სული და დაგვიტოვა უქკნობი თაიგული. ასეთი იყო 3.) დანტე ხმელთაშუა ზღვის ნაპირების აღორძინების წილში და 4.) შექსპირი ბრიტანეთისა და ატლანტის ოკეანის ნაპირებისათვის.

ეს ოთხი დიდი მნათობი მოგვცა ყოველი ერის ანალოგიურმა ეპოქებმა: ჰომეროსი ბერძენთა კულტურის გაშლამ, რუსთველი საქართველოს ოქროს ხანამ, დანტე იტალიისა და შექსპირი ინგლისის აღორძინებამ.

აი ვინ არის რუსთველი და რომელი მწვერვალთგან უნდა გადავხედოთ მას. ამ გვარი მწერლის შემოქმედების პრიზმაში, სადაც ერის მთელი ისტორიის გარდატეხა ხდება და აღისახება მისი ყოფა, ძირეული გარეშე გავლენის ძიება, — სტილისტიური იქმნება იგი, მორალური თუ სხვა რამ, — ყოვლად შეუძლებელია.

10. ქრისტიანული მორალი და მამათ-შავლობის საკითხი საქართველოში.

მაგრამ იქნებ რუსთველს თვით საქართველოს ნიადაგიც ერთგვარ მასალას აღლევდა მორალურ სფერო-

ში?! იქნებ საქართველოშიაც იყო სქესთა აღრევა გავრცელებული, რაიცა შესაძლებელია, პოეტს თავის შემოქმედებაში შეჰპარვოდა?! მაგრამ ამ გვარი ახსნის დროსაც სიფრთხილე გვმართებს, რათგან ასეთი რამ სენი, თუნდაც გავრცელებული საზოგადოებაში, თუ ის ოფიციალურად მაინც დაგმობილია იმავე საზოგადოების მიერ, შეიძლება პოეტმა მისი შემოქმედების «ჰანგად» არ აქციოს.

მაგრამ დავანებოთ თავი ამას და განვიხილოთ იმ დროინდელი საქართველოს ვითარება მორალის ამ სფეროში.

ქრისტიანობის გავრცელების შემდეგ ნელ-ნელა ქართველ ერში ფეხს იკიდებს ქრისტიანული მორალი.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში ქრისტეს სჯულის შემოსვლას დახვდა ადგილობრივი ეროვნული კულტურა, მორალი, ადათ-ჩვეულებები, და ეს ისეთი ძლიერი იყო, რომ მისი მრავალი ნაშთი დღესაც არის, ქრისტიანობამ მაინც ღრმა კვალი დააჩნია ჩვენს ცხოვრებას და განსაკუთრებით მე-IX-X ს-ბში ქრისტიანიზმის მორალი ჩვენში უმაღლეს განვითარებას ახწევს. მთელი საზოგადოებრივი ცხოვრება ნებით თუ უნებლიეთ მას ემორჩილება. მეფითგან დაწყებული უბრალო მოხელემდე ეკლესიისა და მის მიერ შემუშავებული კანონებისა და ზნეობრივი ნორმების წინაშე ყველა ქედს იხრიდა.

განსაკუთრებით მოქალაქობრივი ცხოვრების სფეროში ეკლესია ძლიერი დირიჟორის ფუნქციით შევიდა:

1. პირველად ქრისტიანობამ საზოგადოდ, საბოლოოდ განდევნა მრავალ ცოლიანობა (რუსთველმა «მრავალ მიჯნურობაც» დაჰგმო!).

2. ქალ-ვაყის ყოველ გვარი სქესობრივი კავშირი ქორწინებამდე დანაშაულად აღიარა, რასაც ძველად სიძვას ეძახდნენ.

3. ცოლისა და ქმრის შორის ლალატიც უდიდეს ცოდვად ითვლებოდა. და ყველა ამ დანაშაულთ საეკლესიო სამართალი განსაზღვრულ სასჯელს უწესებდა.

საილუსტრაციოდ შეიძლება დავასახელოთ საისტორიო ძეგლებში შენახული ზოგიერთი ცნობები.

გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებაში შენახულია ერთი ცნობა. ერთ ახალგაზრდა ქალს შეუყვარდება ერთი ყმაწვილი კაცი და «ლამე ყოველ» ნახულობდენ ურთი-ერთს. ბოლოს ქალი მოიტაცა ვაჟმა. მას დაედევნა ქალის ერთად ერთი ძმა, რომელიც ამბობდა: «ვარ მე ჭაბუკი სახელოვან და სხ, . . . დაღაცა თუ ვეწიო და მოვკლა, საბრზე არს სულისა ჩემისა, და უკეთუ ცუდად უკუნეიქცე, სირცხვილ არს ჩემდა»ო.

ამ გვარ შემთხვევისათვის იმ დროინდელი ოფიციალური სამართლი რა ზომებს იღებდა, ამის შესახებ არავითარი ცნობები არ შენახულა; ხალხის ადათის მიხედვით კი პატრონს უთუოდ სისხლი უნდა აეღო. ჩვენ ვიცით, რომ სისხლის აღება საზოგადოდ ნიშნავს სამაგიეროს, და დაუკანონებული სიყვარული სადამდე მიუღებელი უნდა ყოფილიყო ხალხისათვის, რომ ქალის ძმამ სისხლის აღება განიზრახა (!)!

ცოლ-ქმრობის ღალატსაც ცუდი შედეგი მოსდევდა. განსაკუთრებით ქალს ხალხის ჩვეულების მიხედვით, ამ სფეროში, გაცილებით ბევრი მოეთხოვებოდა. გაიხსენეთ აშოთ კურაპალატის და ადარნასეს ამბები. თუმცა იყო შემთხვევები, რომ საყვარლებიც ყოლიათ, ხანდისხან მეფეებსაც კი, მაგრამ ეკლესიაც და ხალხური ადათ-ჩვეულებაც ძალიან სდევნიდა ამ გვარ საქციელს.

ასეთი იყო ზნეობრივი სული საქართველოში ჯერ ბუნებრივ სქესობრივ ურთიერთობის სფეროში. ხალხი არა ბუნებრივი გზით სქესობრივი კავშირის ტრადიცია საქართველოში არ არსებობდა.

თუმცა უძველესი დროითგან ეს სენი გავრცელებული იყო ზოგიერთ ქვეყნებში და აღნიშნულ ხანაში საჩინოდ მოდებული ბიზანტიაში და სპარსეთში, მაგრამ, როგორც მასიური მოვლენა ის არაოდეს არსად ყოფილა ისტორიამ რომ იცოდეს.

ძველი თარგმანების მიხედვით ვტყობულობთ, რომ გარდა მა-

(*) ასეთი ჩვეულება აქამდე დარჩენილია სევსურ-თუშებში. ის ვინც ახალგაზრდა ქალს გააუპატიურებს და არ შეირობს. სიკვდილით ისჯება თუ ქალი დაორსულდა. მ. კავალევსკის „კანონი და ჩვეულება კავკასიაში“ ტ. II გვ. 119.

მაკაცთა შორის, მამაკაც-დედაკაცთა შორისაც არსებობდა ეს სენი, რაის აღსანიშნავად იქ განსაზღვრული ტერმინოლოგიაც შემუშავებულა. ხოლო, ქართულ წყაროებში, გარდა «მამათ-მავლობის», რომელსაც აგრეთვე «სოდომური ცოდვა» ეწოდებოდა, სხვა ტერმინი არ არსებობს, რაც იმის მაჩვენებელია, რომ საქართველოში ამისი მსგავსი რამ რომ ყოფილიყო, შეუძლებელია ამისი კვალი ძეგლებში არ დარჩენილიყო. არა მარტო სანერო მწერალნი, არამედ ისეთი დიდი მეუდაბნოელები და ღვთისმეტყველები, როგორც იყვენ გ. მთაწმიდელი და გ. ხუცეს მონაზონი, ისინიც კი არ მალავენ ასეთ მოვლენებს. მაგალითად მათ ნაწერებში ხშირად გვხვდება დარიგებათა შორის «ჩუკუნის» აკრძალვა ბერებისათვის და ამისთვის სათანადო სასჯელსაც აწესებდენ. და რაღა სხვა მოვლენას აუხვევდენ გვერდს, რომელიც უფრო ფართე საზოგადოებრივი მნიშვნელობის იყო?! თვით გ. მთაწმიდელი საქართველოში მოსვლისა და ჩვენი მაშინდელი ცხოვრების ყველა უარყოფითი მხარის მხილების შემდეგ არსად ამ მოვლენაზედ არაფერს ამბობს.

ამ გვარად არ არსებობს არავითარი წყარო მაჩვენებელი იმისი, რომ საქართველოში მამათ-მავლობას საჩინო ხასიათი ჰქონოდა.

ამას ადასტურებს ის გარემოებაც, რომ ბიზანტიაში, სადაც მაშინ ძალიან გავრცელებული იყო ეს სენი, ამ მოქმედების წინაღმდეგ იმდროინდელმა ბიზანტიურმა სამართალმა სიკვდილით დასჯა დააწესა. ხოლო საქართველოში ჩვენი სამართლის წყაროები ამ საკითხზედ სდუმან.

ვივეორებთ, რომ ამის მსგავსი რამ არსებულებოდა, შეუძლებელია რაიმე სასჯელიც არ ყოფილიყო დაწესებული ჩვენშიაც და ეს ცნობა სადმე შეინახებოდა.

მაგრამ, ვინაითგან სხვა მეზობელ ერებში ეს სენი მოდებული იყო, ალბათ ქართველობაც საშიშროებას მოელოდა და განსაკუთრებით სამღვდლოება, მეფეთა მფარველობით, წინასწარ სასტიკად ილაშქრებდა მის წინაღმდეგ. მაგალითად 1103 წ. რუისურ ბნისის საეკლესიო კრებაზეც ყოფილა ლაპარაკი ამ საკითხზედ. ამ კრებაზედ, როგორც ვიცით, მონაწილეობას იღებდა «ფრი

მრავალი» დავით აღმაშენებლის ხელმძღვანელობით და აქეთგან გასაგებია, რომ მთელი საზოგადოებისათვის საინტერესო ყოფილა ეს საკითხი. და რათგან მეზობელ ერებში მოდებული იყო ის, კრების დადგენილება ქართველებს აფრთხილებს: «ამისთვის ვამცნებთ ყოველსა: დიდსა და მცირესა, მდიდარსა და გლახაკსა, მეფესა და მთავარსა, აზნაურსა და მდაბიოსა, მღვდელთა და უმღვდელთა, მოწესეთა და ერისკაცთა, ბერთა, ჭაბუკთა და შუა კაცთა, ყოველსა პატივსა და ყოველსა წესსა და ყოველსა ჰასაკსა განყენებად ამას ვნებისა» განო (*). და საინტერესოა, რომ კრება ამისთვის სასჯელს საიქიოს უთითებს და, მიუხედავად იმის, რომ ეს კრება მეფის თაოსნობით მოქმედებდა, სააქაო სასჯელს იგი არ ასახელებს. ესეც კიდევ ამტკიცებს, რომ საქართველოში ეს სენი არ ყოფილა გავრცელებული, რომ მასწვდ სააქაო სასჯელი ყოფილიყო დაწესებული.

სხვა გვარი პასუხის გაცემა ამ საკითხწვდ შეუძლებელია. თუ არა, ბიზანტიის კანონმდებლობის მიერ სიკვდილით დასჯის დაწესების შემდეგ უნდა ვაღვიაროთ, რომ თუ ეს სენი საქართველოშიც არსებობდა, მას ერი სიამოვნებით იღებდა და სასჯელის მაგიერ, ალბად, საჩუქრებითაც აჯილდოებდენ. ხოლო ეს აწრი რუის-ურბნისის კრების დადგენილების შემდეგ მიუღებელია.

11. ძველთა შეხედულგბანი ვეფხის-ტყაოსანწვდ.

საინტერესოა ისიც, გავიგოთ, ძველად როგორ უყურებდენ ვეფხის-ტყაოსანს.

საყოველთაოდ ცნობილია, რომ ძველად შოთას უკვდავი პოემა კლერიკალური ზოგიერთი წრეების მიერ დევნას განიცდიდა. (თუმცა მე-XVIII ს-მდე ამისი საბუთი არ გვაქვს!) მაგრამ არც ერთი საბუთი ამ დევნის მიწვწვების შესახებ წყაროებში არ შენახულა (**). ხოლო მე-XVIII-ტე საუკუნეში, ვიცით, რომ ტი-

(*) იხ. ივ. ჯავახიშვილის „ქართ. სამართლის ისტ.“ წ: II, ხ. გვ. 298.

(**) არის ვადმოცემა, თითქოს თამარის დროს, შოთას სიტოცხლეშივე იოვანე კათალიკოსს მისთვის დევნა დაეწყოს

მოთე ქართლის ეპისკოპოსი ვეფხის-ტყაოსანს იჩნევდა გარყვნილების მასწავლებლად. და ამას ხედავდა ნაწარმოების საერო ხასიათში. ის ამბობს, რომ «რუსთველმა ქართველ დედაკაცებს ასწავლა სიწმიდისა წილ სიბოროტე და სიბილწე»^ა. ხოლო ანტონ კათალიკოსი თავის წყობილ სიტყვაობაში სწერდა:

«შოთა ბრძენ იყო, სიბრძნის მოყვარე ფრიად, ფილოსოფოსი, მეტყველი სპარსთა ენის, თუ რომ სწადოდა, ღვთის მეტყველიცა მაღალი, მაგრამ ამაოდ დაშვრა, საწუხ არს ესე»^ა.

შოთას აგრეთვე უწუნებდენ, რომ ის, მსგავსად სხვათა, წმიდა სამებას არ ახსენებს და სხვა ქრისტიანულ სარწმუნოებრივ ნიშნებს ღიად არ ხატავს.

ხოლო 1712 წ. ვახტანგ მეფემ პირველად დაბეჭდა ვეფხის-ტყაოსანი, (რომელსაც ღღეს ვუწოდებთ ვახტანგისეულს). მან დაურთო თავისი კომენტარიები და ამას შემდეგ სიტყვებით იწყებს; «მე ვწერ ძმისწული მეფის გიორგის და ძე ლევანისა გამგებელი ქართლისა ვახტანგ წიგნსა ამას ამისთვის; უცდინა-რობითა და სოფლის ნივთთა შემსჭვალვით სამეცადოდ სთარგმნიდენ მას რიტორისა და ბრძენ მეცნიერისა ყოვლად ნამუშაკვევისა სამუშაკოსა, მსგავსად თვალთა, რომელთა ვერა სცნობენ მცნობელნი და ჭიქასა ქვად პათიოსნად სახელს სდებენ...»^ა და სხ. (*).

როგორც ვხედავთ, იმავე მე-XVIII-ე საუკუნეში ვეფხის-ტყაოსანს ისეთი დიდი დამცველიც ყოლია, როგორც იყო ვახტანგ მეფე. ის პირდაპირ ამხელს, რომ გაუგებრობით და უცოდინარობით ვეფხის-ტყაოსანს ათასი რამ დასწამეს და ამისთვის იძულებული გაეხდი განმარტებანი («თარგმანი») გამეკეთებინაო (**).

უნდა ითქვას, რომ ეს «თარგმანი» ღღესაც ინტერეს მოკლებული არ არის. ამ მხრით ვახტანგი ისე შორსაც მიდის, რომ იქ,

(*) იხ. ვახტანგის გამოცემა გვ. სპბ. (ვისარგებლეთ სტამბოლის ქართველ კათოლიკეთა სავანის ბიბლიოთეკაში დაცული ეგზემპლარით).

(**) იმავე საუკუნეში განათლებულმა პატრიარქმა ანტონ I ვახტანგის აღნიშნული გამოცემის აუარებელი ეგზემპლარი დააწვევინა თურმე.

სადაც ტიმოთე უპისკოპოსი გარყვნილებას ხედავდა, ვახტანგი ყველაფერს ქრისტიანული თვალსაზრისით ხსნის.

ვეფხის-ტყაოსნის კვლევა-ძიება კაი ხანია სწარმოებს. დიდ ხანს ის გაცილებით სუსტ მკვლევართა ხელში იყო. მასზედ ბევრი უმეცრება ითქვა, მაგრამ ისეთი აზრი, რაც ბ. ზ. ავალიშვილმა ზემოხსენებულ სენის შესახებ გამოსთქვა, ჯერ არავის უთქვამს. კერძოდ მისგან კი ასეთ რაიეს ჩვენ აროდეს მოველოდით (*).

ზემოდ ჩვენ განვიხილეთ კულტურულ-მორალური ურთიერთობის საკითხი საქართველოს მეზობელ ერებთან და იმ დასკვნამდე მივედით, რომ ამ მხრით საქართველოს ძირეული გავლენა უცხო ერებისა არაოდეს, და განსაკრთრებით მე-XII საუკუნეში, არ განუცდა. შემდეგ განვიხილეთ საქართველოს შინაგანი ვითარება და იმისი მსგავსი რამ, რასაც შეიძლება საბაბი მოეცა ჩვენთვის, გვეფიქრა, რომ ვეფხის-ტყაოსანში კვალი ამ სენისა უნდა შენახულიყო, — არ არსებობდა.

12. ძველი «ამბავი» და ახლა განვიხილოთ ის სახალხური ვეფხის-ტყაოსანი.

კითხი, რომელსაც პატივცემული მკვლევარი უშუალოდ ასახელებს: რომ თითქოს, შესაძლებელია, ეს მოტივი იყო იმ ძველ ამბავში, რომლითაც შოთამ ისარგებლა, და ალბათ მისი კვალი მის შემოქმედებასაც დააჩნდაო.

ჯერ ჩვენ არ ვიცით არც ის, ისარგებლა თუ არა შოთამ მართლა რაიმე ცოცხალი სპარსული თქმულებით (**). მერე, თუ ის აზრიც მართალია, რომ აქამდე შენახული ხალხური ვეფხის-ტყაოსანი ნაშთია იმ ძველი ამბისა, რომელზეც რუსთველმა უკვდავი ქმნილება ააგო, ბ. ზ. ავალიშვილის შეხედულება მოიხსნება.

ხალხურ ვეფხის-ტყაოსანში არამც თუ ამისი მსგავსი არაფერია,

(*) იხ. ზ. ავალიშვილის „ვეფხის-ტყაოსნის საკთხები“, თავი მეოთხე.

(**) ზ. ავალიშვილის მთავარი დასაყრდენი დებულება დაუმტკიცებელია. ამიტომ მასზედ რაიმე მეცნიერული შენობის აგება ეწინააღმდეგება ქეშმარიტ კვლევა-ძიებას.

პირიქით, ზნეობის საკითხი აქ სულ სხვა გვარად არის წარმოდგენილი. მაგალითად, როდესაც ავთანდილს თინათინი ურჩევს, რომ მის ბიძაშვილს ტარიელს უშველოს, ავთანდილი უსაყვედურებს:

ბოზო, რას ამბობ, დიაცო

არჯალო, აუგიანო!

უწყლო, უღარო წისქვილი

მთაში ვის აუგიანო?!

მოყვარეების გულისთვის (ე. ი. საყვარლების)

ქმარი ვის დაუგდიანო?!

ამაზედ შეწუხებული თინათინი აი რას უპასუხებს ავთანდილს:

ღმერთი რისხავდეს თინასა,

ხატი ყოველთა წმიდისა,

ქმარი უნდოდეს შენს მეტი

—ათას სხვა ჰყავდეს გულისა!

მოძებნა მაინც კარგია

მოყმისა დაკარგულისა. . . . (*).

ამ ადგილის შედარება ვეფხის-ტყაოსნის სათანადო ადგილთან ღირს-შესამჩნევია. ხალხური ვეფხის-ტყაოსანი ჩვენთვის კიდევ იმ მხრივ არის საინტერესო, რომ აქ, ხალხის შემოქმედებამ მთავარი გმირები (იქ მეგობრები) ნათესავებად წარმოიდგინა. ტარიელი ავთანდილის ბიძაშვილად არის გამოყვანილი, ფრიდონი კი ავთანდილის ბიძად (ალბათ მეორე ბიძად). ვიმეორებთ: თუ მართალია ის აზრი, რომ ხალხური ვ.-ტყაოსანი საფუძვლად დაედვა შოთას პოემას, მაშინ სრულიად აღარ სჩანს ის კვალი, რაც შეიძლებოდა მიგვეწერა ვეფხის-ტყაოსნისათვის, როგორც ნაშთი პირველ წყაროსა. ხოლო თუ ის აზრია მართალი, რომ ხალხური ვეფხის-ტყაოსანი შოთას ვეფხის-ტყაოსანითგან არის წარმომდგარი, კიდევ მართლდება ჩვენი დებულება, რომ ხალხმა ის მეგობრული ურთიერთობა, რომელიც ამ გმირთა შორის დაინახა, მხოლოდ ნათესაური დაკავშირების ნიადაგზედ წარმოიდგინა და სხ. (**).

(*) ხევსურული ვარიანტი მერკვილაძის გამოცემა გვ. 14. — (**) სვანურ-ქანური ვარიანტით ტარიელი და ავთანდილი ძმები არიან; ხოლო ქართლ-კახურით დედაშვილები. (ზნეობრივად სვანური ძალიან საინტერესოა).

13. უცხო მასალით სარგებლობის წარმოვიდგინოთ კი-
და თარგმანების საკითხი. დევ ერთი შესაძლებლო-

ბა. ვთქვათ, მართლა იყო

რალაც თქმულება, რომლითაც შოთამ ისარგებლა. და ისიც ვთქვათ, რომ ეს თქმულება სავსე იყო იმ გვარი სოლომური ცოდვის მაგალითებით. დგება საკითხი: შოთა, რომელმაც ამით ისარგებლა, უთუოდ შეინახავდა მის რაიმე კვალს თავის ნაწარმოებში თუ არა? ან შესაძლებელია ეს საზოგადოდ, თუნდაც პირდაპირი თარგმანის შემთხვევებში? ჩვენი აზრით შეუძლებელია, და აი რატომ.

როგორც ყოველ სფეროში, ლიტერატურაშიც უცხო მასალით სარგებლობის ან პირდაპირი თარგმანის დროს მთარგმნელი ან მწერალი სრულიად თვებისუფალი არ არის. ის განიცდის გავლენას იმ საზოგადოებრივი მოჩაღის, რომლის მოთხენილებათა კარნახითაც გამოწვეულია მისი მოქმედება. არ ითარგმნება და ვერ ითარგმნება ისეთი ნაწარმოები, რაც თანამედროვე ესთეტიურ, იდეურ და მოჩაღურ მოთხენილებებს ვერ დააკმაყოფილებს. ამტომ არის რომ კარგი მთარგმნელი ხშირად ისევე შედის ლიტერატურის ისტორიაში, როგორც ორიგინალური მწერალი, ხშირად თვით თარგმანიც. ჩვენში მაგალითად ასე მოიქცა ვ. კოტეტიშვილი, როცა მან ქართული ლიტერატურის ისტორიაში შექსპირის მთარგმნელი ივ. მაჩაბელი შეიყვანა. ასე იქცევია ჩვენი ძველი ლიტერატურის ისტორიკოსებიც. ვისრამიანი, ამირან დარეჯანიანი და სხვები, თუ თარგმანია, მიტომ ნაკლებად აშვენებენ ვეფხის-ტყაოსნის გვერდსა და საპატიო ადგილი არ უჭირავსთ ჩვენი ძველი მწერლობის ისტორიაში!..

იშვიათია, თარგმანი თავის ღირსებით დედანს უდრიდეს. მაგრამ ხანდახან, ნაწარმოებს თუ კარგი მთარგმნელი შეხვდა, იმ ერისთვის, ვინც სთარგმნის, თარგმანი სჯობს, რათგან აქ, გარდა ლოღიკური შინაარსისა, სხვა რაღაც არის, და ეს რაღაც მთარგმნელის მიერ არის ჩატოვილი, საკუთარ ეროვნულ-ესთეტიურ და სულიერ საუნჯეთაგან (მაგ. ოანეს თუმანიანი — თარგ. ი. გრიშაშვილისა).

მაგრამ, რაც უფრო აშკარაა, განსაკუთრებით ძველად, თარგმანს ადგილობრივი საჭიროებისა და ინტერესის მიხედვით სცვლი-

დენ კიდევ, — მაგ. გმირთა და გეოგრაფიულ სახელებს და სხ. ასე მოიქცა ყ ის ა დ ამ წ ა ს მთარგმნელი მოსე ხონელი (ამირან დარეჯანიანი). აქ თითქმის ყველა გვარები «ძე»-ზედ არის დაბოლოებული. საინტერესო ის არის, რომ აქ მოხსენებული გვარები საქართველოში დღესაც გვხვდება (*).

არც ერთ ამ დროინდელ თარგმანში არ გვხვდება ისეთი რამ, რაც იმ დროინდელ საქართველოსთვის მიუღებელი იყო. ასეთი რამ არამც თუ ვერ მოახწევდა ჩვენამდე, თავის დროსაც არ გავრცელდებოდა.

ვისრამიანში ერთად ერთი ადგილია, რომელზედაც კაცს ამ მზრით ექვერ შეუვა; ეს არის შაკროს მოქმედება, როდესაც თავის ქალიშვილი ვისი თავისსავე ვაჟს ვიროს მიათხოვა (**). მაგრამ ამ რომანში ეს აქტი ისე მქრთალად არის დასურათებული და ვირო ისე პასიურად გამოყვანილი, რომ მკითხველმა არ შეიძლება ვირო სირეგენის მსხვერპლად არ იცნოს და მისადმი მან სიბრალულის გრძნობაც არ გამოიწვიოს, მით უმეტეს რომ მას პირველ შეყრამდევე მოსტაცეს საცოლე. რათგან, როდესაც «ერთგან დაწოლისა ჟამსა, ღმრთისა განგებისაგან რა ვისმან საწოლს მიმართა, მასვე წამს დიაცობისა საქმესა ზედა დადგა», ამიტომ, ამბობს ავტორი, ცეცხლის თაყვანის-მცემელთა წესით ვირო მას ვერ მიეკარა, ამასობაში შაკის ჯარი შემოესია და ვისი ქალწული დარჩა. . .

ყველა ეს ჩვენ აღვნიშნეთ თარგმანების მიმართ და ცხადია, თავისუფალი სარგებლობის დროს მით უფრო აღნიშნული ხაზი ყოველთვის დაცულია.

ამ გვარად, ამ აზრის მიხედვით, რუსთველის შემოქმედებაში არ შეიძლება რაიმე ანარეკლი «ბერძნული» ან «სპარსული»

(*) ერთ ასეთ შემთხვევას თვით პატივცემული ზ. ავალიშვილიც ასახელებს. ჯერ IS52 წ., როდესაც „გაულისტანის“ ინგლისური თარგმანი გამოუქვეყნებიათ, აქ ერთი თავის ნახევარი, რომელიც შეტად ბრძნულია, გამოუშვიათ.

(**) რაც ქართველი მკითხველისათვის, ქართული ტრადიციისა და ქრისტიანული მორალის თვალსაზრისით გაუგებარი იქნებოდა.

ჰანგის დარჩენილიყო, თუნდაც იმ წყაროში ძირითადი მოტივი ეს ყოფილიყო.

ჩვენ მიერ ზემოდ განხილულ საქართველოს კულტურულ და ზნეობრივ ვითარებას არ შეიძლებოდა პოეტის შემოქმედებისათვის ისეთი ხელმძღვანელობა არ გაეწია, რაც სავსებით მიუდგებოდა თანამედროვე მოთხოვნილებათ. და ასეთი მოთხოვნილებანი კი, როგორც გამოიჩვენა, შორს იყვნენ ასეთი მოვლენებისაგან.

14. დასკვნა.

ჩვენ განვიხილეთ ვეფხის-ტყაოსნის გარეშე მდებარე ყველა საკითხები და შემდეგ დასკვნამდე მივედით:

1. არაოდეს და განსაკუთრებით მე-XII-ეს. საქართველოს უცხოელთა კულტურული და მორალური გავლენის ძლიერი კვალი არ განუცდია. პირიქით, ამ დროს ის სხვაზედ ახდენდა გავლენას.

2. არც ვეფხის-ტყაოსნის დროინდელი საქართველოს ვითარება შეიცავს იმის მსგავსს მოვლენას («ბერძნული»), რაც მაშინ ბიზანტიასა და სპარსეთს ახასიათებდა.

3. ხალხი თუ უცხო თქმულებაში იყო მოტივი «ბერძნული» ტრადიციის, რომლითაც ვითომდა შოთას უსარგებლია, ესეც არ გამოდგება საბუთად აღვიაროთ, რომ ვეფხის-ტყაოსანსაც დააჩნდებოდა კვალი.

4. არც სხვა მკვლევართ, ძველთ თუ ახალთ, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც კლერიკალური წრეები სდევნიდნენ ვეფხის-ტყაოსანს, არავის არ შეუნიშნავს ეს მოვლენა.

5. ამიტომ, პატივცემული ბ. ზ. ავალიშვილის აზრი არ არის მართალი.

წინასწარი საკმაო დასკვნების შემდეგ ჩვენ უფლება გვაქვს გადავიდეთ თვით ვეფხის-ტყაოსანზედ.

აქამდე ჩვენ ვამბობდით, რომ შეუძლებელია ვ.-ტყაოსანში მოინახოს სპარსული თუ ბერძნული ტრადიციის კვალი. ახლა თვით ეს ქმნილება განვიხილოთ. ვნახეთ, რა არის აქ ისეთი, რამაც ბ. ზ. ავალიშვილი აიძულა ეს აწრი გამოეთქვა და შევაჯასოსოთ ასეთი ახსნა.

ჯერ გამოვარკვიოთ რუსთაველის შეხედულება მიჯნურობასა და მეგობრობაზედ, ე. ი. მის ძირითად საკითხებზედ, რაიცა კიდევ გაგვიადვილებს ახსნას იმ ადგილებისას, რომელნიც დღეს ჩვენ გვინტერესებენ.

1. მიჯნურობა.

რუსთაველის აწრით მიჯნურობა არის სიყვარულის უზენაესი ფორმა, რომელსაც არავითარი კავშირი არა აქვს «სიძვასთან», და არა მარტო სიძვასთან, — «ნორმალურ ხორციელ სიყვარულთანაც». რუსთაველის თითქმის ყველა მკვლევარები იმ აწრის არიან, რომ მას იმ ძლიერ პლატონიზმთან ერთად, რომელიც მან გმირ ასულიერ სამეფოში გადაგვიშალა, არ შეულახავს რეალური ხორციელი სიყვარული და ის ამას პირიქით უგალობსო. ჩვენ გადაჭრით უნდა ვადიაროთ, რომ რუსთაველის მიჯნურობის ასეთი გაგება შეცდომაა. არც რუსთაველის მიერ შესავალში მოცემული თეორიაა ახსნილი და ამისთვის ჯერ არც ტექსტის უამრავი ადგილები და განსაკუთრებით ვ.-ტყაოსნის იდეოლოგიაა გამოყენებული. ჩვენთვის ძნელია აქ ვრცლად შევჩერდეთ ამ საკითხზედ, ისე როგორც ის ჩვენ ვგეხატება. ახლა კი აღვნიშნავთ, რომ რუსთაველის მიჯნურობის საზღვრები უფრო ვიწროა, და რატომ ვფართოვებენ მას, ჩვენ არ გვესმის. რუსთაველის მიჯნურობის პირველი პერიოდი იწყება პირველად უბილავ გრძობათა დაფე-

ბის გაბმით და თავდება მიჯნურთა მიერ მისი ურთიერთისადმი გამოცხადებით.

«არს პირველი მიჯნურობა არ დაჴენა. ჳირთა მალვა»; (* 12)

«ჰხამს, თავისსა ხვაშიადსა არვისთანა ამქლავნებდეს»,... (13)
 ხოლო მიჯნურობის მეორე პერიოდი გრძელდება მათ შეცრამდე. აი მთელი სივრცე, რომელთა შორის მოათავსა შოთამ მიჯნურობის ცნება. ასე რომ აქ რაიმე წმიდა ხორციელ მოვლენებზედ ლაპარაკი ზედმეტია. შოთას რომ რეალური ცხოვრება უყვარს და ბოლოს ცველა ეს «ჳირთა თმენა» რომ მართლს ამ ქვეყნიური სიამოვნებისათვის უნდა, ეს სადაო არაა. და ეს, ჩვენის აზრით მეორე საკითხია, რომელიც კერძოდ მიჯნურობის გაგებაში არ უნდა იქმნეს არეული, რათგან:

«მიჯნურობა სხვა რამეა, არ სიძვისა დასადარი:

იგი სხვაა, სიძვა სხვაა, შუა უზის დიდი მზღვარი». (9)

ან «ჰხამს მიჯნური ხანიერი, არ მეძავი, ბილწი, მრუში»,... (10)

რუსთველის მიერ მიჯნურობის სახით წარმოდგენილი სივცარული სრული მფლობელია ადამიანის გრძნობა-გონების, მისი მეობის. მას შეუძლია ადამიანის გახელება, იძულება ველად გაჳრისა. მიჯნურობას ძლიერი სულიერი სიმაგრეც უნდა ახასიათებდეს. მისთვის მიჯნურს ამ ქვეყნიური ცველადრის დათმობაც უნდა შეეძლოს და სულით და ხორციით, გრძნობით და გონებით გადაცემული უნდა იყოს იმ ერთ იდეალისადმი, რომელიც გამხდარა საგანი მისი მიჯნურობისა.

«მიჯნურსა თვალად სიტურფე ჰმართებს», და სხ. (8)

«კარგი მიჯნური იგია, ვინ იქმს სოფლისა თმობასა». (11)

ვ.-ტყაოსანში კი ცველა ეს სავსებით განხორციელებულია. მთელი თეორია ორ წყვილ მიჯნურთა ცხოვრებაშია განსახიერებული. რაც ერთს აკლია, მეორე ავსებს.

პირველი, მალვის პერიოდი ტარიელმა ბრწყინვალედ დაგვირგვინა: იმ მისთვის ცველაზედ საშინელ წუთშიც კი, როცა

(*) ტაყეების თანმიმდევრობის მაჩვენებელი რიცხვი ყველგან აღნიშნული გვაქვს დ. კორიჭაშვილის 1903 წლის გამოცემის მიხედვით.

ნესტანის მშობლები «ჯდენ სავაწიროდ» ქალის გასათხოვრად და ტარიელი მიიწვიეს, მან აქაც არ განაცხადა თავისი ზვაშიადი! ეს ადგილი ზოგიერთს ტარიელის სისუსტედ მიაჩნია, რაც სასაცილოა, რათგან ეს ხომ დღეს წუნეთის ქუჩაზედ შექმნილი მიჯნურობის თვალსაზრისით ახსნაა! . . . ჩვენ კი გვგონია, რომ რუსთაველმა აქ თავის იდეას დიდი გამოცდა მისცა და ტარიელისთან მოწაფემ მეტად გმირულადაც დაიცვა იგი.

ხოლო სიყვარულის, მიჯნურობის მეორე პერიოდის დამახასიათებელი ელემენტებიც იმავე ნესტან-ტარიელის ცხოვრებაში ნათლად გამოიხატა (თუმცა ამის მაგალითები ავთანდილის ცხოვრებაშიც ბევრია). აი რას სწერს ნესტანი ტარიელს ქაჯეთის ციხითგან:

«შენი სიცოცხლე მეცოდის ჩემად იმედად გულისად,

გულისა ერთობ წელულისა და ასრე დადაგულისად!» (1274)

მთელი ეს წერილი (რომელიც, ჩვენის აზრით, ჩარმოადგენს შედეგს მსოფლიო ლიტერატურაში), იძლევა მიჯნურობის ამ გვარი გაგების ნათელ მცოდნელ სურათს.

მაშინაც კი, თუ კი ურთი-ერთს ვერ შევხვდებით, მაინც ნესტანი იმის იმედით იცოცხლებს, რომ სადაც ტარია ცოცხალი იქმნება (სადღა აქ ზორციელი ელემენტის აუცილებლობა!) და ამაში ხომ ნესტან-დარეჯანი დარწმუნებულია, რომ ის ვეღარ შეეცრება მას და ანდერძს უტოვებს (1279 ტ.):

«შენმან მზემან, უშენოსა არ ვის მიჰხვდეს მთვარე შენი,

შენმან მზემან, ვერვის მიჰხვდეს, მოცავიდენ სამნი მზენი;

აქა თავსა გარდავიქცევ, ახლოს მახლავნ დიდნი კლდენი;

სული ჩემი შეივედრენ, ზეცით მომხვდენ ნუთუ ფრთენი!»!

და შენ კი: «მომიგონებდე, . . . მე შენთვის დაკარგულისად.

ვზი მზრდელი სიყვარულისა, მის ჩემგან დანერგულისად». (1274)

და აი, რუსთველის მიჯნურობის აზრი მთლიანად აქ განხორციელდა, რადესაც მის გმირთ ისეთი ფიცი დასდეს, რომ «არ გატება ზენაარისა ფიცისა» მათ საიქიომდე უნდა თან წაიღონ, იქნებ იქ მაინც შეხვდენ უმწიკვლოდ. . .

და როდესაც რუსთველის შემოქმედების ეკრანზედ სიყვარულის ამ გვარი განსპეცაკებული სურათი იშლებოდა, ნუ თუ შეიძლება კაცმა იფიქროს, რომ იქ სადმე ბნელი კუთხე დარჩენილ-

იყო! როცა ვ. ტყაოსანს გულდასმით კითხულობთ, თქვენ რწმუნდებით, რომ იქ ყველაფერი სინათლის შექმნას ემსახურება. არც ერთი ავური არ არის დახარჯული ცუდად ამ დიადი ტაძრის ასაგებად, არც ერთი სიტყვა არ არის ცუდად ნათქვამი, რომელიც რუსთაველის ამ ფრიად მდიდარ, მრავალ ფეროვან და კაცობრიობისათვის საპარადისო იდეალს ჩირქსა სცხებდეს. იქაც, სადაც რუსთაველს სიწმიდის გზაზედ ნარ-ეკალე ელობება წინ, ისეთი დიდის სიფრთხილით და ოსტატობით ჰგლეჯს მას, რომ არც ხელს ისისხლიანებს და გზასაც ადვილად იკადავს.

ვეფხისტყაოსანში არც ერთი შემთხვევა არ არის დასახელებული ისეთი, რომელიც რუსთაველის იდეის გაშლილობას წღუდავდეს. თუმცა ზოგჯერ დიდი წინაღმდეგობაც შეხვდება და იდეას თითქოს ლალატობს კიდევ, მაგრამ ხარჯავს 99-ს იმიტომ, რომ ასი მიიღოს. ხოლო ეს «ასი», მათემატიკურად მეტი, იდეისა და ხელოვნების თვალსაზრისით მაინც ნაკლად მოჩანს. ამის გამოსასწორებლად კი შოთა ასეთ შემთხვევებს ისეთ ატმოსფეროში აქლევს ადგილს, რომ მკითხველს მხოლოდ ირონიული შთაბეჭდილებადა რჩება.

ჩვენ განვიხილავთ მიჯნურობის რუსთაველისებური იდეისადმი ლალატის ყველა შემთხვევებს, რომელნიც გვხვდებიან ვეფხისტყაოსანში. ეს საჭიროა მით უმეტეს, რომ აქაც ბ. ზ. ავალი-შვილმა ერთი ახალი აზრი გამოსთქვა, რომელიც ჩვენ აგრეთვე შეცდომად მიგვაჩნია. დავიწყეთ ამით.

2. «მარგალიტის» ამბავი.

ეს შეცდომა ეხება შემდეგ ამბავს: როდესაც პირველად თანათინი ავალებს ავთანდილს ტარიელის ამბის გაგებას, ჰპირდება: «მოხვიდე, სრულ-ექმნა მაშინლა შენი წადილი გულისა» (ტ. 152). ხოლო როდესაც დაბრუნდა ავთანდილი და კვლავ მეორედ წასვლას აპირებს, მაშინ ჩვეულებისამებრ ქალს სთხოვს, რაიმე ნიშანი გამატანო. (ეს საყოველთაო ჩვეულება იყო. ქვემოთ ვაახავთ, რომ ტარიელ-წესტანიც ასე მოიქცენ). თანათინმაც მოუშინა ავთანდილს და: «ქალმან მისცა მარგალიტი,

სრულ-ჰქმნა მისი საწადელი» (ტ. 692). ეს ადგილი, სადაც უსათუოდ ნაქდვილი მარგალიტი იგულისხმება, ბ. ზ. ავალიშვილმა სხვა მნიშვნელობით ახსნა. მოვიყვანთ მთლიანად მის შეხედულებას და მერე შევაფასებთ.

შია აზრა: ერთ-ერთ პაემნის დროს, გაპარვის წინ, ავთანდილი ეუბნება შერმადინს (თინათინზედ):

«მაბრძანა: მიცან ამბავი მის ყმისა დაკარგულისა,

მოხვიდე, სრულ-ვექმნა მაშინლა შენი წადილი გულისა». (152) (ზ. ა.) «ამის შემდეგ, როცა დავალება-აღსრულებული ავთანდილი არაბეთს და თანათანთან ბრუნდება, პოეტი იმასაც გვაუწყებს, რომ დაქალმან მისცა მარგალიტი, სრულ-ჰქმნა მისი საწადელი.

ღმერთმან ჰქმნას და გაუსრულდეს ლხინი ესე აწინდელი»ო. ჩვეულებრივ ეს «მარგალიტი» მკითხველებს თინათინისაგან ნაბოძებ ნივთად, საჩუქრად მიაჩნიათ. ალბათ იმიტომ რომ წინა ტაეპში ავთანდილი, რომელიც მაშინ ხელ ახლად გასაცრელი იყო, თავის სატრფოს სთხოვს:

«მაგრა, მზეო, თავი მწესა ჩემთვის სრულად დააგვანე,

სიცოცხლისა საიქედო ნიშანი რა წამატანე»ო. (691)

და აი, ბუნებური მარგალიტი ამ გვარი ნივთიერი ნიშანი ჰგონიათ. ეს მისი საწადელი მარგალიტს კი არ იგულისხმებს, არამედ თანათანის ძველს დაპირებას, ავთანდილისადმი მის პირველ გამგზავრებამდე მიცემულს:

«მოხვიდე, სრულ-ვექმნა მაშინლა შენი წადილი გულისა»ო.

ასე რომ, ამ ადგილის მნიშვნელობა სულ სხვა უნდა იყოსო, ფიქრობს ბ. ზ. ავალიშვილი. ე. ი. აქ ის გულისხმობს პირდაპირ დამოკიდებულებას, და ამას იმით ასაბუთებს:

1) რომ ერთი ამ გვარი შემთხვევის დროს «ბარამ გურის» (ბარამ გულისანიგან) და მოჩიგე მეფის ქალის ურთიერთობის აღწერაში «მარგალიტი იხსენიება»ო (იხ. ვ. - ტყაოსნის საკითხები გვ. 129). კიდევ შენიშვნაში სწერს: «იგივე მარგალიტი» საადის 1253 წ. დაწერილ ვანთქმულ «გულისტანში»ც გვაქვს»ო (იქვე).

2) ამ «მარგალიტის» ალეგორიული მნიშვნელობა სავსებით მტკიცდება მთელი სურათის ნაზი ეროტიული ელფერით:

«რა სჯობს, რა კაცმან გიშერი ბროლ-ლალსა თანა ახიოს,

ანუ ბაღს აღვა საროსა ახლოს ჰრგოს, გორწყოს, ახიოს!». (693)

3) ამის შედეგადვე მიაჩნია ის სულიერი განწყობილება, რომელიც გამოიხატა მე-700 ე ტაეპში:

«გული კრულია კაცისა, ხარბი და გაუძლომელი,

გული ჟამ-ჟამად ყოველთა ჭირთა მთმო, ლხინთა მდომელი».

აი მოკლედ ბ. ზ. ავალიშვილის აზრი და შეხედულება. ამათ შეფასებამდე, უნდა აღვნიშნოთ, რომ ეს საკითხი მეტად საინტერესოა, რათგან, მიუხედავად იმისა, რომ ავთანდილ-თინათინს შორის სიყვარული უკვე განცხადებულია, პირობა დადებული ორივეს მხარით სასტიკი ფიცით, და ამის შემდეგ მათი ასეთი შემთხვევითი კავშირი რეალურად რაიმე არა ჩვეულებრივს არ წარმოადგენს, მაინც, იმ თვალსაზრისით, რომლითაც რუსთაველი ხორცს ასხაპს თავის მიჯნურობის ქვეყანას, გაუგებარია. და მართლაც ამისი მსგავსი ვეფხის-ტყაოსანში არა არსებობს რა.

სინამდვილე ასე გვეხატება: ბ. ზ. ავალიშვილის აზრის დასაბუთება იქამდე სუსტაა, რომ საკითხის დაყენებისათანავე მისი სიმართლე უარყოფილია.

როდესაც ის ამბობს, რომ როცა თინათინი დაჰპირდა ავთანდილს: «მოხვიდე, სრულ-ვქმნა მაშინდა შენი წადილი გულისა,» და მერე «ქალჲან მისცა მარგალიტი სრულ-ვქმნა მისი საწადელი»ო, ამ ორ მოქმედებაში იგულისხმება მესამეც, რომელიც არ სჩანს, — ბ. ზ. ავალიშვილი მას არ ასახელებს. ეს არის თვით ავთანდილის წადილი. დაგვისახელოთ ის შემთხვევა, როდესაც ავთანდილმა თინათინს ამ ნაირი რამ სთხოვა!? ამის დასახელება შეუძლებელია, რათგან ვ.-ტყაოსანში არც პირდაპირ და არც გადაკვრითი მნიშვნელობით ის არა გვხვდება. პირ იქით, ეს წადილი სულ სხვა რამ არის, რომელიც სავსებით გააყალბებს გამოთქმულ აზრს. ჩვენ კი დავასახელებთ მას და მკითხველი დაინახავს, რომ ეს სხვა რამ თინათინმა კიდევ აუსრულა სულ სხვა გვარად, ხოლო მარგალიტის ამბავი იყო მეორე შემთხვევა და ისიც აგრეთვე აუსრულა თინათინმა, და რომნიშნად ნამდვილი მარგალიტი მისცა, ესეც ტექსტში ღიად არის ნათქვამი. ერთხელ როცა: «ავთანდილ სჯდა მარტო საწოლს, ეცვა ოდენ მართ პერანგი, იმღერდა და იხარებდა, წინა ედგა ერთი ჩანგი,» (120)

შემოდის თინათინის მონა და იბარებს მასთან.

როცა «ავთანდილს მიჰხვდა მოსმენა საქმისა სანატრელისა,
უზარის შეყრა ვარდისა არ ერთგან შეუყრელისა, —
ამოა ქვრეტა ტურჟისა, სიახლე საყვარელისა!» (121)

მეჩე «ავთანდალ ლალი, უკადრი, მივა არვისგან ჰრცხვენოდა,
მას ჰნაზავს, ვისთა . . .» (ტა. 122): ხოლო იქ თინათინი:
«დაღრეჯით იყო მჯღღმარე ძღწეულითა რიდითა;
ავთანდილს უთხრა დაჯღღმა წყნარად, . . .» (124)

შემდეგ თინათინი და თარულ ხვაშიადს, რომელიც უხილავი ძაფებით მათ შორის აქამდეც იყო გაბმული, თავის გრძნობას ააშკარავებს და ეტყვის (ტაეპი 128):

«აქანამდის საუბარსა თუცა ვერას ვერ გეტყვია,
მაგრა შორით სიყვარული შენგან ჩემი შემიტყვია;
ვიცი, რომე გაუწყვეტლად თვალთა ლაწვი გისეტყვია,
შეუპყრიხარ სიყვარულსა, გული შენი დაუტყვია».

სიყვარულის გამქლავების შემდეგ თინათინი აძლევს დავალებას:

«ასრე გითხრა: სამსახური ჩემი გმართებს ამად ორად:
პირველ ყმა ხარ, ხორციელი არვინა გცავს შენად სწორად,
მერმე ჩემი მიჰწუჭი სარ, დასტურია, არ ნაშორად; —
წადი, იგი მოყმე სქებნე, ახლოს იყოს თუნდა შორად». (129)

და «შენგან ჩემი სიყვარული ამით უფრო გაამყარე»ო. (130)

საყურადღებო, 131 ტაეპის შემდეგ 132-ში სდებს სასტიკ ფიცს:

«ფიცით გითხრობ: შენგან კიდე თუ შევირთო რაცა ქმარი,
მწეცა მომხვდეს ხორციელი, ჩემთვის კაცად შენაქმარი,
სრულად მოვწყდესამოთხესა, ქვესკნელს ვიყო დასანთქმარი;
შენი მკლევდეს სიყვარული, გულსა დანა ასაქმარი». (შეა-

დარეთ ნესტანის ფიცს). აი რა იყო თინათინის დაპირება და ავთანდილის წადილი. მაგრამ ამას კიდევ ნათლად ქვემოდ დავინახავთ.

ერთხელ ავთანდილი ზეიმობს თავის სასახლეში. გვერდს უშვენებს მოყმე უკრმაღინ, რომელსაც მოლზენის საიდუმლოებას უხსნის: «მოუკლავარ თინათინის სურვილსა და სიყვარულსა». ხოლო რათგან «აწ მიპრჩანა საიმედო, ამად მხედავ მხიარულსა»ო. (151) (შეუქლებელია რომ ამ ახლად გაპიჯნურებულის ამ «საიმედოში» «ურთიერთობის» დაპირება დავინახოთ). ჩაუკვირდეთ 152 ტაეპს:

«მიბრძანა: მიცან ამბავი მის ყმისა დაკარგულისა,
 მოხვიდე, სრულ-ვექმნა მაშინდა შენი წადილი გულისა;
 ძჳადი არ მიწდა უშენო, მომხვდების ხისა რგულისა!»
 და გაზარებული ავთანდილი ახარებს შერმადინსაც რომ აწი:
 «მომცა წამალი გულისა, აქამდის დაკარგულისა»
 ო.

აი რა იყო ის დაპირება: «ქმარი არ მიწდა უშენოდ»
 ო. მათი რომანიც ხომ აქამდე დაფარული იყო, ავთანდილსაც ხომ
 «... თინათინის შეწება ჰკლევდის წამწამთა ჯარისა»! (40)
 (ისევე როგორც ტარიელს ნესტანისა). პირველად როსტევენიც ხომ
 ვერ ხედავდა თავის სწორ გმირს თავის სამფლობელოში, რითაც
 გამოწვეული იყო მისი ქმუნვა. და თუ ავთანდილმა იქ, ნადირო-
 ბაში ეს პირველობა დაამტკიცა, აქ, ახლა თინათინის თანაგრძნო-
 ბაც რეალურად მოიპოვა. აი რა ახარებდა ავთანდილს, და აი რა
 იყო წადილი გულისა მისისა. მაგრამ ეს შეყრა გადაიდო, რათ-
 გან რა იცოდენ თუ ავთანდილის მეორედ გაპარვა მოხდებოდა,
 და იმ ავანტიურების გადატანას, რომელიც ავთანდილს თინათინ-
 თან შეყრამდე გადახდა, ასე მრავლი წლები დასჭირდებოდა!

ამ გვარად დავრწმუნდით, რომ იმ პირველ დანაპირებს «მარ-
 გალიტთან», არც პირდაპირი და არც არა-პირდაპირი გაგებით,
 არავითარი კავშირი არა აქვს.

რალა იყო ეს მარგალიტი?

როდესაც ავთანდილი მეორედ გაპარვას აპირებს, შეხვდება
 თინათინს. თინათინი ეტყვის:

«შენ არ გატეხა კარგი გჭირს წენაარისა ფიცისა.

ჰჳამს გასრულება მოყვრისა სიყვარულისა მტკიცისა,

ძებნა წამლისა მისისა — ცოდნა ჰჳამს, უი იცისა—» (688)

შემდეგ (ტ. 690), რათგან ავთანდილი ფიქრობს, რომ

«ვაჲ, თუ გავიჭრე, გაჭირლსა სადა გლახ დამწვავს სამ ალი!»

ამიტომ სთხოვს:

«მესმა თქვენი ნაუბარი, გავიგონე; რაცა ბრძანე;

მაგრა, მზეო, თავი მზესა ჩემთვის სრულად დააგვანე,

სიცოცხლისა საიმედო ნიშანი რა წამატანე»
 ო. (691)

«ყმა ტკბილი და ტკბილ-ქართული, სიკეთისა ხელის მხდელი,
 ამაზედა ეუბნების, ვით გამწრდელსა ამო მწრდელი»; (692)

მაშინ თინათინი უსრულებს ამ წადილს:

ქალმან მისცა მარგალიტი, სრულ-ჰქმნა მისი საწადელი.

ღმერთმან ჰქმნას და გაუსრულდეს ლხინი ესე აწინდელი». (692)
 აი თავი და ბოლო, რაც ამ მარგალიტზედ ვიცით ვეფხის-ტყა-
 ოსნითგან. და ამის მიხედვით აქ მარგალიტის მეორე მნიშვნე-
 ლობით ამოკითხვა შეუძლებელია. ამის სასარგებლოდ ტექსტში
 არავითარი ცნობა არ მოიპოვება.

ბ. წ. ავალიშვილი რომ 693 ტაევს ასახელებს:

«რა სჯობს, რა კაცმან გიშერი ბროლ-ლალსა თანა ახიოს,
 ანუ ბაღს ალვა საროსა ახლოს ჰრგოს, მორწყოს, ახიოს!

მისსა მჭვრეტელსა ალხინოს, ვერ მჭვრეტსა ავაგლახიოს, —

ვაი, მოყვრისა გაყრილსა, ახიოს, ეყოს, ახიოს!»!

ამ ადგილის ეროტიულად გაგება არ შეიძლება, რათგან აქ არი-
 ან რუსთველის ჩვეულებრივნი შედარებანი (შეიძლება სუსტნიც).
 პირველი სტრიქონი ნიშნავს ავთანდილ-თინათინის ერთად ცოფ-
 ნას, ასევე მეორეც, განმეორებული სხვა ფორმით, აღფრთოვანე-
 ბისა და გაზვიადების გაძლიერებისათვის. ხოლო უკანასკნელი
 სტრიქონი ამას ადასტურებს: ვაი, მოყვრისა გაყრილსა, — ვინც
 ამ გვარ სურათს გაეყრება, ის მუდამ ქამს ოხვრაში იქნება. ეს
 ზოგადი აზრი, ალეგორიული ფორმით გამოთქმული, ასე უნდა
 აიხსნას, მით უმეტეს, რომ ის მისდევს სტრიქონს:

«ღმერთმან ჰქმნას და გაუსრულდეს ლხინი ესე აწინდელი».

ხოლო ამ ალეგორიულ ადგილს მოსდევს (ტ. 694):

«მათ მიჰხვდა ლხინი ცოველი ერთმანერთისა ჰვრეტითა.

ყმა წამოვიდა გაყრილი, მივა გულითა რეტითა»ო.

აქეთგან ცხადია, რომ ისინი დამტკბარან «ერთმანერთისა ჰვრე-
 ტითა», სიახლოით. მაგრამ ისეთი რამ, რაც პირდაპირ ასაბუ-
 თებს, რომ ეს «მარგალიტი» მართლა ნივთი იყო, ვ.-ტყაოსანში
 შენახულია.

როცა ავთანდილი გაემგზავრა, მოსთქვამს:

«ვინ გუშინ ედემს ნაზარდი ალვა მრწყო, დამრგო, მახია, (*)

(*) აქ «მახია» ნიშნავს დენას, მეორე შემთხვევაში ხევას, ქრას პირდაპირ
 ონი მნიშვნელობით. ეს სიტყვა დენის შინაარსით დღესაც იხმარება.

დღეს საწუორომან ლახვარსა მიჰცა, დანასა მაჩიჲო. (697)
 (აქეთგან წინა ტაეპის ალეგორიის ჩვენ მიერ განმარტების სიმართლე ნათლად სჩანს. როგორც ალვას რწყვა, ისე აცთანდილის გულს თინათინის ჭვრეტა ალაღებს).

და როდესაც ავთანდილი ათავეებს მოთქმას, მაშინ:

«რა გულსა უოხრა გულისა სიტყვანი საგულისონი,

მან მარგალიტნი მოიხვნა, მის მზისა სამყუყვისონი.

მის მზისა მკლავსა ნაბამი, მის კბილთა შესატყვისონი,

პირსა დაიდვა, აკოცა, ცრემლი სღის ვითა ბისონი». (701)

ამით მკითხველი დარწმუნდება, რომ ჩვენ ნამდვილ მარგალიტთან, ნიშნად მიცემულ ნივთთან გვქონია საქმე. ზემოდ აღვნიშნეთ, რომ ეს ჩვეულება იყო. როდესაც ტარიელი ხატაველებზედ გამარჯვებული დაბრუნდა, ნესტანს გადასცა ნიშანი— რიდე, რათგან ნესტანმა მას სთხოვა: «იგი მე მომეც რიდენი, რომელნი წელან გშვენოდეს»ო. ხოლო ნესტანი თავის მხრით ტარიელს სხვა ნიშანს აძლევს: «ესე სამკლავე შეიბი, თუ ჩემი გაღაგვლენოდეს»ო (ტ. 480). აქ საინტერესოა ნესტანის და ავთანდილის როლების იგივეობა, შოთას წინასწარი თადარიგი: რათგან ერთ შემთხვევაში გადაკარგულ ნესტანმა, როგორც ვნახავთ, გამოიყენა ეს ნიშანი, და მეორე შემთხვევაში ავთანდილმა თავისი.

სხვათა შორის, ვის რამიან ში ც გვხვდება მსგავსი ამბავი. როდესაც რამინმა ვისს ფიცი მისცა, მაშინ ვისმა შეკრა ერთი იის კონა, მისცა რამინს ხელში და უთხრა: «... ჩემგან ნიშნად ესე დაისწავლე, სადაცა ახალსა იასა ნაჭევდე, ამას დღესა და ფიცსა მოიგონებდი. ასრემცა ლურჯი და თავჩარგდებული ხარ, თუ ფიცი გასტებო. მეც ვარდს ნიშნად დავისწავლი» და სხ.

ამგვარი საჩუქრის, ნიშნის, მნიშვნელობა ტარიელის ცხოვრებაში კიდევ გამოიჩევა. როცა ნესტანმა ქაჯეთის ციხეში შეიტყო ტარიელის ამბავი და მეტად შვენიერი წერილი მოსწერა:

«რა დასწერა, გარდაჰკვეთა მათ რიდეთა ერთი წვერი» (1286)

(ის რიდე, რომელიც ტარიელმა აჩუქა) და გაუგზავნა მას ნიშნად მისი სიცოცხლისა და კვლავ სიქალწულისა.

ასეთ სურათს აქვს ადგილი ტარიელის ცხოვრებაშიც. როცა ის ავთანდილს უყვება მის მიერ ნესტანისადმი გადაცემულ რი-

დისა და მისგან მიღებული ძვირფასი თვლებით შემკული სამკლავის ამბავს, ტარიელს ახსენდება ყველაფერი და აი:

«აქა მზეც-ქმნილი ტარიელ სტირს, ჭირი ეათასების;

სთქვა: მე მაქვს სამხრე, რომელი კვლავ წინას მკლავსა მას ების!
იგი შეიხსნა, მოიღო, თვალთ არ დაიფასების.

პირსა დაიდვა, დაცაზნდა, ქვე მკვდართა დაესახების»ო. (481)
ასე კოცნიდა ავთანდილიც «მის მზისა მკლავსა» ნაბამსა!

ყველა ამის შემდეგ თუ ბ. ზ. ავალიშვილის დანარჩენ არგუმენტებს რაიმე ღირებულება ექმნება, მათაც განვიხილავთ.

ზემოდ მოყვანილი ადგილი, სადაც ლაპარაკია, რომ ავთანდილმა გზაში მოიღო მარგალიტი და აკოცაო, ბ. ავალიშვილს მოტყუების საშუალებად მიაჩნია, თითქოს რუსთველმა ის განგებ სთქვა, რომ პირველი, ნამდვილი აქტი მარგალიტის მიცემისა, დაეფარა, რომ მკითხველს ის ვერ გაეგო!

ჩვენ გვიკვირს, თუ შოთას სურდა რომ ის აქტი მკითხველს ვერ გაეგო (და ამისთვის მან მიმართა ისეთ ტყუილს, რომლის დაჯერებაც ძნელია), მაშინ თვით აქტი რაღაზედ ჩაადენინა? წერილობით ძეგლში ეს გაუგებარია. ცხოვრებაში გვესმის, მაგრამ ლიტერატურულ ნაწარმოებში რაღაც ხდება, პოეტი არ გვატყობინებს, პირ იქით, მას უარყოფს (თუ გნებავთ, სტყუის)! რა უფლება გვაქვს, ჩვენ ჩავდვათ იქ რაიმე აზრი!? ხოლო ასე აშკარად თქმული ტყუილი როგორ შეიძლება?! პოეტი პირდაპირ ამბობს:

«მან მარგალიტნი მოიხვნა მის მზისა სამეცვისონი,

მის მზისა მკლავსა ნაბამი, მის კბილთა შესატყვისონი,

პირსა დაიდვა, აკოცა, ცრემლი სდის, ვითა ბისონი»ო. (701)
ტყუილის თქმა გაგონილა, მაგრამ ამისთანა ტყუილი, ისიც ნაწარმოებში, როდესაც მკითხველს არა აქვს უფლება, არ მიიღოს ის, რაც ნათქვამია, — გასაოცარია!...

რაც შეეხება იმ სევდიან ტაეპებს (706 და სხ.), რომელნიც ქვემოდ მოსდევენ, რუსთველის ჩვეულებრივი მოთქმაა ყველა ამ გვარი შემთხვევების დროს. გადახედეთ ვეფ.-ტყაოსანს, და თითქმის არც ერთი შემთხვევა არ არის, რომ, როდესაც მიჯნური მიჯნურს, ან მეგობარი მეგობარს სცილდება, ამ სახის, საწუთ-ოროსადმი ერთგვარი ჩივილი, თუნდაც რამოდენიმე სტრიქონში,

არ მეორდებოდეს! ეს აზრი იქამდე ნათელია, რომ ყოველი მკითხველი ვეფხის-ტყაოსანისა მას დაინახავს, და ამიტომ იმაზედ სიტყვას არ განვაგრძობთ.

ბ. ზ. ავალიშვილის უკანასკნელი არგუმენტი, თვით ტერმინი „მარგალიტი“ ჯერ ერთი სუსტი საბუთია. ის, რომ მსგავსი შემთხვევა დაგვისახელონ სხვა რომელიმე ნაწარმოებში, სადაც ეს აქტი „მარგალიტის“ მიცემით არის გამოხატული, და მერე ეს ტერმინი საზოგადოდაც რომ მიღებული ყოფილიყო იმ ამბის აღსანიშნავად, არც მაშინ ვხდებით ვალდებული, რუსთველშიც ასე გავიგოთ. ამის საუკეთესო საბუთი თვით ვეფხის-ტყაოსანია. ჯერ უნდა გამოირკვეს, თვით ვეფხის-ტყაოსანში რა მნიშვნელობით იხმარება ეს ტერმინი.

მას ვეფხის-ტყაოსანში ბევრნაირი მნიშვნელობა აქვს; უმრავლეს შემთხვევაში კი პირდაპირი მნიშვნელობით იხმარება იგი.

მაგალიტები: ნესტან-დარეჯანმა მელიქ მეფის სახლითგან გაპარვის დროს მოხელეები დაქრთამა. ნესტანმა: «შემოიხსნა მარგალიტი, შემოერთყა რაცა თვალთ» (ტ. 1173). ამას მოჰმობს ის აღგილიც, სადაც ფატმანმა ნესტანი მეფეს გადასცა. იქ არის ნახსენები, რომ მან ნესტანს თვალ-მარგალიტი წელს შემოართყა — დაჯპარდებო. როცა ავთანდილმა მენავთ უშველა, ესენი (1038):

«შეჭფრფინვიდიან ავთანდილს, ქებასა შეასხმიდიან,

მას მარგალიტსა, მას ყმასა კბილისა ფერსა სძღვნიდიან».

ხშირად შედარების დროს მარგალიტი ბაგის, პირის მაგიერ იხმარება. როცა მეფე მელიქ აიძულებს ნესტანს, ხმა გაიღოს, ქალი პირს არ აღებს: «ვარდნი ერთგან შეეწებნა, მარგალიტსა არ აღებდა» (ტ. 1169): ხან კბილების შედარებაა გამოხატული; «ვნახე, ძოწსა მარგალიტი გარე ტურღად მოემაზრა»; (520) «შუა ძოწსა და აყიყსა სჭვირს მარგალიტი ტყუპები». (1124)

შოთა, ხშირად შედარებებში, ცრემლებსაც უპირისპირებს მარგალიტს; ნესტანმა: «თვალთა, ვითა მარგალიტი, გადმოჰყარა ცრემლი ხშირი» (ტ. 1154). აგრეთვე ყოველ ნაირი ძვირფასი საქმის და სხვა რაიმე მიხწევის გამოსახატადაც რუსთველი მარგალიტს (აგრეთვე ვარდსაც) ხმარობს:

«რა მიჯნური ველთა რბოდეს, მარტო უნდა გასაჭრელად;

მარგალიტი არვის მიჰხვდეს უსასყიდლო-უვაჭრელად», (161) და სხ. და სხ. აქეთგან სჩანს, რომ ვეფხის-ტაოსანში მარგალიტი სხვა და სხვა მნიშვნელობით იხმარება.

ასევე საინტერესოა ტერმინი «ტკბილი». (რათგან ავთანდილი მიმართავს «ტკბილი სიტყვით»). სიტყვა ტკბილი ვეფხის-ტაოსანში ასეთ შემთხვევებში დიპლომატიური მნიშვნელობით იხმარება. ტარიელი ხატაველებზედ ამბობს:

«მე დილასა მოციქულთა სიტყვა ტკბილი შევუთვალე»ო. (423) ცხადია, ზემოხსენებულ არგუმენტებს ჩვენთვის ნაკლები მნიშვნელობა ჰქონდა, მაგრამ რათგან ისინიც არ შეიცავდენ სიმართლეს, იმიტომ მოკლედ მასზედ შევაჩერეთ მკითხველის ყურადღება.

ამ გვარად დავრწმუნდით, რომ ბ. ზ. ავალიშვილის აზრი მცდარია და «ქალმან მისცა მარგალიტი» ნიშნავს ნამდვილ მარგალიტს. სხვა გვარ მოვლენას იქ ადგილი არ ჰქონია.

3. ავთანდილ-ფატმანის ურთიერთობა.

ახლა განვიხილოთ ვეფხის-ტაოსანის ის ამბავი, ავთანდილს რომ ნამდვილად შეემთხვა:

მისი ფატმანთან ურთიერთობა.

უნდა აღვნიშნოთ, რომ ამ აქტში რუსთველის იდეის ერთგვარი ლალატი გამოიხატა. მაგრამ გავსინჯოთ ახლოს, რამდენად დამნაშავეა ავთანდილი.

როდესაც ავთანდილმა ფატმანის პირველი წერილი მიიღო და მისი გამიჯნურობის ამბავი შეიტყო, გაცდა (ტ. 1067) და

«სთქვა: ,,არ იცის გული ჩემი, ვინ მაშიკობს, ვისსა ვისი!

რომე მიმიჩნს სამიჯნურო, რად ვამგზავსო მე მას მისი!''»ო.

«სთქვა: ,,ცვაფი ვარდსა რას აქნევს, ანუ რა მისი ფერია!

მაგრა მასზედა ბულბულსა ჯერ ტკბილად არ უმღერია.

უმსგავსო საქმე-ყოველი მოკლეა, მით ოხერია.

რა უთქვამს, რა მოუჩმახავს, რა წიგნი მოუწერია!''» (1068)

ხანგასმული სტრიქონი კიდევ ამტკიცებს ავალიშვილის ზემოხსენებული აზრის მცდარობას. აქ ავთანდილს რუსთველი პირდაპირ ათქმევინებს, რომ მასთან ,,ტკბილად“ ჯერ თინათინს არ

„უმღერია“ და ვინაა ფატმანიო! აი როგორ შეხვდა ავთანდილი ფატმანის პირველ გამოწვევას. ამით რუსთველმა დაგვიმტკიცა, რომ ავთანდილი გულის ნებას არ აპყლია, და აქ ნათლად სჩანს, რომ გადაცდენა ვადაცდენისათვის, ლალატი ლალატისათვის მისთვის უცხო ხილია. ის წმიდად იცავს იდეალს და აქაც თინათინი აგონდება. მაგრამ აი რა ხდება: რატომ გადასცდა ავთანდილი?

მართალია ავთანდილ-თინათინის ურთიერთობის სისპეტაკე, მათი მიჯნურობა, მთავარი იდეაა, მაგრამ, აგერ, მეორე, არა ნაკლებ ძლიერი იდეა გამოჩნდა, რომელზეც სრულიად დამოკიდებულია პირველიც. აქ ურთიერთს ეჯახება ორი ძირითადი იდეა რუსთაველის. მეორე მოითხოვს პირველის ნაწილობრივ მსხვერპლსა და ეს ყველა ისევ პირველს ემსახურება. მეორე იდეა ამბობს:

«ჭხამს მოყვარე მოყვრისათვის თავი ჭირსა არ დამრიდად.

გული მისცეს გულისათვის, სიყვარული გზად და ხიდად»ო. (685) ამიტომ ავთანდილი აღარ აყოვნებს და იძულებულია ეს უკანასკნელი სიტყვები ცხოვრებაში შეასრულოს.

წერილის წაკითხვის შემდეგ ავთანდილი, როგორც ბრძენი, ჩაფიქრდა (ტ. 1069): «... „შენგან კაცი ჩემი შემწე არავინ ა; რასათვისცა გამოვჭრილვარ, მისი ძებნა რადგან მინა,

რათაცა ვით ვპოვებ, მას ვიქმ, გულმან სხვამცა რა ისმინა“!».

აქეთგან ნათელია ავთანდილის ბრძნული დასკვნა. მან გადასწყვიტა, რომ ამ ქალით ისარგებლებს და იქნებ მიზანს მიაღწიოს, საშუალებას კი აღარ არჩევს, „რათაცა ვით ვპოვებ, მას ვიქმ“ო. ის დაწმუნდა, რომ ფატმანი მრავალი მგზავრების მნახველია, ბევრი ამბები ექმნება გაგონილი, როგორც ქალი, ცნობისმოყვარეა და, რათგან (ტ. 1071) «სთქვა:

ღიაცა ვინცა უყვარს, გაექვისის და მისცემს გულსა,

რაცა იცის, გაუცხადებს, ხვაშიადსა უთხრობს სრულსა.

მიჯობს, მივეყვე, განღასადმე გცნობ საქმესა დაფარულსა»ო, ამიტომ გადასწყვიტა მიეშვა ეს ქალი, რომელსაც, საპასუხოდ, მეტად ცბიერული წერილი მისწერა: «შენ მომასწარ, თვარე შენგან მე უფრო მჭირს ცეცხლთა დება»ო (ტ. 1073).

მაშინ კი, როცა ავთანდილმა მიზანს მიაღწია, — გაიგო ცნობა ნესტანის შესახებ, — უგულობა დაიჩინა და ამავე ღამეს (ტ. 1230):

«ყმა უნდო-გვარად ეხვევის ყელსა ცელითა ბროლითა,

ჰკლავს თინათინის გონება, ძრწის იდუშლითა ძრწოლითა,»

და, მიუხედავად იმისა, რომ ავთანდილმა თავის მიზნის მისაღწევად ეს საშუალება გაამართლა, სინდისმა მას მაინც ქენჯნა დაუწყია და აქ რუსთველმა ისეთი სურათი დაგვიხატა, რომ მკითხველს თვალში ავთანდილისადმი თანაგრძნობამ არ შეიძლება მისი ამ შეცდომის კვალი არ დაჩრდილოს. თინათინზედ იგი ამბობს: «უმისოდ ნებვთა ზედა ვწი ბუღბული მზგავსად ცვავისად!» (1231)

მიუხედავად იმისა, რომ ავთანდილი ერთი ადამიანის სისხლშიც გაისვარა (რას იზამდა, უკვე მოპოებულ საქმეს ხომ კვლავ ვერ დაღუპავდა!), მაინც რუსთველმა ეს სცენა ოსტატურად დახატა: ერთის მხრით ავთანდილ-წესტანის სიმპატიები და მეორე მხრით ფატმან-ჩაჩნაგირის კომედია და ამ გვარი ხალხის ამქარი ისეთი ურთიერთობით დაგვისურათა, რომ ვ.-ტყაოსნის მკითხველმა არ შეიძლება არ აპატიოს ავთანდილს და არ გაამართლოს იგი, როცა წაიკითხავს 1232 ტაევის მეოთხე სტრიქონს:

«თუ ცვაგი ვარდსა იპოვის, თავი ბუღბული ჰგონია»ო.

ამ გვარად, ამ მეორე აქტშიც დავრწმუნდით, რომ რუსთაველი აქაც არ იძლევა ისეთ რამეს, რაც მის ძირითად იდეას შელახავს, და ვინ იცის, წინააღმდეგ მრავალთა მტკიცებისა, იქნებ ეს მისი იდეალის განხორციელების აუცილებელი ღოვალეობაც იყო!... აი სულ რაც ვიცით ვეფხის-ტყაოსნითგან ავთანდილის ამ გვარ საქციელზედ..

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ფატმანის საუბრის კილო ამ თვალსაზრისით მიუღებელია, როცა ის ჩაჩნაგირთან დამოკიდებულებაზედ ესაუბრება ავთანდილს, მაგრამ ესეც შოთას მიერ შეიძლება განგებ იყოს ჩადენილი, რათა ამით დასცეს მკითხველის თვალში ფატმანის ფასი და თავის გმირის საქციელი მიჩქმალოს.

4. ტარიელის „აშკოზის“ ამბავი.

ვეფხის-ტყაოსნის დანარჩენ გმირთა შორის სხვა ასეთი შემთხვევა არ ყოფილა. მაგრამ ერთ ასეთ ამბავს რუსთაველის მკვლევარები ტარიელსაც აბე-

რალევენ. ვინც კი შეეხზა ამ საკითხს, ეს ადგილი ყველამ ერთ-ნაირად გაიგო. ნამდვილად კი ტარიელს არაფერი ჩაუღენია და მკვლევართა ეს შეცდომა ტექსტის შეცდომით წაკითხვაზეა დამკარებული. თუმცა ისიც მისაღებია, რომ ტარიელმა ეს საქმე განზრახა და ველარ ჩაიდინა (*). ჩვენ კი თვით ამ განზრახვასაც შეიძლება ბრალი დავდეთ. არ როგორ მოხდა ეს ამბავი.

ერთხელ, სწორედ იმ დროს, როდესაც ტარიელი ნესტანის ნახვის დროს პირველად ბნდება, მორჩენის შემდეგ ის თავის სახლში განისვენებს. ამ დროს მას მოართვის ასმათის მიერ შოტანილი წერილი, რაზეც ტარიელი ამბობს (ტ. 347):

«შემოვიდა, სააშიკო წიგნი მომცა, წავიკითხე» (და ტ. 348)

«ნე გამიკვირდა, სით ვუყვარ, ანუ ვით მკადრებს თხრობასა»ო.

(*) ტარიელის შესახებ, ტექსტის შეცდომით წაკითხვაზედ, ყურადღება მიგვაქცევია პ. შ. ვარდიძემ, რომელიც გვიმტკიცებს, რომ „ამირბარს ეს ცუდი საქციელი და თვით ამის განზრახვაც არ შეიძლება მოვახვიოთ თავს, რათგან გასამართლებელი რაიმე საბუთი არ გვაქვს, შოთას სიტყვების პირველ და ბუნებრივ მნიშვნელობას — *le sens littéral*-ს გადავსცდეთ, მით უმეტეს, რომ ტექსტის პირდაპირი აზრი სავსებით დამაკმაყოფილებელია და სინამდვილეშიც შეეგუება ამა მერტო პოეტის ფსიქოლოგიას და მორალსა, არამედ ღირსეულადაც ახსიათებს ტარიას და ამის უმწიკლოდ გახელვებულ მიჯნურობას“.

ჩვენს ტექსტ-ვტოვებთ უცვლელად, როგორც პირველ საფეხურს ამ ადგილის ასე ახსნისა, მაკრამ შ. ვარდიძის აზრიც მისაღებად მიგვაჩნია. (ის უფრო ამაგრებს ჩვენს დებულებას რუსთველის მორალური იდეოლოგიის შესახებ). რათგან ტარიელი როცა პირველ წერილზედ ამბობს: „ნე გამიკვირდა, სით ვუყვარ, ანუ ვით მკადრებს თხრობასა?“ო გულისხმობს, რომ ტარიელმა იცის, რომ წერილის ავტორი ნესტანია. ხოლო ნესტანთან მისი ასეთი „განზრახვა“ ეწინაღმდეგება რუსთველის მიჯნურობის თეორიას.

ჩვენ კი ზემოდ ტარიელის საქციელი შევამსუბუქეთ მიტომ, რომ მაშინ ჯერ სიყვარული ვანცხადებულნი არ ჰქონდა, ის ჯერ არ იყო ოფიციალური მიჯნური. ხოლო თუ იმ გარემოებას მივიღებთ მხედველობაში, რომ მას უკვე უყვარდა გაგიყვებით, რომ ეს ბნედაც მისით იყო გამოწვეული, ცხადია აქ ოფიციალური მიჯნურობის დაუშთავრებლობა ნამდვილ მიჯნურობას ხელს არ უშლის. და ასე სიყვარულით გაგიყვებულ ტარიელისთვის ასეთი, თუნდაც „განზრახვის“ დაწამება, არა მარტო ეწინაღმდეგება რუსთველის იდეოლოგიას, არამედ ის ფსიქოლოგიურადაც გაუგებარია.

ის დაფიქრდა (ისევე, როგორც ავთანდილი), და იძულებული შეიქმნა მიეღო ეს აზრი (იქვე):

«მიუყოლობა არ ვარგა, დამწამებს უზრახობასა,

ჩემგან იმედსა გარდასწყვეტს, მერმე დამიწმობს გმობასა»ო.

აი რატომ მისწერა «რაცა პასუხად ჰმართებდა აწიკობასა».

გავიდა დღეები. ტარიელი საწოლის წინ არის. იღებს მეორე წერილს. ამ წერილითგან სჩანს, რომ ქალს ტარიელთან მისვლა უნდა. ტარიელი აქაც იძულებულია დასთანხმდეს, მაგრამ ამავე დროს დასძენს (ტ. 353):

«გულსა ვარქვითუ: ლახვარნი ეგე ვით დაგაღონებენ?

ამირბარი ვარ, ხელმწიფე, სრულად ინდონი მძონებენ;

აზრად შეიქმენ, საქმესა ათასჯერ შეაწონებენ;

თუ შეიგებენ, მე მათთა არეთა არ მარონებენ»ო.

თუმცა ამ გვარის ფიქრების შემდეგ ტარიელმა წაინც განიზრახა ეს საქმე, მაგრამ ეს სტრიქონები ჩვენ მეტად საინტერესო რამეს გვატყობინებენ. აქედან სჩანს, რომ მას ამ საქმის ჩადენის ეშინია, როგორც სახელმწიფო მოღვაწეს, ერისა და სახელმწიფოს წინაშე: «თუ შეიგებენ, მე მათთა არეთა არ მარონებენ»ო. თუ რამე შესაძლებელი ყოფილა ამ დანაშაულისათვის სახელმწიფოთგანაც განდევნა: «მათთა არეთა არ მარონებენ»ო. ამ სტრიქონებზედ ჩვენ განგებ შეეჩერდით, რათა მკითხველს უფრო ნათლად დავანახოთ ვეფხისტკაოსნის მორალი და ერთობ შოთას მორალური იდეოლოგია, რომელიც თავისთავად მიგვიყვანს იმ დროინდელ საქართველოს საზოგადოებრივ მორალურ ვითარებასთან.

მეორე წერილის შემდეგ, ერთხელ ტარიელი ნადიმად იჯდა: მოლარე ყურში ჩუმად ეუბნება მას: «ქალი ვინმე იკითხავსო: ინახვისცა ამირბარი»? ტარიელი ამბობს, რომ მაშინ: «ვარქვი, საწოლს წაიყვანე, ჩემგან არის ნახმობარი»ო (ტ. 358). აქ ხდება ერთი საიდუმლო ამბავი და ტარიელმა ჯერ არ იცის. ტარიელი მიდის საწოლს და განემზადება «აუგისა საკრძალველად».

«გამოვე და საწოლს შეველ, მონა დადგა კარსა მცველად;

გული მივეც თობა-ქმნათა, აუგისა საკრძალველად» (359).

«კარსა შევდექე, ქალი წინა მომეგება, თაყვანი მცა;

მიტხრა: მოსვლა თქენს წინაშე კურთხეულ არს რამან ღირსმცა!
გამიკვირდა, მიჯნურისა თაყვანება ექნა ვისმცა!»ო, (360)
ამბობს ტარიელი.

359 ტაეპის ორი სტრიქონი აქამდე ყველას ისე ესმოდა, თითქოს ტარიელმა ამ ქალთან კავშირი იქონია, რაც ტყუილია. იგინიშნავს მხოლოდ იმას, რომ როცა ტარიელი საწოდს უნდა შესულიყო, მან გული დაიმორჩილა, შეფრიგდა ცველა იმ დამაბრკოლებელ მიზეზებს, რომელიც ზემოდ იყო გათვალისწინებული, და იყო რა მზად „აუგისა საკრძალველად“, შედის და მას სხვა სურათი ხვდება, რაიცა სჩანს მიმდევნო 360 ტაეპითგან. როცა ტარიელს ქალმა თაყვანი სცა, ის გაოცდა, რათგან მას ნესტანი ეგონა: «გამიკვირდა, მიჯნურისა თაყვანება ექმნა ვისმცა!»ო. მაგრამ ის უფრო გაკვირვებული დარჩა, როცა ნახა რომ ეს ქალი გადაცმული ასმათი აღმოჩნდა და „აუგისა საკრძალველად“ განმზადებული ტარიელი დარჩა პირში ჩაღა-განოცდებული.

ხოლო ასმათმა, რომელმაც იცოდა, რომ ტარიელი, მის მიერ განგებ მოტყუებული, იმ წუთში ამ განზრახვით იყო შეპყრობილი, მოახსენა: «გგონია, ჩემგან წინაშე მაგისტვის მომავალობა;» (361) ე. ი. მე მაგისტვის არ მოველ, მე თქვენ მოგატყუეთ, მე ვარ განგებ ამ ნაირად ნესტანისგან გამოგზავნილი და ეს წიგნი გეტყვის ცველაფერსო, და გადასცა ნესტანის წიგნი.

ამას ასე უყვება ტარიელი ავთანდილს (ტ. 362):

«ადგა, მიტხრა: თქვენსა მკრძალსა ჩემგან ცნობა უბნეგია;

ნუ მექვ, რაცა პატრონისა ბრძანებასა უთქმეგია;

ეზომ დიდი შემართება გულსა მისსა უთნეგია;

ამან წიგნმან გაგაგონოს, ჩემთვის ვისცა უთქმეგია»ო.

მთელი ეს ეშმაკობა ნესტანის მიერ განგებ იყო მოწყობილი. ამას შოთა ღიად აგვიწერს. ტარიელი 369 ტ. ამბობს:

«ასმათ მიტხრა: მე მიბრძანა, ესე ექმნათო, ესე სჯობდეს, —

ვინცა განახოს, ჩემგან მისსა საუბარსა ვერა სცნობდეს;

ჩემად ნახვად მოვიდოდეს, შენ ვითამცა გაშიკობდეს;

დამცავედრა, ამირბარსა უთხარ, ასრე ნამუსობდეს»ო.

აქეთგან ირკვევა, რომ ნესტან-დარეჯანმა ტარიელთან კავშირის დაჭერისათვის ასეთი ხერხი მოიგონა: ყოველთვის ტარიელ-

თან ივლის გადაცემული ასმათი, როგორც ვინმე არშიცი, და ის იქმნება მათ შორის შუამავალი: ასეთი ხერხით ნესტან-ტარიელის ურთიერთობას ვერავინ გაიგებს. ცხადია, სანამ ტარიელი უკანასკნელი სურათის წინ დადგებოდა, სანამ ის ასმათისგან არ შეიტყობდა ამ ხერხის სარჩულს, მანამდე მან არაფერი იცოდა, ის მოტყუებული იყო და მართლა ეგონა, ქალი მიდიოდა მასთან იმის აღსასრულებლად, რასაც სწერდა. და, სამწუხაროდ, ვ.-ტყაოსნის მკითხველებიც ასე მოსტყუდნენ; როცა ტარიელს ამ გვარი ცოდვის ჩადენა დააბრალეს, და, ისიც საინტერესოა, ვისთან: ნესტანთან თუ ასმათთან?! ხოლო ტარიელის ერთგვარ დანაშაულს მაინც, რომელიც იმაში გამოიხატა; რომ მან ეს განიხრახბა, აბათილებს ის, რომ ტარიელს მანამდე ნესტანთან სიყვარული განცხადებული არ ჰქონია. და სწორედ ამ ამბის მეორე დღეს (ე. ი. როცა ნესტანმა საიმედო გზა გააჩინა), იღებს ნესტანისგან პირველ სამიჯნურს წერილს, რომელიც შეიცავს სიყვარულის ახსნას.

ნესტან-დარეჯანმა რომ გაიგო ტარიელის დაბნედი აბზავი, შეწუხდა, მაინც ვეღარ შესძლო სიყვარული დაეძარა და მისწერა ტარიელს (ტ. 365):

«მანდა ყველაი მასმია, რაც შენა გარდაგბდომია»ო, და უცხადებს: «შენგან ჩემისა ქმრობისა წინასაც ვიცავ მდომია,

მაგრამ აქამდი საუბრად კვლა ქამი არ მომხდომია»ო. და სხ. საინტერესო ის არის, რომ ნესტანიც თინათინსავით პირველი უცხადებს სიყვარულს. რუსთველის შემოქმედებისათვის ეს მომენტი ძალიან დამაჯასიათებელია. მაშინაც და ახლაც თინათინ-ავთანდილისა და ნესტან-ტარიელის მდგომარეობა ისე ააწყო შოთამ, რომ ორივე შემთხვევაში სიყვარული პირველად ქალს განაცხადებია. ამით ერთხელ კიდევ გაამართლა თავისი თეორია და დაადასტურა მისი შესაძლებლობა. რომ: «ლეკვი ლომისა სწორია ძუ იცოს თუნდა ხვადია», რაც უთუოდ შედეგია თამარის შთაგონებისაც (*).

(*) ჩვენ გვგონია რომ ეს უნდა იყოს შედეგი იმ დროინდელი სამოქალაქო სამართლის, რომლის მიხედვით მეფის ქვეშევრდომნი უუფლებლობის გამო მეფის ქალს პირველნი სიყვარულს ვერ განუცხადებდნენ. მაგრამ ტარიელი ხომ მეფის შვილი იყო? ამიტომ შემოდ აღნიშნული აზრიც მივადეთ.

აი რა მაგალითების დასახელება შეიძლება ვეფხის-ტყაოსანში, — ისეთის, რომელიც ერთის შეხედვით ანგრევს შოთას ზნეობრივ ტაძარს (*), ხოლო განხილვის დროს დავრწმუნდით, რომ ეს ტაძარი სრულიად დაცულია და აღნიშნული ამბები ოდნავ ჩრდილსაც ვერ აყენებენ მის სიდიადეს. პირიქით, სწორედ ასეთ შემთხვევაში ახერხებს შოთა ზოგიერთი თვის გამართა თვისებების გამოაშკარავებას — განსაკუთრებით დადებითი თვისებებისა... ზემოაღნიშნული ამბავი ტარიელის ცხოვრებითგან რომ არ იცოს ვეფ.-ტყაოსანში, შეიძლება მკითხველმა იგულისხმოს, რომ ტარიელი უთუოდ სხვა ქალებთანაც არშიყოების ქსელში იქმნებოდა ჩაბმული. ხოლო ამ შემთხვევის დასახელებამ ცველა სხვა შესაძლებლობაზედ ფიქრიც კი მოსპო. და ბოლოს, ვინ იცის, ეს ადგილი შოთამ იქმნებ ამავე მიზნით ჩაუბრუნო! სხვაგვარად ჩვენთვის იგი გაუგებარიც არის, რათგან ნესტანს ამ ხერხის მოგონების დროს ტარაელის გამოცდა ხომ არ ჰქონდა მიზნად დასახული. ეს ტექტიტითგან არ სჩანს. მაშინ ამ მომენტის გარეშეც აცნობებდა ტარიელს ამ ხერხს.

დასკვნა ჩვენთვის ნათელია:

შოთამ ასე თუ ისე მიახწია ბრწყინვალე შედეგს. მან მთლიანად განახორციელა თავისი მიჯნურობის თეორია გამართა საქციელში და მათი ზნეობის განსპეტაკებული სახე გამორული შარავანდებით შემოსა.

5. მეგობრობა. ცოტა ხანს უნდა შევჩერდეთ მეგობრობაზეც. ადამიანს უჭირს ვეფხის-ტყაოსნის მეგობრობისა და მიჯნურობის შედარება და ურთიერთისგან გარჩევა, რათგან ორივე ისეთი სიძლიერით არის დახატული, რომ

(*) ერთხელ კიდევ ასეთი რამ შეემთხვა ტარიელს: როდესაც ნესტანის გათხოვებაზედ თათბირის შემდეგ ტარიელ-ნესტანმა მოილაპარაკეს და გადასწყვიტეს სასიძოს მოკვლა, მაშინ (ტარიელი ამბობს, ტ. 330):

„გერმე ავღევ წამოსავლად, მან დამიწყო ქვე-ქვე წვევა.“

მწადდა მაგრამ, ვერ შეეშარეთ შემოქდომა, შემოხვევა“ო.
აი, აქაც „ქვე-ქვე“ წვევას რა მნიშვნელობა ჰქონია!

ძნელია, რომელიმე მათგანი უფრო მაღლა დააყენო.

ერთი მხრით რუსთველი ამბობს (ტ. 685), რომ:

«კვამს მოყვარე მოყვრისათვის თავი ჭირსა არ დამრიდად,

გული მისცეს გულისათვის, სიყვარული გზად და ხიდად»ო.

ხოლო მეორე მხრით ყველა ეს ამბები შოთას თავის ქმნილებაში მიტომ სჭირდება, რომ სიყვარულის საგანი დააკმაყოფილოს. ნესტანის ძებნა ავთანდილის მიერ, შველა ტარიელისთვის ხომ თინათინმა დაავალა!?. .

აი, რა ჩიხშია ეს საკითხი მოქცეული და მთელი ის შეცდო-
მაც, რომელიც დაშვებულია რუსთველის მკვლევართა მიერ ამ
საკითხების განმარტების დროს; ახსნას მიიღებენ მხოლოდ აქეთ-
გან. აი, რამ შექმნა ის ორჭოფული მდგომარეობაც, რომელმაც
ბ. ზ. ავალიშვილი აიძულა ავთანდილ-ტარიელის ურთიერთო-
ბაში ზე მეგობრული, ეროტიული გრძნობები დაენახა. ჩვენ არ
შეგვიძლია აქ ამ საკითხზედ შევჩერდეთ. მხოლოდ ვიტყვით, რომ
რუსთველას შემოქმედებაში მიჯნურობისა და მეგობრობის შო-
რის ძნელია საზღვრის დადება. ისინი გადადიან ერთი მეორეში.
მიჯნურობა ერთია, როგორც ქალ-ვაჟთა შორის ისე ქალთა და
ვაჟთა შორის. მათი ზოგადი სახელი სიყვარულია. ქალ-ვაჟ-
თა შორისაც მიჯნურობის საზღვარი ხომ მათ შეუღლებასთან
მდებარეობს. შეუღლების შემდეგ მათ მიჯნურნი აღარ ეწოდებ-
ბათ. აქ ათავეებს შოთა თავის იდეას. ტექსტშიც ხომ ასე მოიქცა
შოთა. ასე რომ „მიჯნურობის“ ცნებას არაფერი არა აქვს სა-
პირდაპირო სქესთა შორის ნივთიერ ურთიერთობასთან. აქეთგან
ცხადია, რომ იმავე მოცულობის არის იგი ვაჟთა შორისაც. ავ-
თანდილ-ტარიელის ასეთი სიყვარული იგივე მეგობრობაა.

მაგრამ, რატომ ადამიანთა გრძნობათა სამფლობელოში არ-
სებობს რაღაც განმასხვავებელი, რომელიც გვიჩვენებს ქალის
ვაჟთან მიჯნურობას და ვაჟის ვაჟთან, ან ქალის ქალთან, ამის-
თვის პირველი ვეფხის-ტყაოსანში გამოიხატება «მიჯნურობის»
სახელწოდებით, მეორე «მეგობრობის». რუსთველი მეგობარს,
მეორე სიტყვას «მოყვარეს»აც ტყუილად კი არ უწოდებს.

რუსთველის მიჯნურობა-მეგობრობის ამ გვარი ახსნის შემ-
დეგ, ადვილი გასაგები ხდება მისი სატრფიალო ლექსის ის თა-

ვისებურებაც, რომელიც მიჯნურობისა და მეგობრობის, ორივე შემთხვევის შემკობაში, ერთი სტილით, ერთ გვარი სინაზითა და ფორმებით გამოიხატება.

ტექსტით შევამოწმოთ მოკლედ აღნიშნული აწრი მეგობრობაზე და აღვნიშნოთ რუსთველის მეგობრობის ზოგიერთი დამახასიათებელი ნიშნები, რომელიც გაგვიადვილებს მეგობართა შორის ურთიერთობისა და მოქმედების ახსნას.

როდესაც მეფე როსტევეან და დიდებულები ეხვეწებიან ავთანდილს ნუ წახვალ, ის მიუგებს (ტ. 715):

«მის ყმისა ცეცხლი მედების, წვა მჭირს მისისა, მწველისა;

მკლავს სურვილი და ვერ ნახვა ჩემისა სასურველისა;

ჰხამს სიყვარული მოყვრისა უხვისა, უშურველისა».

ამის შემდეგ ავთანდილის საუბარში შოთას თეორია მთლიანად გამოთქმულია. ავთანდილს არ შეუძლია შეისმინოს მეფისა და დიდებულების ხვეწნა რათგან: «ოდეს წამოველ, შევფიცე ფიცითა საშინელითა» (ტ. 717). ამიტომ «ვერ გაუტეხ ზენაარსა, ვერ გავწირავ ხელი ხელსა. რამცა სადა გაუშარჯვდა კაცსა, ფიცთა გამტეხელსა» (ტ. 718), ან თუ «ვერას გარგებ, გულსა დავდებ, ჩემი ფიცი არ გატყდების» (ტ. 721). ამას ხომ თინათინიც ადასტურებს, როცა ეუბნება (ტ. 688):

«შენ არ გატეხა კარგი გჭირს ზენაარისა ფიცისა».

ვაზირთან მეორედ საუბარში, ავთანდილი პირდაპირ ამბობს:

«ოდეს კაცსა დაეჭიროს, მაშინ უნდა და ძმა თვისი» (754)

რუსთველი მეგობრობის დამამტკიცებელ თვისებად სამს ასახელებს (ტ. 758):

«სამი არის მოყვრისაგან მოყვრობისა გამოჩენა:

პირველ ნდომა სიახლისა, სიშორისა ვერ მოთმენა,

მიცემა და არას შური, ჩუქებისა არ მოწყენა,

გავლენა და მოხმარება, მისად რგებად ველთა რბენა».

ჩვენ გვგონია რომ ეს სტრიქონები ყველასათვის ადვილი გასაგებია და განმარტებას აღარ საჭიროებს. აღვნიშნავთ მხოლოდ, რომ მთელ ტექსტში რუსთველის ეს შეხედულება ყველგან დაცულია და დადასტურებული. ის გმირების მიერ სრულებით განხორციელებულია.

6. ფიცი. რუსთველის მეგობრობის თეორიის აზრის გაგებისათვის და გმირთა მოქმედების სწორი შეფასებისთვის კიდევ საინტერესოა ფიცის საკითხი ვეფხისტყაოსანში,

იშვიათია საერთოდ, და კერძოდ აღმოსავლეთის ლიტერატურაში, ფიცის ისეთი მტკიცედ დაცვა და შესრულება, რომელსაც ადგილი აქვს ვეფხისტყაოსანში. ამ მხრივაც ის მსოფლიო ლიტერატურაში განმარტოებული სდგას. «არ გატეხა ზენაარისა ფიცისა» მოითხოვს უწინარეს ყოვლისა დიდსა და ძლიერ ნების ყოფას. სუსტი ნებისყოფის ადამიანი ვერ გაასრულებს მას. ამიტომ იყო რომ რუსთველი თავისი მიჯნურის დახასიათებაში ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ მიჯნურს ხამს; «ენა, გონება, დათმობა, მძლეთა მებრ'ოლთა მძლეობა» (ტ. 8). რუსთველისებური სასტიკი და მტკიცე ფიცი თვით ქართულ ლიტერატურაშიც მხოლოდ ყასბეგმა მოგვცა. ყასბეგის შემოქმედება იკვებებოდა მთის ზნეობრივი არეთი, მაგრამ ის მოკლებული არ ყოფილა რუსთველის სულიერ წვაროსაც.

ჩვენ მოვიყვანთ აგრეთვე ფიცის მაგალითებს ვ.-ტყაოსნიდან და სანიმუშოდ შევადარებთ ვის-რამიანს.

როცა ტარიელს ნესტანმა პირველად განუცხადა სიყვარული, მეორედ შეყრისას ხატაველებთან ბრძოლის წარმოების დავალების შემდეგ იგი მას ასე შეჰფიცავს (ტ. 399):

«ერთმანერთისა მას აქეთ რაცა ორთავე ვიცითა,

აწცა მიცოლდი საშენოდ მითვე პირითა მტკიცითა;

ამას შევჯერდი დიდითა ზენარითა და ფიცითა!

გეცრუვო, ღმერთმან მიწა მქმნას, ნუმცა ცხრითავე

ვზი ცითა!»! ამაზედ ტარიელი ამბობს (ტ. 402):

«ზედან წიჴნსა საშუცარსა (*) შეეფიცე და შემოძფიცა:

— მისგან ჩემი სიყვარული ამით უფრო დაამტკიცა —»ო.

(*) პატივცემულ ივ. ჯავახიშვილის გამოკვლევით: «წერილობითი პირობა, რომელშიაც ფიცი და აღთქმა იყო დადებული, გარკვეული წესით შედგენილი», „საფიცრის წიგნის“ სახელით იყო ცნობილი». (იხ. მისი «ქართული სიგელთა მკოდნეობა ანუ დიპლომატიკა» გვ. 45).

ხატავლებზედ გამარჯვების შემდეგ ტარიელს ნესტანი ასე სწერს:

«ღმერთმან თუ მცა ენა ჩემი ქებად შენდა უშენოსა,

შენთვის მკვდარი, აღარ ვიტყვი, მაშა მომკლავ უშენოსა;

მზემან ლომსა ვარდ-გიშერი ბაღჩას ბაღად უშენოსა, —

შენმან მზემან, თავი ჩემი არვის ჰმართებხ უშენოსა!» (478)

ხოლო იმ საზარელ წერილში, რომლიც ნესტანმა ქაჯეთის ციხითგან გამოუგზავნა ტარიელს, აი რას სწერს (ტ. 1279):

«შენმან მზემან, უშენოსა არვის მიჰხვდეს მთვარე შენი,

შენმან მზემან, ვერვის მიჰხვდეს, მოცავიდენ სამნი მზენი;

აქა თავსა გარდავიქცევ, ახლოს მაზღავენ დიდი კლდენია»;

და რა ბრწყინვალედ შეასრულა ნესტანმა ყველაფერი!

ვეფხის-ტყაოსანში ყველაზედ დიდი სახიფათო შემთხვევები ნესტანს ხვდა წილად, და დიდმა ოსტატმა რუსთველმა ყველგან და ყოველთვის ყველაფერი ისე მოაწყო, რომ ეს ნაწი არსება ბოლომდის უმწიკლოდ დაჩჩა. ნესტანმა თავისი ფიცი ბოლომდის წმიდად დაიცვა, ხოლო რუსთველმა თავისი იდეა ნათლით შემოსა. ასევე ველად გაჭრილი, ხელ-ქმნილი ტარიელი მთელ თავის სიცოცხლეს სწირავს ამ საქმეს, სანამ ბოლოს არ გაიმარჯვებს.

სხვათა შორის ფიცის ძალა უფრო მკაფიოდ გამოჩნდა ნესტან-ტარიელს შორის მომხდარ ერთ ვაუგებრობაში.

როცა ტარიელი მიიხმეს ნესტანის მშობლებმა სათათბიროდ ქალის გათხოვების შესახებ, ამის შემდეგ ტარიელი შეხვდება ნესტანს, და ეს რა რისხვით დაუხვდება, თვით ტარიელი გვეტყვის:

«მიბრძანა: მიკვირს, რად მოხველ მშლელი მტკიცისა ფიცისა,

გამწირავი და მუხთალი, შენ, გამტეხელი ფიცისა;

მაგრა ნაცვალსა პასუხსა მოგცემსო ზენა მის ცისა» (507)

ფიცის გატეხისათვის გუშინდელ მიჯნურს ასეთი მუქარით მიმართავს: «ცოცხალ ვიყო, შენ ინდოეთს, ღმერთო, ხანი ვერა დაჰყო,

თუ ეცადო დაყოფასა, ხორცთა შენთა სული გაჰყო»! (512)

განრისხებული ნესტანი ამ ლათინისთვის ტარიელს სასიკვდილოდაც კი სწირავს! მაგრამ მერე ნესტანი მალე დარწმუნდება, რომ ტარიელს მისთვის არ უღალატია, რომ ის თურმე განგებ მოქცეულა ისე თათბირზედ, სხვა და სხვა მოსაზრებით, რასაც გაცნობის შემდეგ ნესტანიც დაეთანხმა და მერე სასიძოს შურის ძი-

ების გეგმაც ერთად შეიმუშავეს. შოთამ კი ამ მოვლენით თავისი ზნეობრივი იდეალის დაცვის სიძლიერე დაგვანახა.

ასეთივე სიძლიერით არის დახატული თინათინ-ავთანდილის სიყვარულის ფიცი. აქაც იგივეა განმეორებული.

როცა თინათინი დავალებას აძლევს ავთანდილს, შეჰჭიცავს: «ფიცით გითხრობ: შენგან კიდე თუ შევირთო რაცა ქმარი, მზეცა მომხვდეს ხორციელი, ჩემთვის კაცად შენაქმარი.

სრულად მოვწყდე სამოთხესა, ქვესკნელს ვიყო დასანთქმარი; შენი მკლევდეს სიყვარული, გულსა დანა ასაქმარი». (132)

რასაკვირველია ასევე შეჰჭიცა ავთანდილმა და, როგორც ვიცით, მათაც აგრეთვე, მსგავსად ნესტან-ტარიელისა, ღირსეულად შეასრულეს ბოლომდე თავიანთი ფიცი.

ამ მხრით საინტერესოა შევადაროთ მას ფიცი ვისის და რამინის. აქ პირველ რიგში თვალში გვეცემა ის გარემოება, რომ პირველად ფიცს აძლევს ვაჟი, რამინი, ვეფხის-ტყაოსანში კი პირიქით, ვაჟები ამ შემთხვევაში პასიურ როლს ასრულებენ.

აი ეს ფიცი: «მერმე შეჰჭიცა რამინ, მტკიცითა საფიცრითა, ყოვლისა დაბადებულისა ღმრთისა ძალითა და სახელითა, ელვართა მზითა და მთვართითა, რაცა ცასა ზედა არის,—ყველათა; ცითა და ქვეყანითა, ღმრთის სჯულითა და ყოვლითა საფიცრითა, რომელ, ვიდრე სულნი ედგნენ, ვიდრე მათა ზედა ქარი ქროდეს, ცათა შიგან ვარსკვლავი იპოებოდეს და კაცსა სული ტანსა შიგან უყუარდეს, — ვისის სიყვარულს არინანდეს რამინ, არცა მისი ფიცი გატეხოს არცა მისისა პირისაგან კიდე სხვა არსი მოეწონოს, არცა ვინ სხვა მისგან კიდე უნდეს, არცა ვინ სიყვარულისა თვალითა შეხედოს და არცა ვინ ვისის უნებელი ქნას»:

მერე ვისიც შეჰჭიცავს, მისცემს ნიშნად იის კონას და სხ. თუ შევადარებთ ამას ვეფხის-ტყაოსნის გმირთა ფიცს, დავრწმუნდებით, რომ უკანასკნელი არა ნაკლები სიმტკიცით არის გამოთქმული, და მეტი გრძნობიერებითაც. მაგრამ რა მოხდა? რამინი მას მაინც ღალატობს.

ვის-რამიანში მკითხველი ვერ ნახავს ნებისყოფას. იქ არ სჩანს მოვალეობის შესრულების შეგნებაც. ხოლო ყველა გმირები სულაიერად ისე სუსტნი არიან, რომ საკმარისია ოდნავ წინაღმდეგობა და იგინი ასეთ სასტიკ ფიცს მაშინათვე გასტეხენ. რამინის აპგვარი ფიცი პირველი ხომ არ არის! ასევე სხვა გმირების. შაკრომაც ხომ გასტეხა ფიცი. ასევე იქცევა თვით ვისი შაკრომობადთან არა ერთგუნის. და როდესაც ქართველი მკითხველი ვეფხის-ტყაოსნისა წაიკითხავს ვისრამიანს, არ შეიძლება არ მოსწყინდეს, არ შეიძლება არ შეეზიზღოს ამდენი სიდაბლე, გმირთა ყოვლად უხასიათობა. ვეფხის-ტყაოსნის სულიერ და მორალურ სამკვიდროზედ აღზრდილი ქართველი მკითხველის სული-სა და გემოვნებისათვის, ცხადია, უცნაურია ეს მოვლენა.

ასეთი გარდაუალი ზღუდეა ამ ორ, დაახლოებით ერთი ეპოქის ქართულ-სპარსულ ქმნილებათა გმირების ხასიათთა შორის!

რუსთველმა ფიცის ტრადიცია უფრო ლამაზი, მომხიბლავი და ამასთანვე გმირულ-რაინდული აბჯრით მოსილი დაგვიხატა ორ მეგობრის, ტარიელ-ავთანდილს შორის.

აი, რადიკალის ძალა, რომელიც ავთანდილს ყველაფერს ავიწყებდა, ოდნოდ ტარიელისადმი მიცემული ფიცი, სიტყვა გაესრულებინა ბოლომდე.

შოთას საკუთარი ფილოსოფია აქვს, გარკვეული სისტემა შემუშავებული. მისი მოქმედება არ არის შედეგი წუთიერი გატაცების, განზრახვისა და სხ. ყველაფერი მისი მსოფლმხედველობით დასაბუთებულია. მას არაოდეს არ გადაუდგამს ერთი ნაბიჯიც კი ამ დასაბუთების გარეშე. ამას ასეთ შემთხვევებში თვით შოთა მკაფიოდ გამოსტყვამს ხოლმე. და აი, ძმათა მიერ ფიცის არ გატეხა, სიტყვის შესრულება, არ მოტყუება, მისივე სისტემით არის შეფასებული და ის ყოველთვის ამ მიმართულებით მოქმედებს. რუსთველის აზრით: «კაცი ბრძენი ვერ გასწირავს მოყვარესა მოყვარულსა»; იცის რა რომ «სიცრუვე და ორპირობა ავნებს ხორცსა, მერე სულსა!» (ტ. 770). აქ მთელი ფილოსოფიაა მოცემული, და ქვემოთ (ტ. 771) ამას უკეთ განმარტავს.

«რადგან თავია სიცრუვე ყოვლისა უბედობისა,

მე რაუ გაკწირო მოყვარე, ძმა უმტკიცესი ძმობისა?

არა ვიქმ, ცოდნა რას მარგებს ფილასოფოსთა ბრძნობისა:

მით ვისწავლებით, მოგვეცეს შეერთვა ზესთ მწყობრთა მწყობრი-
სა». აქ შოთამ დაასაბუთა სიცრუვის მნიშვნელობა და ამიტომ:
«ვერ ვეცრუვები, ვერ ვუზამ საქმესა საძაბუნოსა.

პირის-პირ მარცხენს, ორნივე მივალთ მას საუკუნოსა». (778)
და მიუხედავად როსტევეანის სამეფო სასახლის და დიდებულთა
დიდი წინაღმდეგობის, ავთანდილი თავის პრინციპს მაინც ვერ
ულალატებს. ტარიელთან დადებულ ფიცს თუ არ შეასრულებს,
მისთვის სიცოცხლე არ არსებობს. ის შეპყრობილია ამ ძლიერი
ცუცხლით. მეფეს ეუბნება (ტ. 718):

«ვერ გავეტებ ზენაარსა, ვერ გავწირავ ხელი ხელსა,

რამცა სადა გაუმარჯვდა კაცსა ფიცთა გამტეხელსა!».

ასე ძლიერი იყო მნიშვნელობა ფიცისა ავთანდილისათვის, რომლის
შესრულებას ყველაფერს სწირავდა. და, ბოლოს, ისიც ვიცით,
რომ თავისი ძვირფასი იდეალი კეთილად და უვნებლად შეასრულა.

ჩვენ აქ აღარ გამოუდგებით სხვა ამონაწერთა მოყვანას, რაც
აუარხებელია ვეფხის-ტყაოსანში, უკეთესი ადგილებიც კი, და ეს
მკითხველმაც იცის. ამ მხრით ყველაზედ საინტერესო ადგილი
ვეფხის-ტყაოსანში ორია: ავთანდილის ანდერძი და ნესტანის წე-
რილი. ტარიელისადმი, ქაჯეთის ციხითგან მოწერილი.

«თუ მკითხველი ყველა სხვებთან ერთად ამ მეტად მნიშვნელო-
ვან მოვლენასაც კარგად ჩაუკვირდება, კიდევ ერთხელ დარწმუნ-
დება ავთანდილის მოქმედების სიმართლეში. მისთვის ნათელი შე-
იქმნება არა მარტო ეს სიმართლე, არამედ, რუსთველის იდეის
თვალსაზრისით, აუცილებლობაც ავთანდილ-ტარიელის ისეთი ურ-
თიერთობისა, რომელიც წარმოდგენილია ვეფხის-ტყაოსანში. ხო-
ლო ყველა ამის შემდეგ, რასაკვირველია, ყველა გაუგებრობანი,
რაც ბ. ზ. ავალიშვილის მიერ იყო გამოთქმული, ჰქრებიან ვით
ლამის ლანდები დღის სინათლეზედ.

7. ბ. ზ. ავალიშვილის
მიერ გამოთქმული აზრი.

შოთას მიჯნურობასა და მე-
გობრობაზედ ამ მცირე შენიშ-
ვნების შემდეგ, გავიცნოთ ბ. ზ.

ავალიშვილის დებულებები და შევაფასოთ.

1. ბ. ზ. ავალიშვილის აზრით „მეგობრობა ზოგჯერ მიჯნურობაზედ ისე აღამალა შოთამ, რომ ძნელია გაგება, ვისი სიყვარული სჭარბობს ავთანდილის გულში: თინათინისა თუ ტარიელისა“ (იხ. ვფხ.-ტყ.-ის საკითხები გვ. 149)?

როცა ავთანდილი გაპარვისას ქვაბში ტარიელს ვერ ნახავს, მოსთქვამს: «იტყვის: ღმერთო, რა შეგცოდნე შენ უფალსა, არსთა მხედსა, რად გამყარე მოყვარეთა, რად შემსწარ ამა ბედსა? ერთი ორთა მგონებელი, ვარ საქმესა წასაწყმედსა!» (841) მერე: «მოყვარემან ვარდის კონა გულსა მკრა და დამიწყლულა,

იგი ფიცი, ჩემგან სრული, მან აღარა გამისრულა;

მას თუ გამყრი, საწუთროვო, ჩემი ღზინი გარდასრულა,

სხვა მოყვარე თვალსა ჩემსა გაკიცხულა, გაბასრულა!» (842)

აქ „სხვა მოყვარედ“ ისიც „გაკიცხულად“, ვშიშობ, თინათინი უნდა ვიცნათო! ეს იმიტაც მტკიცდება, რომ ბოლოს, როცა ნესტანი ქაჯეთის ციხითგან გაანთავისუფლეს, ავთანდილი მაშინაც არ სცილდება ტარიელს, და ბოლოს, ფრიდონის საშუალებით, ძლივს მოახერხა ეს ტარიელმაო, ამბობს ბ. ზ. ავალიშვილი.

ამიტომ აქეთგან ის დაასკვნის, რომ თითქოს ავთანდილი ტარიელის სიყვარულს თინათინისაზედ მალა აყენებდა. ე. ი. აქ სჩანს მეგობრობისადმი უპირატესობის მინიჭება შოთას მიერო.

2. „ორ ძმათ-ნაფიცთა მეგობრული სიყვარული რუსთველის მიერ თითქმის იმავე სახითაა დასურათებული, როგორც ნამდვილი, კარგი მიჯნურობა“ (იხ. ვ.-ტყ.-ის საკითხები გვ. 150).

მოვიგონოთ ავთანდილის ტარიელზედ ნათქვამი (ტ. 715):

ამის ყმისა ცეცხლი მედების, წვა მჭირს მისისა მწველისა;

გკლავს სურვილი და ვერ ნახვა ჩემისა სასურველისა»ო.

ახლა შევადაროთ, რასაც თინათინზედ ამბობს 151 ტაევში:

ამოუკლავარ თინათინის სურვილსა და სიყვარულსა»ო.

კიდევ ავთანდილი ტარიელზე: «ამის ყმისა ცეცხლი მედების, დამწვა ცეცხლითა ცხელითა; შემებრალნეს და გავშმაგდი, გავხე გულითა ხელითა»ო (981 ტ.). ხოლო მეორე მხრით ხომ შოთას აზრითაც: «მიჯნური შმაგსა გვიქვიან არაბულითა ენითა». (29)

ასეთივე კილოთი მიუგებს ავთანდილს ტარიელიც (648 ტ.):

«მან მიუგო: უცხო უცხო ეგრე ვითა შეგიცვარდი?

გასაყრელად გეძნელები, იადონსა ვითა ვარდრა»ო და სხ.
ამ ორმა მოვლენამ ეჭვში შეიყვანა ბ. ზ. ავალიშვილი.

3. და ეს ეჭვი გააძლიერა მესამე გარემოებამ: ეს გახლავსთ ავთანდილ-ტარიელის ღამე ერთად დაძინების შემთხვევები, რაც გვხვდება სულ სამჯერ (ბ. ზ. ა. ახრით). პირველად, როდესაც მეგობრობის ფიცი დასდეს: «მას ღამესა ერთგან იცვნეს შვენი-ერნი ამხანაგნი» (650). ეს შემთხვევა, ნ. მარჩის დამოწმებით, ვთქვათ მეგობრული ფიცის წესი იყოსო, ამბობს ავალიშვილი, მაგრამ ასეთი შემთხვევა ხელშეშობდა მეორედ, როცა ტარიელი ლომ-ვეფხთა შარის დაბნედილი ნახა ავთანდილმა, მაშინაც «მას ღამესა ერთგან იცვნეს იგი ლომნი, იგი გმირნი (905), და მესამედაც, როცა ტარიელმა ავთანდილი ფრიდონასს გააცილა, აქაც «მას ღამესა ერთგან იცვნეს, ერთგ ნ მიწვეს ხისა ძირსა»ო. (928) ბ. ავალიშვილის შეხედულებით «შეუძლებელია რომ აქ ყველგან ფიცის რიტუალი იგულისხმებოდესო» (იხ, ვ-ტ. საკითხ. გვ. 152).

4. ვინაითგან ეს «არაბ-სპარსული სიტყვიერების ჰენგი შემდეგ მსოფლიო ლიტერატურის გარედ არ რჩება», ამიტომ ბ. ზ. ავალიშვილი ფიქრობს, რომ «ამისი ხსენება, თუნდაც რომ გაკერით, როცა რუსთველზედ ვწერთ არაა ზედმეტი. ზემოდ ნაგულისხმევი ჰენგი თვალსაჩინოა აღმოსავლეთში, და შოთა არაბულ-სპარსულ მსოფლიოსთან ხომ დაკავშირებულია თავისი განათლებითაც და იმ «ამბითაც», რომელს შეეძლო ამ მხრით ისეთი რამ ჰქონოდა, რაც წაშლილია და დაკარგული თვით ვ.-ტყაოსანში. ორიოდე მკრთალი ნიშანი კი დარჩებოდაო» (იგივე წიგ. გვ. 153)-

ეს სულისკვეთება აღბეჭდილია ავთანდილის ქებაში:

«ფრიდონ დადგა, ყმა წავიდა, შემხედველთა მკვლელი ტანი».

ამ გვარად, გარდა ამ 1003 ტაეპისა და ზემოდ აღნიშნული ავთანდილ-ტარიელის ურთიერთობისა, ბ. ზ. ავალიშვილი ფიქრობს, რომ «ამ ,,ტრადიციის“ ერთი სხვა გამოძახილიც მოიპოვება, თავისთავად მკრთალი და უმნიშვნელო, როსტვეანის და იმავე ავთანდილის ერთ დახასიათებაში» (იხ. ბ. ა. ვ.-ტყაოსნის საკითხ. გვ. 154). ნადირობაში შეჯიბრების დროს (ტაეპი 83):

«მეფესა ესე ამბავი უჩნს, ვითა მღერა ნარდისა,

უხარის ეგრე სიკეთე მისისა განაწარდისა;
აქვს მიჯნურობა ამისი, ვითა ბუღბულსა ვარდისა;
სიცილით ლაღობს, მიეცა გულით ამოსვლა დარდისა».

თუმცა „მართალია, როსტეფან-ავთანდილის სცენაში პატრი-
არქალური კილო იმდენად სჭარბობს, რომ ხსენებული ჰანგის
კვალი აქ თითქმის წაშლილია, საგულისხმოა კი, რომ მიჯნუ-
რობის ხსენება პოემაში აქაც შენახულია“ (იქვე: გვ. 155).

ასეთია ამ საკითხზედ ავალიშვილის შეხედულება და არგუ-
მენტები, რომელთა შეფასებას აქვე შევეცდებით.

8. ბ. ზ. ავალიშვილის შეხედულების კრიტიკა.

1. რომ თითქოს ავთანდილი
ტარიელის სიყვარულს მაღლა
აყენებდეს თინათინისაზედ, ეს

არ არის მართალი. ყოველ შემთხვევაში ამ ადგილითგან, რომელ-
ზეც ეყრდნობა მკვლევარი, ეს არ სჩანს.

«მოყვარემან ვარდის კონა გულსა მკრა და დამიწყლულა.

იგი ფიცი, ჩემგან სრული, მან აღარა გამისრულა.

მას თუ გამყრი, საწუთრო, ჩემი ლხინი გარდასრულა,

სხვა მოყვარე თვალსა ჩემსა გაკიცხულა, გაბასრულა»! (842)

აქ „სხვა მოყვარედ“ ბ. ზ. ავალიშვილი რომ თინათინს გულის-
ხმობს, შეცდომაა, რათგან ჯერ თინათინი ამას წინედ ტარიელ-
თან ერთად მოიგონა („ერთი ორთა მგონებელი“ და სხ.) და,
სხვათა შორის, ყოველთვის, როდესაც ავთანდილი მოცილებულია
თინათინს, სადაც არ უნდა იყოს ის, რა განსაცდელსა და საქმი-
ანობაშიც, — მას თინათინის აჩრდილი ელანდება. იქ, სადაც გამ-
ხნევებაა საჭირო, იგი მას ამხნევებს; ხოლო როდესაც დანაშა-
ულს სჩადის, ძრწოლა იპყრობს მას. ეს თითქმის ყველა შემთ-
ხვევებში არის აწერილი და ავთანდილის მიერ თინათინის გახსე-
ნების მომენტებიც იშვიათი გრძნობითური ლექსით არის გამოთ-
ქმული. აღნიშნულ ტაეპში კი მხოლოდ ტარიელზეა ლაპარაკი
და «სხვა მოყვარედ» ტარიელის მოპირდაპირედ ვინმე სხვა მე-
გობარი (განყენებულად) იგულისხმება და აქ თინათინი რა უთ-
აშია! ამას თვით ტერმინოლოგიაც ამტკიცებს. შოთა სხვათა შო-

რის, „მოყვარეს“, მეგობარს ეძახის. ვეფხის-ტყაოსანში ყველგან ტერმინს „მეგობარს“ ენაცვლება „მოყვარე“: «ვინ მოყვარესა არ ეძებს, იგი თავისა მტერია» (ტ. 834). «ჰხამს მოყვარე მოყვრისათვის თავი ჭირსა არ დამრიდად» (ტ. 685) და სხვა მრავალი. ხოლო არ არის ისეთი შემთხვევა, სადაც სატრფოს, „მიჯნურს“, „მოყვარე“ შეეცვალოს!

რომ თითქოს ავთანდილისთვის თინათინი არ არსებობს, თუ ტარიელს ვერ შეხვდა, (ჩვენ კი გვგონია პირიქით, რომ თუ ტარიელს ვერ შეხვდა, მაშინ თვით ავთანდილი არ არსებობს თინათინისთვის, როგორც დავალების ვერ შემსრულებელი, პირშავად დარჩენილი!) ე. ი. უტარიელოდ მისთვის თინათინიც «გაბასრულა, გაკიცხულა», — ეს აზრი ყოვლად შეუწყნარებელია დარუსთველის იდეოლოგიის თვალსაზრისით გაუგებარი.

პირიქით, ყოველივე ესე: ტარიელის გაცნობა, მისი დამეგობრება და სხვ., ავთანდილის სიყვარულის საგანმა, ე. ი. თინათინმა გამოიწვია. მაშინაც, როცა ავთანდილი პირველი ნახვის შემდეგ თინათინს გააცნობს ტარიელის ამბავს, თინათინივე ურჩევს (ისე როგორც ხალხურ ვეფხის-ტყაოსანშიც):

«შენ არ გატეხა კარგი გჭირს ზენაარისა ფიცისა.

ჰხამს გასრულება მოყვრისა სიყვარულისა მტკიცისა,

ძებნა წამლისა მისისა — ცოდნა ხამს, უი იცისა»ო. (688)

და ამ დავალების შეუსრულებლობა ავთანდილისთვის, ვითარცა თინათინის მიჯნურისათვის, არც ისე ადვილი საქმე იყო. აი, უტარიელოდ სხვა მოყვარე ჩირად რატომ უჩნდა. მაგრამ, ცხადია, მარტო თინათინის დავალების შედეგად როდი უნდა ვიცნათ ის.

ტარიელი მეორე ვაჟკაცია, ავთანდილის შემდეგ, მთელ იმ მსოფლიოში, რომელსაც ვეფხის-ტყაოსანი იცნობს. მოხდა მათი დამეგობრება და გასაკვირველი არაფერია, რომ ტარიელი ავთანდილისთვის ფრიად საპატიო სიყვარულისა და თანაგრძნობის ღირსი გამხდარიყო. და ავთანდილის მიერ გაწეული ზრუნვაც განხორციელებაა შოთას მეგობრობის თეორიისა, — „მისად რგებად ველთა რბენა“. თუმცა ამაში თვით ბ. ზ. ავალიშვილიც ეჭვდებდა და ამბობს: „მართალია, იმის თქმა შეიძლება, რომ მეგობრობის ამ გვარი უპირატესობა ტარიელის მნიშვნელობით აიხსნე-

ბა და ან გმირის გახვიადებას ემსახურება“ (იქვე: გვ. 149).

რაც შეეხება იმ აზრს, რომ ავთანდილი ბოლოსაც არ ეშვება ტარიელს, მაინც და მაინც ინდოეთში წამოვიდეთ, ესეც შვენიერი მაგალითია შოთას თეორიის და მისი ახსნაც ამავე მეგობრობის სფეროში მოინახება.

რუსთველის მეგობრობის ერთი მთავარი ატრიბუტთაგანი ხომ, როგორც ზემოდ აღვნიშნეთ, შემდეგია: «გავლენა და მოხმარება, მისად რგებად ველთა რბენა» (ტ. 758). და ამას ავთანდილი, როგორც მკითხველს მოეხსენება, ბრწყინვალედ ასრულებს. აგრეთვე, შოთას მეგობრობის თვალსაზრისით, მართლ «ველთა რბენა» არ კმარა, — დაწყებული საქმის ბოლომდის მიყვანაა საქირო, მას «ჰხამს გასრულება». და მის გმირებსაც ამის მეტი არა ჩაუდენიათ რა. ავთანდილს არც ერთი ნაბიჯი არ გადაუდგამს რუსთველის ბრძანების გარეშე.

და აი, მაშინ, როდესაც ქაჯეთის ციხითგან ნესტან-დარეჯანი გაანთავისუფლეს «მათ სამთა გმირთა მნათობთა», ზ. ავალიშვილი მაინც და მაინც მოითხოვს, რომ ავთანდილს და ფრიდონს თავი უნდა დაეკრათ ტარიელისთვის; გზა მშვიდობისა ეთქვათ და თავ-თავის სახლში წასულიყვნენ!

სიმართლე უნდა ითქვას, რომ ამ გვარი თავგადასავალის შემდეგ, ასე უბრალოდ დღევანდელი „ძმა-ბიჭებიც“ არ დასცილდებოდნენ ურთი-ერთს და ამას ტარიელ-ავთანდილს როგორ მოესთხოვთ. ჯერ ერთი, გმირი ავთანდილი ვერ ურიგდება სინდისს, — მან ტარიელისთვის ამდენი უბედურობა გამოიარა, ქალი იხსნა ტყვეობითგან, და ახლა რა მისი შესაფერი საქციელი იქმნებოდა, შუა გზაზედ მიეტოვებინა!? რა საკვირველია ავთანდილში იმ წუთს ამაზედ ფიქრი უფრო ძლიერი უნდა ყოფილიყო, ვიდრე იმაზედ, რომ მას თინათინი უცდიდა, — მით უმეტეს, რომ თინათინი ნესტანივით ტყვედ არ იყო, როგორც თვითანაც ამბობს!

რუსთველის იდეის მიხედვით, ავთანდილს სამსახური ტარიელისადმი აქ დამთავრებულად არ მიაჩნდა და, ცხადია, ავთანდილი, როგორც ბრძენი და ფილოსოფოსი, ამ საქმეს ბოლომდე მიუყვანელს ვერ დასტოვებდა. ამას უბრალო ვაქცაცობა და რაინდული ჩვეულებაც მოითხოვდა.

მიუხედავად ამისა, მეორე მხრით ტარიელის წინადადებაც რეალური და მიზან-შეწონილი იყო. სჯობს ეს აზრები გავიხსენოთ. როდესაც ნესტანის განთავისუფლების შემდეგ ფრიდონმა ტარიელს ქორწილი გადაუხადა, ტარიელმა ფრიდონის პირით ავთანდილს შეუთვალა (ტ. 1447):

«უთხარ: ,,ძმაო, რა გარდიხდის შენგან ჩემსა ჭირნახულსა!

ღმერთი მოგცემს წყალობასა მისსა, ზეცით შენახულსა!

თუ ვერა ვიქ საწადელსა შენსა, შენთვის განზრახულსა

არა ვნახავ სახლსა ჩემსა, არ დარბაზსა, არცა ხულსა«».

აი რატომ მისცა წინადადება ტარიელმა ავთანდილს. ტარიელსაც უღრენდა გული მეგობრობის. მასაც სწავდა ავთანდილის თინათინისადმი ცეცხლი, თვითონ ,,მიხვდა საწადელსა“ და ახლა უნდოდა ავთანდილის საწადელიც აესრულებინა. მასაც უნდოდა ენახა ისინი ერთად შეყრილი. ეს აზრი არც ულოდიკო იყო და ბოლოს რუსთველმაც ხომ ასე ჩაადენინა. მაგრამ არც ავთანდილი იყო თავის პასუხში მცდარი, რათგან ჯერ, როგორც აღვნიშნეთ, მას საქმე დამთავრებულად არ მიაჩნდა, და მერე ამ გვარ წინადადებაში შეუჩაცხყოფაც დაინახა. აი რა უპასუხა ავთანდილმა (ტ. 1454): «ესეა ჩემი საწადი და ჩემი მოსანჯომარე:

ინდოეთს განაზო მორჭმული, საჯდომთა ზედა მჯდომარე;

გვერდსავე გიჯდეს მნათობი, პირი ელვათა მკართმარე;

მებრძოლნი თქვენნი მოგესრნეს, არ ვინ ჩნდეს მუნ მეომარე».

აი თურმე რა მიაჩნდა ავთანდილს თავის საქმის ,,გასრულებად“ (ამ დროს ტარიელის სამეფოს მტრები იკლებდნენ, ამიტომ საინტერესოა ავთანდილის ის აზრიც, რომელიც გამოთქმულია უკანასკნელ სტრიქონში. ამაზედ მერეც ვნახავთ). და მერე (ტ. 1455):

«რა გამისრულდეს ესენი ჩემნი გულისა ნებანი,

მაშინლა მივალ არაბეთს, მომხვდეს მის მზისა ხლებანი».

აქეთგან ყველასათვის ადვილი გასგებია, რა იყო აზრი ავთანდილის დაქინების, რა იყო მისი გულის ნება, და არა ის, რაც ბ. ზ. ავალიშვილს ჰგონია.

ხოლო როდესაც ავთანდილმა ტარიელის სიტყვები იუკადრისა კიდევ, აქაც მას ის საბუთი ჰქონდა, რომ ტარიელის შეველა თავისთვის დიდად სწყიროდ არ მიაჩნდა. აი, ამაზეც რას ამ-

ბოზს ის: «სთქვა თუ: „მეშველი რად მინდა, მჭირს არავისგან წყლულობა; ჩემი მზე არცა ქაჯთა ჰყავთ, არცა სჭირს ლხინ-ნაკლულობა“»ო (ტ. 1449).

მაგრამ, მიუხედავად ამისა, მაინც ტარიელის წინადადება მიიღეს. ავთანდილი აქ ტარიელს დაეთანხმა და წავიდენ არაბეთს (*).

და ბოლოს, როდესაც „მიხვდა მათი საწადელიც“, თინათინს «გვერდსა დაუსვეს ავთანდილ, სურვილსა მოეკლა ვისსა». (1519) რომ მეგობრული მოვალეობა ასე ძლიერი იყო, ე. ი. რომ აქ ავთანდილი ცათამდის მართალი იყო ამ მოვალეობის თვალსაზრისით, ამას ესეც ამტკიცებს: როცა ტარიელი მივიდა არაბეთს და თინათინ-ავთანდილსაც ქორწილი გადაუხადეს, როცა ჰოეტის თქმით, «რას ვაგრძელებდეს გარდაჰხდეს დღენი ერთისა თვისანი.» (1536 ტ.) და ტარიელი კიდევ იქ ქეიფობდა, მაშინ მის სამეფოს მტერი აოხრებდა და მშველელს ითხოვდა დროზედ. ხოლო ერთი თვის შემდეგ შეუთვალა ტარიელმა ავთანდილის პირით როსტევანს: «... შენი სიახლე კმა ჩემად ლხინად ყოველად; მტერთა აქვთ ჩემი სამეფო, ვიცი მუნ შიგან მძოველად. (1537)

წავიდე, ავი არ მიყავს მე აქა დაყოვნებამან»ო. (1538)

ეს როგორღა მოგწონსთ? მიუხედავად იმისა, რომ ტარიელის სამეფო მტერსა აქვს ხელთ, მაინც მეგობრობის მოვალეობის მოსახდელად დაივიწყა მან სამშობლოს უბედურება და ერთი თვე გაჩერდა. და ამის შემდეგ ასეთივე საქციელი ავთანდილისა რად უნდა გვიკვირდეს?!

აქეთგან ერთხელ კიდევ ირკვევა, რომ სხვა რამ აზრის გამოთქმა ამ უკანასკნელ შემთხვევაზედ ყოველად შეუძლებელია!

(*) ხედავთ, რა ოსტატურად არას ყველაფერი მოწყობილი: იქ, სადაც ტარიელის საქმე კეთდებოდა, ავთანდილი ბრძენის და დამრიგებელის როლს ასრულებდა და ტარიელიც მას უსმენდა და ემორჩილებოდა. როცა ჯერი ავთანდილის საქმეზედ მიდვა, ახლა უკუღმა: ტარიელს ემორჩილება ავთანდილი, რათგან შოთას სწამდა, რომ: „სხვისი სხვამან უკეთ იცის სასარგებლო საუბარი“ო.

2. ის, რომ რუსთაველი მეგობრობისა და მიჯნურობის ხოტბას ერთგვარი ფრაზეოლოგიით გამოსახავს, მართალია.

თუ შოთა ავთანდილის პირით ტარიელს ისევე უგაღობს, როგორც თინათინს, ეს კიდევ არ არის დამამტკიცებელი ავთანდილ-ტარიელის რაიმე უცნაური ურთიერთობის. ეს რომ მართალი იყოს, მაშინ ვეფხის-ტყაოსნის ყველა გმირები ავთანდილ-ტარიელის ამგვარი კორპორაციის ღირსეულ წევრებად უნდა ჩავთვალოთ, რათგან ვეფხის-ტყაოსნის ყველა გმირი შოთას ერთნაირად აქვს შექმნილი, ერთნაირი ფერადებით და ერთგვარივე სინაზით, — განსხვავება მხოლოდ მათ როლებშია. კიდევ მეტიც. შოთა ქალების და ვაჟების დახასიათების დროსაც ერთნაირ სიტყვებს და შედარებებს მიმართავს, ერთნაირი ეპითეტებით ამკობს მათ. ეს რუსთველის სტილის დამახასიათებელი თვისებაა.

ჩვენ წემოდ აღვნიშნეთ შოთას მიჯნურობისა და მეგობრობის ხასიათი და დავაწმუნდით, რომ მისი გაგების მიხედვით მას ხელს არ უშლის ამგვარი იგივეობითი გამოხატვა სამიჯნურო და მეგობრობის გრძნობებისა და ამას თვით ბ. ზ. ავალიშვილიც ადასტურებს, როცა ამბობს: „ორ ძმად-ნაფიცთა მეგობრული სიყვარული რუსთველის მიერ თითქმის იმავე სახითაა დასურათებული, როგორც ნამდვილი, კარგი მიჯნურობა. და არც გასაკვირველია, ვინაიდან იდეალური, პლატონისებური მეგობრობა და რუსთველისვე მიერ ნაქები უხორცო, კარგი მიჯნურობა ახლო ნათესავეებია“ (იქვე გვ. 150).

ჩვენ, მაინც, წემოდ თქმულის დასამტკიცებლად, უამრავი მაგალითებითგან მოვიყვანთ მხოლოდ ზოგიერთს და ვნახავთ, რომ ერთგვარი ხოტბით მართლ ტარიელ-თინათინი კი არაა შესხმული, არამედ არც ერთი გმირი არ არის შოთას მიერ ამავე სტილით შექმნის გარეშე დატოვებული. აი ამისი მაგალითები, რაც ნათქვამია სხვა და სხვა გმირებზედ კოეტის მიერ, ან ამ გმირთაგან ურთი-ერთზედ, ან მათგანვე პირადად თავიანთ თავზედ.

ტ ა რ ი ე ლ ზ ე დ

პოეტი ამბობს:

იქ, სადაც «ნახეს უცხო მოყმე ვინმე» (ტ. 84)
«ტრემლსა ვარდი დაეთრთვილს, გულსა მდულრად ანატირსა».

როცა ტარიელი ხმას არ იღებს:
«არცა გახლიჩნა ბაგეთად თავი ვარდისა კონამან». (89)

ხატაელთა ჯაშუში ტარიელს ეუბნება:
«მკვდარი მიმძიმს სანახავად, ტანი მჭევრი, პირი ვარდი». (418)

ტარიელივე ამბობს:
«ხუთისა წლისა შევიქენ, მსგავსი ვარდისა შლილისა». (310)

«მზესა მე ვჯობდი შვენებით, ვით ბინდსა უამი დილისა;
იტყოდეს ჩემნი მნახავნი: მსგავსია ედემს ზრდილისა». (311)

«ძალად ლომსა, თვალად მზესა, ტანად ვგვანდი
ედემს ზრდილსა» (321).

ა ვ თ ა ნ დ ი ლ ზ ე დ

პოეტი ამბობს:

«საროსა მჯობი ნაზარდი, მსგავსი მზისა და მთვარისა.
ჯერ უწიერული, სადარო ბროლ-მინა საცნობარისა». (40)

«თავსა კზის პირ-მზე ავთანდილ, მჭვრეტთაგან მოსანდომია,
სპათა სპასპეტი, ჩაუქი ვითა ვეფხი და ლომია». (57)

«ყმა მეფისა ბრძანებასა, ლალი, წყნარად მოისმენდა.
თავ-მოდრეკით გაიღიმა, გაცინება დაუშვენდა,
თეთრთა კბილთა გამომქრთალსა შუქსა ველთა მოაფენდა». (64)

«დილასა ადრე მოვიდა იგინა ზარდი სოსანი,
ძოწეულითა მოსილი, პირად ბროლ-ბადახშოსანი». (72)

ნადირობის დროს:

«ავთანდილის შემხედველთა: ჰგავსო ალვას, ედემის ხეს». (77)

როცა ავთანდილი ნადირობის დროს იმარჯვებს, მეფეს:
«უხარის ეგრე სიკეთე მისისა განაზარდისა,
აქვს მიჯნურობა ამისი, ვითა ბულბულსა ვარდისა». (82)

როცა ავთანდილი პირველად სტოვებს თინაფინს და მიდის;

«ვარდი მის მზისა გაყრილი უფრო და უფრო სჭკნებოდა». (179)

როცა ტარიელი ნახა, დაბრუნდა და თინათინთან ერთად იყო:
«მუნ ბროლი და ვარდ-გიშერი გაეტურფა სინაზესა». (667)

ფ რ ი დ ო ნ ზ ე დ

ტარიელი ამბობს:

«მუნ მომეწონა ფრიდონის სიქველე-სიფიცხენია:
იბრძვის ლომი და პირად მზე, იგი ალვისაც ხენია». (599)

სამივე გმირზედ ნათქვამია:

«ჰგვანდა, თუმცა შეყრილ-იყვნეს ო რ ნ ი მ ზ ე ნ ი, ე რ თ ი
მ თ ვ ა რ ე» (ტ. 1358) და სხ.

ნესტან-თინათინზედ აღარაფერს ვამბობთ, რათგან მთელი ნაწარმოები მათი ხოტბითაა (მსგავსივე ტერმინოლოგიით გამოთქმული) სავსე. არც სხვა დანარჩენ გმირებზედ განვაგრძობთ სიტყვას, რათგან ყველა მათაგანი თავთავიანთი როლის მიხედვით ნაწარმოებში ასევე არიან შემკულნი, და დავკმაყოფილდებით მხოლოდ მთავარი გმირების შესახები მაგალითებით.

როგორც დავინახეთ, ეს გალობა ხან ლომ-გმირობის ფრაზეოლოგიით იხატება, ხან ნაზი და მსუბუქი ვარდ-გიშერის ენით ითქმის. რუსთველმა როგორც დიდმა ფსიქოლოგმა და სიტყვის ოსტატმა, იცის დრო, როდის რომელი სტილი მოუხდება. სევდისა და მელანქოლიის ან რაივე იდილიური სურათების დახატვის დროს ის ნაზად მუსიკობს. ბრძოლისა და „საგმირო საქმეთა“ დროს ის ლომ-გმირის ენით შეტყვევებს (*).

ამავე წესს ემორჩილებიან რუსთველის უშესანიშნავესნი შედარებანი, სიბრძნით სავსე აფორიზმები, ხანდა-ხან მოსწრებული სიტყვებიც კი. და მართლაც, იმის-და მიხედვით თუ ვის უგალობს, რუსთველი ერთნაირს დროს და ერთნაირი სურათის დახატვისას ხშირად ერთნაირი აზრის გარდა ერთსა და იმავე სიტ-

(*) ამიტომ ბ. ზ. ავალიშვილს შოთას მიერ ავთანდილის ხანდისხან ისე ნაზი შექობა არ უნდა უკვირდეს!

ყვებს ხმარობს. აგრეთვე მსგავს ადგილებში რუსთაველი მთელ სტრიქონებსაც იმეორებს ხოლმე, ან ზოგჯერ ფრაზაში მხოლოდ ზოგიერთ სიტყვებს სცვლის. შემოდ მოყვანილი სამი შემთხვევა, ავთანდილ-ტარიელზედ რომ ნათქვამია: «მას ღამესა ერთგან იყვნეს...»^ა და სხ. ერთი საუკეთესო მაგალითია ამისი და სხვაც მრავალი ამისთანა.

ჩვენ მოვიყვანთ მხოლოდ ორ უშვენეირეს ადგილს ვეფხისტყაოსნიდან.

ა) ავთანდილ-ასმათის შეხვედრაზედ აი რას ამბობს შოთა:

«ამარტის ფერად შესცვალა ბროლის ცრემლისა ბანამან.

დიდხან იტირეს ყმამან და მან ქალმან შაოსანამან»^ა. (269)

ბ) ხოლო მაშინ, როცა ტარიელი ავთანდილს უყვება იმ ამბავს, როდესაც პირველად დაბნდა:

«ზაფრანის ფერად შესცვალა ბროლი ცრემლისა ბანამან,

გული უფრორე დამიჭრა ათიათასმან დანამან;»^ა და სხ. (346)

აქეთგან კიდევ ერთხელ ცხადი ხდება ბ. ზ. ავალიშვილის შეცდომა, რომ რუსთაველის მიერ ტარიელ-თინათინზედ ერთნაირი ფრაზების განმეორება კი არ აღნიშნავს რაიმე განსაკუთრებულ მოვლენას, რომელიც თითქოს ავთანდილის ტარიელთან «სამიჯნურო» ურთიერთობით აიხსნებოდეს, არამედ ეს არის თვით შოთას სტილისა და საერთოდ მისი შემოქმედების ძირითადი თვისება (*).

(*) არა მარტო შოთას საერთოდ იმ ეპოქის სხვა ლიტერატურის ძეგლებშიც უხვად ნახავს კაცი ისეთ სტილისტიურ გამოთქმებს, რაც ვეფხისტყაოსანს ახასიათებს, ასე რომ ამ შემთხვევაში ეს სტილი უკვე ეპოქის დამახასიათებელიც არის. აი მაგ. ივანე შავთელის აბდულ-მესიაში რას ვკითხულობთ:

„... მეფეე მალალო, ქცევა მდაბალო,

— ლომისა მსგავსო ძალად და გულად,

— ალვისა რტოო ყოვლად მარტოო,

— მკვრეტთ სასურველო მოსარხეველად

— ვარდზედ გაშლილო ყორნისა ბოლო,

— ქმნილო სუნელთა მოსაფრქვეველად“.

აქაც ხომ იგივე სტილია. ერთ და იმივე დროს პოეტი დ. აღმაშენებელს ლოქსაც ადარებს და ვარდსაც. მაშ აქ რაღა უნდა ვიფიქროთ!?

3. მესამე არგუმენტი ბ. ზ. ავალიშვილისა ისე სუსტია, რომ მასზედ არსებითად შეჩერება არ ღირდა, მაგრამ მაინც გავსინჯოთ, რათა მისი უნიადაგობაც ნათელი გახდეს.

მოვიყვანოთ ყველა შემთხვევები ავთანდილ-ტირიელის ერთად დაძინებისა:

ა) როდესაც ტარიელმა უამბო თავისი თავგადასავალი, მაშინ უთხრა ავთანდილს:

«გვიამბე ჩემი ამბავი სიცოცხლე-გაარამებულმან!»

აწ წადი, ნახე შენი მზე, ნახვისა მოყამებულმან»ო, (642) ავთანდილი აძლევს მას მთელ რიგ დარიგებებს: «ასი გმართებს გაგონება, არ გეყოფის არ ერთხელი» და მერე ფიცს მისცემს, რომ ის წავა ჯერ თინათინთან: «აწ მე მინდა ნახვა მისი, ვისგან დამწვავს ცეცხლი ცხელი»ო (645). და მერე (647 ტაეპი):

«კვლავ მოვიდე შენადნახვად, შენთვის მოვკვდე, შენთვის ვირო, ღმერთსა უნდეს, ვისთვის ჰკვდები, მისთვის აგრე არ გატირო»ო. და აი, ამ ამბის შემდეგ უკვე დაღამებულნი იყო და იმ ფიცის წესსაც რომ თავი დავანებოთ, სად უნდა წასულიყო ავთანდილი! სადღაც ველად გაჭრილა ორა მეგობარი, თუნდაც ორიადამიანი, უკაცრიელ სივრცეში, რომ «მას ღამესა ერთგან იყვნეს შვენიერი ამხანაგნი» — რა გასაკვირველია! — სრულიად ბუნებრივია, და შოთა სწორედ მაშინ უღალატებდა თავის იდეას, რომ ავთანდილი იმავე ღამით ვაესტუმრებინა, რათგან ავთანდილს საძებარი აღარაფერი ჰქონდა ჯერჯერობით, და, როგორც ყოველთვის, განსაკუთრებით ასეთ შემთხვევაში ავთანდილს აჩქარება არ უყვარდა და ეს სიდინჯე და დაყოვნება ზომიერად ყველგან დაცული და გამართლებულია.

ბ) მეორედ ერთად დაძინების შემთხვევა გვხვდება მაშინ, როდესაც ავთანდილი ტარიელს ნახავს დახოცილ ვეფხ-ლომის შუა დაბნედილს, გამოათხიზლებს მას და მივლენ ქვაბს:

«მას ღამესა ერთგან იყვნეს იგი ლომნი, იგი გმირნი,

იუბნეს და გააცხადეს თავ-თავისად მათი ჭირნი»ო. (905)

ამ ადგილს ცუდი რამის ამოკითხვა შეუძლებელია, რათგან ავთანდილი ის იყო შეხვდა, წაიყვანა ტარიელი ქვაბს, და მას შეხვედრამდე ხომ ვერ დატოვებდა?! და კიდევ მეტი, მათ ერთად

სავაგლახებელიც ჰქონდათ. ამას შოთაც აცხადებს ზემოდ მოყვანილ მეორე სტრიქონში.

გ) მესამე შემთხვევაც აი როდის მოხდა.

ავთანდილი დიდი მუდარისა და რჩევების შემდეგ დაიჯილბეგებს ტარიელს მისი სატრფოს ძებნის საქმეში. ტარიელი აცილებს მას ფრიდონისაკენ. გზაში შემოაღამდათ, ამიტომ:

«არ გაიყარნეს მას ღამით, კვლავ ცეცხლი გაიზიარეს». (425) მეორე დღესაც, როცა ავთანდილი გააცილა და უკან უნდა დაბრუნდეს ტარიელი, აქაც (428 ტ.)

«მას ღამესა ერთგან იყუნეს, ერთგან მიწვნეს ხისა ძირსა» (*).

და აქაც გაუგებარია სხვა გვარი აზრი. მაშ როგორ მოქცეულიყვნენ? წასულიყვნენ თითო დღის სავალზედ, ცალკე დაქინათ მეგობრებს და დილით ისევ შეყრილიყვენ? ზნეობის და რაინდობის მქადაგებელ რუსთველს რომ სცოდნოდა, რომ შვიდასი წლის შემდეგ მის გმირებს ასეთ რასზე დასწამებდენ, შეიძლება ასეც მოაქცეოდა და მეგობრებს ერთად აროდეს დაძინებდა.

ეს გაუგებრობაც იხსნება, როცა გავიხსენებთ ავთანდილის მოთქმას ტარიელის გაცილებისა და მისგან გაყრისას. აი რას ამბობს შოთა ამ წუთში ავთანდილის განწყობილებასზედ:

«ველს მაშინ მხეცნი ძღებოდეს ცრემლითა მუნ ნატირითა;

ვერ დაივსებდა სახილსა, იწვის ცეცხლითა ხშირითა;

კვლავ თინათინის გონება ავსებს უფრორე ჭირითა»... (933)

ამ საკითხზედ საუბარს ვამთავრებთ შემდეგი კითხვით:

ტარიელ-ავთანდილს ასეთი საქმისათვის რად სჭირდებოდათ მაინც და მაინც ღამე ერთად ყოფნა?! ისინი ხომ ამ უზარმაზარ, თვით თუ წლით სავალ სივრცეში მართლნი იყვენ, და დღეს ვერ გამოიყენებდენ (**)?!

(*) აქ უკვე ოთხი შემთხვევაა ბ. ავალიშვილის მიერ დასახელებული სა-
მის მაგიერ.

(**) როდესაც ტარიელი ხატაველებზედ გალაშქრების წინ სამასი ვაცით დაბანაკებული იყო, მოდიან რამაზ მეფის მოციქულები ტარიელის მოსატყუ-

4. რომ აღნიშნული ჰანგი მსოფლიო ლიტერატურის გარედ არ რჩება, ამის ნიშნებს ვხედავთ შექსპირის სონეტებსა და გოეტეს „დივანშიცა“, და მაშასადამე ვეფხის-ტყაოსანშიაც შეიძლება ამათ კვალი აღმოჩენილიყო, ამბობს ბ. ზ. ავალიშვილი. ამაზედ ჩვენ მოკლედ ვუპასუხებთ: რომ ანალოგია მეთოდოლოგიაში ყველაზედ უსუსტეს მეთოდად არის ცნობილი და ის ძალიან იშვიათ შემთხვევაში გამოდგება ხოლმე საბუთად.

და ისიც, რომ ბ. ზ. ავალიშვილი ამ გვარ კვალს როსტევეან-ავთანდილის ურთიერთობაშიც ხედავს, დამყარებულია გაუგებრობაზედ, რათგან, როგორც ყველა შემთხვევაში, აქაც შოთა დიდი სიყვარულის გამოსახატად, თუნდაც მშობლიურისა, იმ გვარსავე გამოთქმებს მიმართავს, როგორც მიჯნურობის გამოხატვის დროს.

მაგრამ ის მშობლიური სიტბო, რომელიც ამ გვარ სიყვარულთა შორის ერთგვარ მწღვარს აჩნევს, საჩინო ზოლივით მიცვება როსტევეან-ავთანდილის ურთიერთობის გამომხატველ ადგილებს.

როსტევეანს ავთანდილი შვილივით უყვარდა, რათგან ჯერ ის მისი გაზრდილი იყო და მერე, (მიუხედავად ეჭვისა, რომელიც მას აწუხებდა ადრე) თავის შემდეგ ერთად ერთ გმირად მიაჩნდა იგი მთელს საბრძანებელში. ის ამბობს (ტ. 63):

«კოტასა შემწვეს ავთანდილ ჩემგანვე განაზრდობითა»ო.
მაშინ კი, როცა ავთანდილმა დაამტკიცა ვაჟკაცობა, როსტევეანს ის ეჭვიც გაებნა და (ტ. 82):

«უხარის ვგრე სიკეთე მისისა განაზარდისა,
აქვს მიჯნურობა ამისი, ვითა ბუღბუღსა ვარდისა»ო.
ეს ტერმინოლოგია რომ მხოლოდ მამაშვილური სიყვარულის სიძლიერის გამოსაჩენად არის ნახმარი, ამას სხვა ადგილებიც ამტკიცებს.

რადუქსაც ავთანდილი პირველად მიდის ტარიელის საძებრად,

ებლად «მითხრეს: მეფე მოგახსენებს, მეცა შენ კერძ ვიარები და სხ.

მეტად ამოდ ვუაღერსე, ერთგან დაწვნეს ვით მაყრები».

აქეუგან სჩანს, რომ ეს მოციქულები ერთად დაუძინებია ტარიელს და ცხადია «ერთად დაწვნეს» პირდაპირი მნიშვნელობით იხმარება.

გამომწვიდობებისას (ტ. 145):

«ვეფე ყელსა მოეკიდა, გარდაჰკოცნა ვითა შვილი,
სხვა მათებრი არ ყოვილა, არ გამწრდელი, არ გაწრდილი».
აქეთგან ნათელია, რომ ყოველივე ესე ემსახურება მათ შორის
სიყვარულის გაწვიადებას, რაც ამადლებულია ნამდვილ მამაშვი-
ლურ სიყვარულამდე და აქ სხვა ურთიერთობის ძებნა დიდი შეც-
დომა იქმნებოდა.

გვგონია აქ ყველაფერი ნათელი უნდა იყოს და ბ. ზ. ავალი-
შვილის არგუმენტებზედ საუბარს შევსწყვეტთ და საბოლოოდ
გადავალთ საკითხის მთლიანად განხილვაზედ.

9. რამდენიმე გამოთქმა.
რუსთველის გმირთა ურ-
თიერთობის საკითხი.

მაგრამ ჯერ კიდევ რამდე-
ნიმე ტერმინის მნიშვნელობა
უნდა გამოვარკვიოთ, რათგან
ხშირად ბ. ზ. ავალიშვილის

შეხედულება ამ ტერმინების იმ გვარად გაგებაზეა დამყარებული,
რომელიც ხელს უწყობს მის ძირითად შეხედულობას.

ჩვენ ზემოდ გამოვარკვიეთ «მარგალიტის» და «ტკბილის»
მნიშვნელობა სხვა და სხვა შემთხვევაში. აქ კიდევ გვანტერესებს:
1. «ნდომა», «სურვილი» და 2. «საწადელი გულისა».

ვეფხის-ტყალსანში «ნდომა» ყველგან ზოგადი ცნების მნიშ-
ვნელობით იხმარება, კონკრეტულ შემთხვევებში კი ფრაზის მი-
ხედვით უნდა კონკრეტული აზრი ვიგულისხმოთ. ის ყველგან
ნიშნავს: სურვილს, წადილს მისახწევად, განწრახვის შესასრუ-
ლებლად და სხ.

მაგალითად, როცა ხატაველთა ზედა გამარჯვებული ტარი-
ელი ბრუნდება, ხალხი თავს იყრის და სტკბება მისი ჭკრეტით,
ამაზედ ამბობს (ტ. 451):

«დგანან ტურფანი კარავნი მოედანს ჩამოდგომილსა,
საუბრისა და ჭკრეტისა ჩემისა მას მონდომილსა»ო.

ფატმანზედ ნათქვამია (ტ. 1060):

«ფატმან-ხათუნს ავთანდილის გულსა ნდომა შეუვიდა,
სიყვარული მეტის-მეტი მიემატა, ცეცხლებრ სწვიდა»ო.

აქ შეიქმნა «ნდომა» ცოტა სხვა გვარადაც გავიგოთ, თუმცა აქ მისი გულის დაპყრობაც იგულისხმება, რათგან ავთანდილის სიყვარული ჩაუვარდა გულში, «გულსა ნდომა შეუჭიდა».

ჩვეულებრივი მნიშვნელობით იხმარება სიტყვა «ნდომა» ვის-რამიანშიც. მაგალითად, როცა შაჰრომ გადისწყვიტა ვისის ვირუსათვის შერთვა, მაშინ მიმართა ვისის მისი სურვილის შესატყობად და, როცა თანხმობა მიიღო, ამაზედ მწერალის ამბობს: «რა დაუდასტურდა ქალისაგან ნდომა ვიროსი, მასვე წაშსა უჭმნა, რაცა მისსა ბრძანებასა და ფარმანსა ქვეშე...» იყო და ს. აქაც ვხედავთ, რომ ეს ტერმინი სურვილის მიღების, კმაყოფილებას გამომხატველია.

ასევე საწადელი გულისაც ზოგადი მნიშვნელობით იხმარება. მაგალითად, როდესაც ავთანდილმა დაიწყო ასმათი და ტარიელის ვინაობა გამოათქმევია, ნათქვამია (ტ. 244):

«ავთანდილს ღმერთმან წადილი მისცა, გულისა ღზინება»ო. და როცა თანათინმა შეიტყო ავთანდილისაგან ტარიელის ამბავი, პოეტის ამბობს (ტ. 683):

«ქალსა რა ესმა ამბავი, მიჰხვდა წადილი ნებესა»ო. აქ ჩვენ ვიკითხვართ, რა იყო ეს წადილი: ტარიელის ამბავის შეტყობა. და გასაგებია აღნიშნული ფრაზის მნიშვნელობაც. და სხვაც.

ამ გამოთქმათა განმარტების შემდეგ კიდევ ერთხელ აშკარა ხდება, რომ მაშინაც კი, ყველა დანარჩენი უსაფუძვლობაც რომ ჩამოვაცილოთ ბ. ზ. ავალიშვილის აზრს, ეს ფაქტიც სრულებით უარყოფს მას.

ახლა განვიხილოთ გმირთა ურთიერთობა რუსთველის გამოთქმების მიხედვით.

ჩვენ ჩაუკვირდით ბ. ზ. ავალიშვილის აზრს, გავყევით მის ლაღიკურ ხაზს და მეტად უცნაური სურათი გადიშალა ჩვენს წინ:

თუ ბ. ავალიშვილი ვეფ.-ტყაოსანში ხედავს მხოლოდ პატარა კვალს „ბერძნული“ ტრადიციისა, სახელდობრ ავთანდილ-ტარიელისა და ავთანდილ-როსტევეანის ურთიერთობაში, ჩვენ, თუ მისივე მეთოდით ძიებას განვაგრძობთ, იმ დასკვნამდე მივალთ, რომ უნდა აღვიაროთ: ვეფხის-ტყაოსანში მცირე კვალი კი არა, ყველა გმირები ამ ფერხულში არიან ჩაბმულნი და ჩვენს წინ იშ-

ლება სურათი, სადაც ვეფხის-ტყაოსნის გმირთა მთელი ამქარი, ყველა გამოუკლებლად, მღერის ამ კანგზედ, ხოლო დიდი კომპოზიციური რუსთველი დირიჟორის ჯოხით ხელში და ბრძანებლობს მათ!

მკითხველის ყურადღებას ცოტა ხნით შევაჩერებთ და ვაჩვენებთ, რომ ბ. ზ. ავალიშვილის ლოდიკურ ხაზს მართლა აქამდე მივყევართ.

თუ ვეფხის-ტყაოსანში ასეთი კვალი აღმოაჩინა ბ. ზ. ავალიშვილმა და თავისი აზრი დაამყარა განსაკუთრებულ გამოოქმებზედ მკითხველი დაინახვას, რომ შოთა ყველა გმირებს ამ გვარ ენაზედ ალაპარაკებს და ყველას ასეთივე სიტყვებით ასხამს ქებას.

ვეფხის-ტყაოსანში არც ერთი, როგორც პირველი ისე მეორე თუ მესამე ხარისხიანი გმირი არ მოიპოვება, რომლის შესახებაც შემოხსენებული აზრი არ გამართლდებოდეს! თითქმის ყველა გმირების ურთიერთობა უნდა გავიგოთ ბ. ზ. ავალიშვილის აზრით!

შოთას მთავარ გმირთა ურთიერთობა აი როგორ აქვს დახატული არა მარტო ერთმანეთთან, მათ პატრონ-გამზრდელებთან და მათ სუვა ნაცნობ-მეგობრებთან, არამედ ისეთ ხალხთანაც, რომელსაც ცხოვრებაში შემთხვევით შეხვედრიან სადმე.

ა. ავთანდილის ურთიერთობა.

1. ავთანდილ-როსტევანი. როსტევანს ავთანდილზედ:

«უხარის ეგრე სიკეთე მისისა განაზარდისა,
აქვს მიჯნურობა ამისი, ვითა ბუღბუღსა ვარდისა». (82)

ავთანდილი როსტევანს სწერს ანდერძში:

«წესი არის მამათაგან მოჭირვება, ჭირთა თმენა». (ტ. 776)

«აჰა, გამზრდელა, მოგშორდი, წაველ გულითა ხელითა!» (788)

2. ავთან.-ტარიელი. პირველად როცა შეხვდა, ავთანდილი ეუბნება ტარიელს:

«იაგუნდი ეგრეცა სჯობს, ათასჯერცა მინა მინდა,—

შენ გიახლო სიკვდილამდის, ამას მეტი არა მინდა». (292)

როცა ტარიელმა ავთანდილს უამბო თავგადასავალი და სთხოვა ახლა სახლში დაბრუნებულიყო:

«ავთანდილ უთხრა: მე შენი გაყრა არ მომეთმინების;
«თუ გაგეყრები, თვალთაგან ცრემლიცა დამედინების»ო. (642)

ავთანდილი თინათინს ასე უხასიათებს ტარიელსა:

«მუნ პირი მსგავსი ვარდისა, მაგრა აწ ფერ-ნაკლულისა»ო. (678)

«ნუ მკითხავ, ქება რა გკადრო, ჩემგან არ გაგეგონების:

მისსა მნახავსა ნახული აღარა მოეწონების»ო. (681)

«აჰა, მაქვსმცა უმისობა ლხინი არმად, თავი ფლიდად»ო! (685)

ავთანდილი ტარიელზედ ამბობს (ტ. 707):

«წევს, იტყვის: გულსა სალხინო რამცალა დავუხახეო?

მოგშორდი ედემს ნაზარდო, ტანო ლერწამო და ხეო,

შენთა მჭვრეტელთა ნიშატო, ვერ-მჭვრეტთა სავაგლახეო;

ცადად ნახვასა არ ღირსვარ, ნეტარმცა სიზმრივ გნახეო!»!

როცა ავთანდილს მეფე და დიდებულნი ეხვეწებიან, ნუ წახვალო, ავთანდილი ამბობს (ტ. 715):

«მის ყმისა ცეცხლი მედების, წვა მჭირს მისისა მწველისა!

მკლავს სურვილი და ვერ ნახვა ჩემისა სასურველისა».

«ერთი ორთა მგონებელი, ვარ საქმესა წასაწყმედსა»ო. (841)

ამ ტაეპში იგულისხმება ტარიელი და თინათინი.

«მოყვარემან ვარდის კონა გულსა მკრა და დამიწყლულა,

იგი ფიცი, ჩემგან სრული, ნან აღარა გამისრულა;

მას თუ გამყრი, საწუთროო, ჩემი ლხინი გარდასრულა,

სხვა მოყვარე თვალსა ჩემსა გაკიცხულა, გაბასრულა»ო. (842)

როცა ავთანდილმა ვეფხვ-ლომთან ნახა დაბნედილი ტარიი:

«მაშინდა იცნა, აკოცა, მოეჭდო, მოეძმობილა»ო. (852)

ავთანდილი ეუბნება ტარიელს (ტ. 912):

«თუ რა გესმის? გაიგონე; ესე კმაა სწავლა სწავლად:

ჩემსა მზესა დავეთხოვე თქვენს წინაშე წამოსავლად;

მოვახსენე: რადგან ჩემი შეუქმნია გული ავლად,

არას გარგებ, არ დავდგები; სხვა ვიუბნო რალა მრავლად»?

როცა ავთანდილი ფრიდონს უყვება ტარიელის პირველ გაცნობას: «ვპოვე ვარდი მოყვითანე, შუქ-მქრთალი და ფერ-მიხდილი; შემიტკბო და შემიყვარა, ვითა ძმა და ვითა შვილი»ო. (976)

კიდევ ავთანდილი ტარიელზედ (ტ. 981):

«მის ყმისა ცეცხლი მედების, დამწვა ცეცხლითა ცხელითა;

შემებრალნეს და გავშმაგდი, გავხე გულითა ხელითა;
 მომინდა მისთა წამალთა ძებნა ზღვითა და ხმელითა».
 და სხვაც მრავალი. ავთანდილ-ტარიელი ურთიერთობისათვის
 ეს მაგალითები ვიკმაროთ.

3. ავთან.-ფრიდონი. როცა შეხვდენ, პირველადვე (ტ. 967):
 «თვით უსახოდ ფრიდონს ყმა და მოეწონა ყმასა ფრიდონს».

რათგან ნესტანის საძებრად მიეჩქარებოდა, ფრიდონს ეტყვის:
 «მე თქვენი გაცრა სიკვდილად მიჩნს და მით თავსა ვეცნები,
 მაგრა არა მცალს დღე-კრულსა, ცეცხლი მე სხვაცა მედები». (994)

ფრიდონი უპასუხებს ავთანდილს (ტ. 996):

«მაგრა სთქვი, თუ უშენოსა ჩემგან ვითა დაეთმობის?»

4. ავთან.-შერმადინი. მიუხედავად მათი უდიდეს მეგობრობისა,
 ნაწარმოებში მათი ურთიერთობა მხოლოდ ავთანდილის
 გაპარვის წინ იხატება, ანდერძსა და მეფესთან საუბარში. და აქა
 შერმადინი ავთანდილს შემდეგი სიტყვებით მიმართავს:

«მაგრა რა ვქმნა უშენომან, დამეცემის გულსა ბინდიაო! (762)

5. ავთან.-სოკრათი. ავთანდილთან საუბარში გაპარვის წინ
 (ტ. 733) როსტევან მეფის მოხუცებულმა

«ვეზირმან სთქვა: შენი ცეცხლი მეცა ცეცხლად მომცდების,
 ველარ ვუჭვრეტ ცრემლთა შენთა, სოფელიცა გაქარდების;
 ვიტყვი: მოვკვდე, არა მგამა,—ჩემი მზეცა შენ მოგხვდების».

6. ავთან.-ვეფხისტყაოსნის საზოგადოება. ვ.-ტაოსანში,
 სადაც კი რაიმე საზოგადოება გვხვდება, ცველგან და ცოველ-
 თვის, პირველ დანახვაზევე უმიჯნურდებიან ავთანდილს,
 ყველა ბნდება მისი მწერით, ყველა ამ გვარი სურვილით შეს-
 ცქერის მას. აი როგორ შეხვდენ ავთანდილს გაპარვის წინ მე-
 ფე, ვეზირი და დიდებულნი (ტ. 713):

«დასჯდა, მისთა შემხედველთა გული მათი მართლად ჰხელეს,
 მისთა მჭვრეტთა მისთვის ბნედა თავისათვის ისახელესაო».

როდესაც ავთანდილი ფრიდონის საძებრად მიდის, ნახა ერთგან
 მუნავენი და მათ ჰკითხა ფრიდონის შესახებ, მენავეთ:

«მათ მოახსენეს: ტურფაო სახით და ანაგებითა, (949)

ჩვენცა, ვისი ვართ, გიამბობთ, თუ ჭვრეტით არ დავბნდებითა».

როცა სანადიროდ გაშლილმა ფრიდონის მხლებლებმა ავთან-

დილი დაინახეს (ტ. 960):

«ალყა დაჰშალეს, მოვიდეს, მოეხვევოდეს, ბნდებოდეს»ო.
მეფე გაბრაზდა, რა იქნა ხალხი, ალყა რად დაშალესო, და გაგ-
ზავნა ცნობის მოსატანად კაცი, რომელიც (ტ. 962):

«დადგა, თვალნი გაურეტდეს, დაავიწყდეს სიტყვის თქმანი».
ხოლო როცა ქალაქში შევიდა ავთანდილი, მთელი მცხოვრებლები:
«შეჰფრინვიდიან ავთანდილს გულითა სულ-წასულითა». (989)
სუფრაზეც ფრიდონისას (ტ. 991):

«მაგრა მის ყმისა მჰვრეტელთა, გული მიეცა გლახ ალსა».
ავთანდილი როცა გულანშაროს ქალაქს მივიდა და მიიწვია
ფატმანმა, მას აუარებელი ხალხი შემოეხვია გარს და (ტ. 1053):
«ზოგნი ნდომით შეჰფრინვიდეს, ზოგნი იცენეს სულ-წასულად.
მათთა ცოლთა ზოიქულეს, ქმარნი დარჩეს გაბასრულად».
ფატმანიც თავის პირველ სამიჯნურო წერილში ასე სწერს ავ-
თანდილს: «შენ გტრფიალობენ მჰვრეტელნი, შენთვის საბრა-
ლოდ ბნდებიან»ო (ტ. 064). და ბოლოს თვით რუსთაველი
ამბობს ავთანდილზედ (ტ. 955):

«ვინც გზასა ჰნახის უცხონი, მსახურებდიან, ყმობდიან,
მოვიდოდნიან საჰვრეტლად, მას ზედა ტრფიალობდიან,
«ექნელებოდის გაშვება, გაკრასა ძლივ დასთმობდიან».

ბ. ტარიელის ურთიერთობა.

1. ტარიელ-ფრიდონი. ფრიდონი, როცა მას ავთანდილი
შეხვდა, მოსთქვამს ტარიელზედ:

«რა მოგეშორე, მას აქათ სიცოცხლე მომძულვებია;
თუცა შენ ჩემად არა გცალს, მე შენთვის მომსურვებია;
შენ უჩემობა ლხინად გჩანს, მე დია მომჰირვებია;
ოხერ სიცოცხლე უშენოდ, სოფელი გამარმებია»ო! (987)

ხოლო, როცა ფრიდონმა ტარიელს ქორწილი გადუხადა და
ქვაბს გაიარეს, იქ ტარიელმა ფრიდონს დიდძალი საჩუქარი შეს-
თავაზა, ფრიდონმა კი ეს ცველა ჩალად მიიჩნია და უთხრა:

«ჩემი ლხინი მუნამდის ა, ვიდრე ვიყო შენი მჰვრეტია»ო! (1377)

2. ტარიელ-როსტევეანი. ტარიელი როსტევეანს შეხვდა მხო-
ლოდ ერთხელ, და იქაც მოხუცი როსტევეანი თავის „ეროტიულ“

ბუნებას ვერ ზალავს. და როდესაც ტარიელი მიესალმება:

«მეფე ყელსა აკოცებდა მართ ბაგისა დასაამოდ», და ეუბნება:

«შენ მზე ხარო, შენი გაყრა არის დღისა შესაღამოდ»ო. (1491)

ტარიელმა კი, შემდეგ მეფისგან «დასათხოველად», ავთანდილის მოციქულობით (ტ. 1538):

«შესთვალა: შენი სიახლე კმა ჩემად ლხინად ყოველად»ო.

3. ტარიელ-ფარსადანი. სხვათა შორის ასეთივე რამ უნდა ვიგულისხმოთ ტარიელ-ფარსადანს შორისაც, რათგან ამაზედ ასეთი ცნობაა შენახული ვეფხის-ტყაოსანში. როდესაც ხატაველებზედ გამარჯვებული ტარიელი ნადიმად ჯდა ფარსადან მეფესთან ერთად, ამან (ტ. 460):

«იდუმალ ცოლსა ეუბნა, მართ ჩემგან უცოდნელია:

ომით მოსული ტარიელ საჭვრეტლად სასურველია.

მან განანათლოს მჭვრეტელთა გული, რაწომტა ბნელია»ო.

და სხვაც. ამაზე თვით ტარიელის სიტყვებიც იწვევს ექვს, როდესაც ის ავთანდილს უყვება პირველად:

«თხუთმეტისა წლისა ვიყავ, მეფე მწრდიდა ვითა შვილსა:

დღისით ვიყავ მის წინაშე, გამიშვებდის არცა ძილსა»ო. (321)

4. ტარიელ-ხატაველი ჯაშუში. ასეთივე „სამიჯნურო“ თვალთ შეხედა ტარიელს ხატაველთა ჯაშუშმა. ის ეუბნება ტარიელს (ტ. 418):

«მკვდარი მიმქიმს სანახავად ტანი მჭევრი, პირი ვარდი»ო.

5- ტარიელ-ზღვათა მეფე. ასე მოუვიდა ტარიელს ზღვათა მეფესთან, მელიქ სურხავთანაც. როცა მასთან მოსვლისას მელიქ მეფე ტარიელს ქორწილს უხდის, ეუბნება (ტ. 1418):

«მოახლეთა სიცოცხლეო, ვერ-მჭვრეტელთა შორით მკვლელო, რა მოგშორდე, რა მერგების, საჭვრეტელად სასურველო»ო?!

6. ტარიელ-ფატმანი. ასე ექცეოდა მას ფატმანიც. როცა გამოსალმების წინ ტარიელი მადლობას სწირავს, ფატმანი ეტყვის:

«მე, მეფეო, შენი გაყრა მიდებს ცეცხლსა დაუშრეტსა;

რა მოგშორდე, რა ვიქმნები, მე დამაგდებ ვითა რეტსა»ო. (1420)

7. ტარიელ-ვეფხის-ტყაოსანის საზოგადოება. ტარიელსაც, როგორც ავთანდილს, მთელი საზოგადოება «შეფრთინვით» უცქეროდა. როცა როსტევეანთან მისვლისას მწვანე მდელოზედ:

«დასხდენ მეფენი, მოადგა გარე სიმრავლე რაზმისა.

ჭვრეტა ახელებს მჭვრეტელთა ყოფა-ქცევისა და ზმისა». (1495)

ტარიელს ასევე უცქეროდენ თავის ქვეყანაშიც. ის ეუბნება ავთანდილს:

«ჩემთა მჭვრეტელთა მოეცვა ქალაქი, შუკა და ბანი». (463)

აქ გაკვრით, ტარიელ-ასმათის ურთიერთობაც არ შეიძლება საეჭვო არ გავხადოთ. მოვიგონოთ მათი ერთად ყოფნა ქვაბში!..

გ. მეორე ხარისხიანი გმირთა ურთიერთობა.

რუსთაველი იმით კიდევ არ დაკმაყოფილდა, რომ მთავარი გმირები ერთმანეთზედ და მთელი საზოგადოება მათზედ «გაამიჯნურა», ის უფრო შორს წავიდა და სხვა, ნაკლებ მნიშვნელოვან გმირთა შორისაც ამ გვარივე ურთიერთობა დაამყარა.

მაგალითად, მელიქ სურხავის სამეფო სახლშიც იმავე «ჰანგუნედ მღერის ყველა, რათგან მეფე და მისი არიფი, ფატმანის «მკლე» ქმარი უსენი, ამ საქმის მამამთავრებია, და უსენი უთუოდ მეთაურია ამ ორდენისა!

აი ვეფხის-ტყაოსანში მათ შესახებ რას ვხვდებით. როცა უსენი შეიტყობს ნესტანის ამბავს და მიდის მეფესთან:

«უსენ მივიდა, ხელმწიფე დაჰხვდა ნადიმად მკდომელი.

უსენ, არიფი მეფის ა და მეფე მისი ნდომელი». (1143)

ბ. ზ. ავალიშვილის თვალსაზრისით თუ ავხსნით, „ბერძნული“ ტრადიციის „ჰანგი“ აქ უფრო მკაფიოდაც უნდა იყოს გამოთქმული.

დ. დედაკაცთა ურთიერთობა.

მაგრამ ვეფხის-ტყაოსანში გარდა მამაკაცთა ქალთა შორისაც რალაც ცოდვა უნდა ტრიალობდეს! გავიხსენოთ ნესტანის ყოფნა ფატმანთან. ფატმანს რომ ამ გვარი გაქნილობა არ აკლდა და რომ ისინი ამდენ ხანს ერთად იყვნენ ისეთ პირობებში, რომ თვით ფატმანის ქმარმაც არ იცოდა ეს ამბავი, ცოტა არ იყოს ეჭვს ბადებს და ეს ეჭვი უფრო ძლიერდება მაშინ, როცა ფატმანი ავთანდილს უამბობს ნესტანის ამბავს: «მისი მჭვრეტელი დავიწვი, გავხე გულითა მკვდართა»ო (ტ. 1118). ან კიდევ (ტ. 1123)

«აწ უმისოდ ვით ცოცხალ-ვარ, ჰაი ჩემთვის, ვაგლახ, მე ვა!»
და რაც მოშორდა, მას აქეთ: «ვერ გავახმე წყარო ცრემლთა,
თვალთა ჩემთა გადმომღვრელთა» (ტ. 1192).

თავის წერილშიც ასე სწერს ფატმანი ნესტანს (ტ. 1248):

« . . . აჰა, მნათობო, სოფლისჲ მზეო ზენაო,

შენთა შორს-მყოფთა ყოველთა დამწველო, ამაზრზენაო».

და ფატმანის „მონა გრძნეული“ როცა „წავიდა ვითა ისარი, ქა-
ჯეთს შეჰხდა“ და „უჩინოდ შეველო“ ციხის კარნი, ეუბნა „მას
მზესა“ ნესტან-დარეჯანს:

«ფატმანის გული მას აქათ, ლახვრითა შენახვეია» (1259)

ხოლო მაშინ კი, როცა ნესტანი თავისუფლდება ქაჯეთის ციხი-
დან (ტ. 1412): «მზემან შუქნი შემომადგნა, ვარდი მით ვჩან არ
დამზრალი»ო. და სხ.

ამის შემდეგ. როცა დავრწმუნდით, რომ შოთა რუსთა-
ველი ავთანდილ-ტარიელს გარდა თითქმის ყველა გმირთა,
როგორც მამაკაცთა, ისე ქალთა ურთიერთობას ერთნაირი
ფრაზეოლოგიით გვიხატავს, და თუ ცოტა ხნით დავივიწყებთ
ზემოდ დასაბუთებულს ბ. ზ. ავალიშვილის შეხედულების უსა-
ფუძვლობას, — უნდა აღვიაროთ: რომ ვეფხის-ტყაოსნის ყველა
გ მ ი რ ე ბ ი და მ თ ე ლ ი ს ა ზ ო გ ა დ ო ე ბ ა ჩ ა ბ. მ. უ -
ლ ი ა ა მ ფ ე რ ხ უ ლ შ ი. ყველა ის ქვეყნები: ი ნ დ ო ე თ ი,
ა რ ა ბ ე თ ი, ხ ა ტ ა ე თ ი, ფ რ ი დ ო ნ ი ს ქ ვ ე ყ ა ნ ა, მ ე -
ლ ი ქ ს უ რ ხ ა ვ ი ს ს ა ხ ე ლ მ წ ი ფ ო (ამას ალბად არც ქა-
ჯთა სამეფო ჩამორჩებოდა), მ ე ფ ე ნ ი მ თ ე ლ ი ს ა ს ა ხ ლ ი ს
ე რ ი თ, დ ი დ ე ბ უ ლ ნ ი, მ ხ ე დ რ ო ბ ა, ა რ ი ს ტ ო კ რ ა -
ტ ი ა, ყ მ ე ბ ი ც კ ი, და ასე ამ გ ვ ა რ ა დ. ვ ე ფ ხ ი ს -
ტ ყ ა ო ს ა ნ შ ი წ ა რ მ ო დ გ ე ნ ი ლ ი მ თ ე ლ ი მ ი წ ი ე -
რ ი ს ა მ ყ ა რ ო შეჰყრობილია, ამ «ბერძნულთა»
ს ე ნ ი თ.

აი რა უნდა ითქვას, თუ ბ. ზ. ავალიშვილის ლოდიკურ ხაზს
ბოლომდე მივყვებით. ასეთი დასკვნა აუცილებელია. მაგრამ თვით
ავტორისათვის ხომ მიუღებელია ეს, რათგან მისი აზრით ვეფხის-
ტყაოსანში მხოლოდ კვალი შეიძლებოდა დარჩენილიყო, რაც მან
შეამჩნია, ისიც ნაკლები სიცხადით, ორიოდვე შემთხვევაში!

კიდევ საინტერესო ის არის, რომ ამგვარი ძიების შემდეგ მკითხველის ეჭვი უფრო ძლიერდება და სრულიად საფუძვლიანადაც.

ვეფხისტყაოსნის მკითხველს არ შეიძლება თვალში არ ეცეს ის ამბავი, რომ შოთა ყველა ამ ამბებს ისეთი განმაცვიფრებელი გრძობიერებით უგალობს, რომ ვეფხისტყაოსნის წერის დროს რუსთაველს, უდაოთ, ცრემლის დვარი ჩამოსდიოდა თვალთაგან. სხვა გვარად შეუძლებელი იყო მისი გამოთქმა, და თუ ეს ყველაფერი, ე. ი. ავთანდილ-ტარიელის და სხვათა «მიჯნურობა» მართალია, შეუძლებელია, თვით შოთაც არ თანაუგრძობდეს ამ საქმეს, — თავის ხატების საგანს!

როდესაც ვეფხ-ლომის შორის დაბნედილ ტარიელს ნახავს და გამოუხიზლების შემდეგ ავთანდილი ეხვევა მას და ჰკოცნის, შოთაც თვრება ამ სურათით და 852 ტაეპში ამბობს:

«ვიმოწმებ ღმერთსა ცხოველსა, მისებრივ არვინ შობილა»ო.
სჩანს შოთაც «გამიჯნურებულა» ავთანდილისათვის!

და თუ გაგიოვალისწინებთ კიდევ იმას, რომ შოთა იმ დროინდელი ქართველი მოწინავე საზოგადოების ერთი რჩეული პირი უნდა ყოფილიყო, და მისი ქმნილება შეუძლებელია ყოფილიყო ისეთი ხასიათის, რომელიც, თუნდაც ამ მოწინავე საზოგადოების გემოვნებას არ დააკმაყოფილებდა, უნდა დავასკვნათ, რომ იმ დროინდელი ჩვენი მოწინავე საზოგადოება, მეფის სასახლე, ფეოდალური არისტოკრატია, ახალი სავაჭრო ბურჟუაზია, მოხელეობა და სხ. უნდა ჩაბმული ყოფილიყო ამავე ამქარში, რომლის მეფე-ხელმძღვანელიც, ცხადია, რუსთაველი იქნებოდა!.. (*).

მაგრამ ხელოვან ჩვენ გამოვარკვიეთ, რომ ამის მსგავსი რამ ისტორიამ არ იცის, და რაც არ ყოფილა, მას ვერც კვლევა-ძიებით და ვერც სურვილებით ვერ აღმოვაჩენთ, როგორც იგივე შოთა რუსთაველი ამბობს:

«განგებასა ვერვინ შესცვლის, არ საქმნელი არ იქმნუბის»ო.

(*) გუშინ პ. ინგოროყვამ შოთა „მანის“ ორდენის მეთაურად აღიარა, ახლა მას „ბერძნული“ ტრადიციის მეფედ ვაცხადებთ!

დასკვნა.

ამ გვარად, დავრწმუნდით რა ბ. ზ. ავალიშვილის შეხედუ-
ლობის უსაფუძვლოებაში, აღვიარებთ, რომ ვეფხის-ტყაოსნის
შესწავლის საქმე ჯერ კიდევ არ არის იმ დონემდის მისული,
რომ ამ გვარი აზრების გამოთქმებისაგან სრულებით დაზღვეული
ვიყოთ. თუმცა უფრო პრიმიტიულმა ხანამ კვლევარობისამ გან-
ვლო, მაგრამ ვეფხის-ტყაოსნის ღირსეული შეფასების დრო ჯერ
კიდევ არ დამდგარა. ამისთვის მთელი ეპოქაა საჭირო, და ამ
დაფასების ნიადაგს მხოლოდ საქართველოს ბრწყინვალე მომავა-
ლი შექმნის,

ამიტომ ყოველივე ის, რაც აქამდე ვეფხის-ტყაოსნის გარშე-
მო თქმულა, ისიც, რაც ბ. ზ. ავალიშვილმა გამოსთქვა, ალბათ
არ გააკვირვებს მომავალ თაობას.

განსაკუთრებით ჩვენ უბედურ ემიგრანტულ პირობებშია ძნე-
ლი ვეფხის-ტყაოსნის დაფასება. იმ ადამიანებისთვის, რომელნიც
ლუკმა-პურის ძიებას ძუნწად საათებს კპარავენ და მამა-პაპური
ტრადიციით ეროვნულ-კულტურულ საქმეს არ ღალატობენ, რა-
საკვირველია არ არის ადვილი ამ საქმის ღირსეული შესრულე-
ბა. ჩვენც ამ ნაირად: არც სიტყვა, არც აზრი, არც გრძნობა და
არც საშუალება არ გვყოფნის რუსთაველის სრული შეფასების
წარმოდგენისათვის. ვშიშობთ, ამ გვარი ცდის დროს მისი ღირ-
სება უფრო არ დავსცეთ. ჩვენ დავკმაყოფილდებით რუსთაველი-
სავე ერთი სტრიქონის მოყვანით (ტ. 741), რომელიც სავსებით
გამოხატავს ავტორის და მისი ქმნილების შეფასებას:

«შაბაშ სიტყვა, შაბაშ კაცი, შაბაშ საქმე, მისგან ქმნილი!»!

ხოლო ის წარუხოცველი როლი, რომელიც ვეფხის-ტყაოსან-
მა შეასრულა ქართველი ერის ძლიერი ეროვნული გრძნობის
შენახვის სფეროში, დაუვიწყარი იქნება შთამომავლობის მიერ.

«სული მიკვნესის, გული ჩემი მწარედ ღონდება,

რა საქართველოს მწარე ბედი მომაგონდება»!

ამბობდა ვახტანგ ორბელიანი. და ამ მწარე ბედის დროს ვეფხის-
ტყაოსანი ყოველთვის მანათობელ ლამპრად ევლინებოდა ქარ-
თველის გულს და გზას უნათებდა მის გრძნობა-გონებას,

ვიმეორებთ, განუზომელია ეს ამაგი, რომელიც ვეფხის-ტყა-
ოსანმა დასდო ქართველი ერის აღზრდის საქმეს. კიდევ საკით-
ხია, მან მეტი გააკეთა ქართველი ერისთვის შვიდასი წლის გან-
მავლობაში, თუ იმ თავ-დადებულ გმირთა წყებამ, მათი მჭრე-
ლი მახვილით, რომელიც ამ დროის განმავლობაში ევლინებოდა
მხსნელად საქართველოს? ვინ დასდოს ისტორიის „სასწორსა
სიმაართლისასა“ ეს ორი მოვლენა, ვინ მოგვცეს პასუხი?...

ხოლო ის შევენიერება, უშვენიერესი მსოფლიო პოე-
ზიის ყველა მნათობთა შორის, ხოტბა ძლიერი და წარმტაცი
გარდაუვალ მოტივებისა, — მიჯნურობის, მეგობრობის, რომე-
ლიც შოთამ წუთი სოფლის პრინციპებად აღიარა, დარ-

ჩება შთამომავლობას, როგორც უჭკნობი ყვავი-

ლი, რჩეული ნიმუში ადამიანთა მოდგმის

შემოქმედებისა და ბრწყინვალე სა-

ზომი ქართველი ერის

ეროვნულ-კულტურ-

რული ღირე-

ბულე-

ბი-

სა

ს ა რ ჩ ე ვ ი .

ავტორისაგან გვ. 3

I

1. საქართველოს კულტურული ურთიერთობა მეზობელ ერებთან გვ. 5
2. ჰელადა, ბიზანტია და საქართველო „ 6
3. არაბეთი და საქართველო „ 9
4. სპარსეთ-ინდოეთი და საქართველო „ 11
5. ჩინეთ-მონღოლეთი და საქართველო „ 13
6. ქართული კულტურის გავლენა უცხოელებზედ.
უცხოელთა თქმულებანი „ 15
7. ვეფხის-ტყაოსანი, გილგამეში, თაუსტი „ 17
8. ზე-XII ს. სიქართველო „ 19
9. ჰომიროსი, რუსთაველი, დანტე და შექსპირი „ 21
10. ქრისტიანული მორალი და მამათ-მაცდობის
საკითხი საქართველოში „ 23
11. ძველთა შეხედულებანი ვეფხის-ტყაოსანზედ „ 26
12. ძველი «ამბავი» და ხალხური ე.-ტყაოსანი „ 28
13. უცხო მასალით სარგებლობის და თარგმანების
საკითხი „ 30
14. დასკვნა „ 32

II

1. მიჯნურობა „ 33
2. «მარგალიტის» ამბავი „ 36
3. ავთანდილ-ფატმანის ურთიერთობა „ 45
4. ტარიელის «აშიკობის» ამბავი „ 47

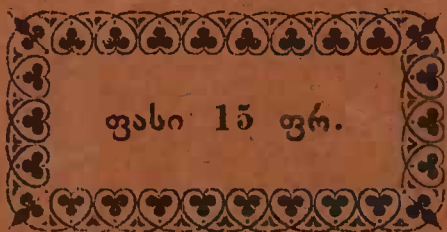
5. მეგობრობა	გვ.	52
6. ფიცი	„	55
7. ბ. ზ. ავალიშვილის მიერ გამოთქმული აზრი	„	59
8. ბ. ზ. ავალიშვილის შეხედუ- ლების კრიტიკა	1.	62
	2.	67
	3.	71
	4.	73
9. რავდენიმე გამოთქმა. რუსთველის გმირთა ურთიერთობის საკითხი	„	74
ა. ავთანდილის ურთიერთობა	„	76
ბ. ტარიელის „	„	79
გ. მეორე ხარისხის გმირთა ურთიერთობა	„	81
დ. დედაკაცთა ურთიერთობა	„	81
დასკვნა	„	84

განსრულდა მკათათვის 10-ს

ქ. სტაბბოლში.

15956

ფასი 15 ფრ.